

Modus operandi van de recherche

Modus operandi van de recherche

De recherchepraktijk in moord- en verkrachtingszaken

A. van Wijk
I. van Leiden
M. Hardeman

Met medewerking van
L. Scholten
D. Jager
C. Oosterlaken

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag: Nationale Beeldbank, Robert Hoetink

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 978 94 635 0020 3
NUR: 130

Realisatie:
Vakmedianet, Deventer

© 2017 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Beke, Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

	Voorwoord	9
1	Inleiding	11
2	Opzet en uitvoering van het onderzoek	15
	2.1 Zaakselectie en criteria	15
	2.2 Proces en respons	16
	2.3 Dossiers en interviews	18
	2.4 Reflectie op methoden	19
3	Rechercheren in moordzaken	21
	3.1 Het misdrijf	21
	3.1.1 De constatering	22
	3.1.2 De slachtoffers	23
	3.1.3 Modus operandi	26
	3.2 Het opsporingsteam	29
	3.2.1 Overwegingen	30
	3.2.2 Capaciteit	31
	3.2.3 Kwaliteit	33
	3.2.4 Proces	36
	3.3 Hypothesen en scenario's	38
	3.3.1 Maatwerk	39
	3.3.2 Tunnelen met een visie	41
	3.3.3 Strategieën	43
	3.4 De opsporing	46
	3.4.1 Eerste handelingen	46

3.4.2	Sporenonderzoek	47
3.4.3	Informatiebronnen	56
3.4.4	Horen en verhoren	66
3.4.5	BOB-middelen	72
3.4.6	Samenwerking buitenland	77
3.5	Resultaten en lessen	78
3.5.1	Resultaten	79
3.5.2	Succesfactoren	80
3.5.3	Lessen	82
3.6	Resumé	88

4 Rechercheren in verkrachtingszaken 91

4.1	Het misdrijf	91
4.1.1	Melding/constatering	92
4.1.2	Slachtoffers	94
4.1.3	Modus operandi	95
4.1.4	Plegers	100
4.2	Het opsporingsteam	102
4.2.1	Zedenteams	102
4.2.2	TGO-structuur	103
4.2.3	Zeden binnen TGO	106
4.3	Hypothesen en scenario's	111
4.3.1	Tegenspraak en discussie	117
4.4	De opsporing	118
4.4.1	Onderzoek op de plaats delict	119
4.4.2	Horen en verhoren	127
4.4.3	Doorzoeking	132
4.4.4	Buurt- en passantenonderzoek	133
4.4.5	Vluchtige gegevens	136
4.4.6	Slimme techniek	140
4.4.7	Gesloten bronnen	141
4.4.8	Media en compositietekeningen	145
4.4.9	BOB-middelen	147
4.4.10	Bijzondere inzet	152
4.5	Resultaten en lessen	153
4.5.1	Resultaten	153

4.5.2	Succesfactoren	154
4.5.3	Lessen	156
4.6	Resumé	160
5	Conclusies	163
5.1	Opzet en uitvoering onderzoek	163
5.2	Unieke kenmerken moord- en verkrachtingszaken	164
5.3	Overeenkomsten	166
5.4	Slotbeschouwing	169
	Literatuur	171
	Bijlagen	175
1	Inventarisatieformulier verkrachting	175
2	Analyseformat	176
3	Overzicht respondenten Nationale Politie	177
4	Afkortingen	178

Voorwoord

In deze publicatie staat de werkwijze van de recherche in moord- en verkrachtingszaken centraal. Aan de hand van 31 opsporingsonderzoeken naar moord en verkrachting schetsen we de wijze waarop de recherche te werk gaat. We bieden daarmee als het ware een kijkje in de ‘recherchekeuken’. Elk opsporingsonderzoek is uniek en 31 zaken zijn een fractie van wat de recherche aan werk verzet. Maar, zoals rechercheurs zelf zeggen, je wordt van elk opsporingsonderzoek wijzer. We hopen dat de opgetekende verhalen herkenbaar zijn voor de geïnterviewde teamleiders en rechercheurs, in de zin dat ze goed de dagelijkse recherchepraktijk in soms hectische tijden weerspiegelen. Naast herkenning hopen we ook dat het boek erin is geslaagd om de kennis van het researchevak – die vaak in de hoofden van de teamleiders en rechercheurs zit – te veredelen zodat andere (jonge) rechercheurs daar hun voordeel mee kunnen doen. Het boek is eveneens bedoeld voor iedereen die kennis wil nemen van het rechercheren in moord- en verkrachtingszaken.

Veel mensen hebben bijgedragen aan de totstandkoming van het onderzoek en deze publicatie. Dat is in de eerste plaats het Programma Politie & Wetenschap door het mogelijk maken van het onderzoek en door hun geduld en vertrouwen. De zoektocht naar geschikte zaken is moeizaam verlopen. De criteria voor de moord- en verkrachtingszaken hebben hier zeker aan bijgedragen. We zijn op zoek gegaan naar zaken met een (in eerste instantie) onbekende dader omdat we veronderstellen dat het researchewerk er bij dergelijke ‘zoekzaken’ anders uitziet dan in zaken waarin slachtoffer en verdachten bekenden van elkaar zijn. ‘De enge man uit de bosjes’ komt weinig voor, maar juist dat gegeven stelt de nodige eisen aan het researchewerk. Verder zijn we dank verschuldigd aan de teamleider, rechercheurs, coördinatoren en andere specialisten die uitgebreid en vol enthousiasme hebben gesproken over ‘hun’ zaak. Dat is de gemene deler in alle gesprekken: gedreven politiemensen die ook kritisch hebben gekeken naar hun eigen optreden in de moord- en verkrachtingszaken.

Voor het meelesen danken wij de leden van de leescommissie: Kees Loef, Theo Derksen en Yet van Mastrigt.

Anton van Wijk, Ilse van Leiden & Manon Hardeman

Inleiding

Dit onderzoek gaat over het werk van de recherche in Nederland, in het bijzonder over de manier waarop researcheteams moord- en verkrachtingszaken oppakken. Zoals een crimineel zich een bepaalde werkwijze eigen maakt, zo heeft de recherche een modus operandi. Die werkwijze is geen vastomlijnd en geautomatiseerd gegeven; het blijft immers mensenwerk. En juist dat laatste maakt de werkwijze van de recherche vatbaar voor kritiek. En terecht, want de gevolgen van fouten in de opsporing kunnen groot zijn. Kritiek op het functioneren van de politie in het algemeen en de recherche in het bijzonder, begint met de zogenoemde IRT-affaire (Van Traa e.a., 1996). In het kader van de bestrijding van de georganiseerde misdaad voerde een Interregionaal Researcheteam grote hoeveelheden drugs Nederland in. Het maakte hierbij gebruik van bevoegdheden zonder wettelijke grondslag. Dat leidde tot grote (politieke) ophef. De nasleep van deze crisis was groot. Het resultaat was onder meer dat de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden (wet BOB) tot stand is gekomen. Enkele jaren na de IRT-affaire, in 2000, vond een moord op een tienjarig meisje in een park plaats, waarbij ook haar elfjarige vriendje werd neergestoken (de Schiedammer parkmoord). Door blunders in het opsporingsonderzoek en het vervolgingsproces werd de verkeerde persoon veroordeeld. Naar aanleiding van een kritisch rapport van de commissie Posthumus (Posthumus, 2005) over deze gerechtelijke dwaling is het Programma Versterking Opsporing en Vervolging ingesteld door politie, OM en NFI. Binnen de opsporing zijn tal van maatregelen genomen om de kwaliteit en professionaliteit te versterken, waaronder het werven van hoger opgeleid personeel. Criminaliteit moet daadkrachtig en effectief worden bestreden (Bochove e.a., 2010). Dat blijkt moeilijk te realiseren. Er wordt gesproken over een derde crisis in de opsporing; het ophelderingspercentage is laag en de kwaliteit van de opsporing laat te wensen over, zoals blijkt uit publicaties van Kop en Van der Wal (2011), Princen (2015) en recent van Huisman e.a. (2016) die – alle verbeterprogramma's ten spijt – een bedroevend beeld schetsen van het researchewerk in Nederland anno 2016.

We beogen met deze publicatie geen beschrijving in evaluatieve zin te geven van de manier waarop de recherche uitvoering geeft aan haar werk. Daar voor-

zien voornoemde publicaties genoegzaam in, alsook de publicaties die worden uitgegeven binnen het project Gerede Twijfel. De kritiek, al dan niet terecht, op de prestaties en kwaliteiten van de recherche, die overigens vooral betrekking heeft op de veelvoorkomende vormen van criminaliteit, laat een belangrijk aspect buiten beschouwing. Dat betreft de dagelijkse praktijk van researcheteams die vaak onder grote druk van publiek, media en het bestuur zo snel mogelijk de misdaad moeten oplossen. Wat doet het researcheteam (en waarom) om een zaak tot opheldering te brengen? Een moord op een bejaarde vrouw in haar woning brengt bijvoorbeeld veel onrust teweeg, zowel bij nabestaanden als bij de directe woonomgeving. Binnen die context moet de recherche opereren. Er moet een team worden samengesteld, technisch onderzoek op de plaats delict (pd) worden verricht, getuigen worden gehoord, telecomgegevens worden opgevraagd, enzovoort. Als een verdachte in beeld komt, moet het researcheteam bewijs verzamelen, bijvoorbeeld door nader technisch onderzoek, observaties, het plaatsen van telefoontaps en huiszoekingen.

Een 'neutrale' beschrijving van de werkwijze van de recherche is weliswaar schaars, maar zeker geen nieuw onderwerp. In 2004 hebben De Poot en haar collega's in *Rechercheportret* op een heldere manier inzichtelijk gemaakt hoe de recherche te werk gaat en welke dilemma's zij daarbij kan tegenkomen. De basis voor hun boek is een langdurig en grootschalig onderzoek, verricht in verschillende voormalige politieregio's, waarbij verschillende typen delicten zijn onderzocht en opsporingsonderzoeken zijn gereconstrueerd en geobserveerd. Ons onderzoek is beperkter van omvang en heeft een andere opzet en insteek, maar borduurt in feite voort op het werk van De Poot en collega's. In de ruim tien jaar die tussen beide publicaties zit, is een hoop gebeurd binnen de recherche. Die ontwikkelingen zitten als het ware 'ingebakken' in de zaken die wij hebben bestudeerd. Andere aspecten zullen wellicht weinig zijn veranderd, zoals de drive bij researchemensen om 'hun' zaak op te lossen.

Het doel van het onderzoek is om rechercheurs in Nederland kennis te laten nemen van de inspanningen, teleurstellingen en successen van collega-rechercheurs. Een nevendoeel is om de geïnteresseerde leek rond twee ernstige en aansprekende typen misdrijven een inkijkje te geven in de recherchekeuken, zonder overigens 'geheime recepten te verklappen'.

De recherche bestaat niet. Allereerst zijn er op verschillende niveaus rechercheafdelingen in de politieorganisaties te vinden (district, eenheid en landelijk) en is een onderverdeling mogelijk naar type researchewerk (thematisch en incidentgericht). Verder is de ervaring dat er verschillen zijn binnen en tussen researcheteams met betrekking tot kennis, ervaring, specifieke kwaliteiten van

afzonderlijke teamleden, beproefde werkwijzen en communicatievormen, die niet met andere districten of eenheden worden gedeeld. Een andere observatie is dat researchewerk – naast een goede opleiding – vooral een kwestie is van veel doen. Jonge rechercheurs, aan het begin van hun carrière, kunnen profiteren van de inzichten die oudere collega's soms met vallen en opstaan hebben opgedaan. Ook dat is het doel van dit onderzoek: het informeren van aanstormend researchetalent. Mogelijk dat de oudere, meer ervaren, rechercheurs ook op ideeën worden gebracht. Leren van lessen uit de praktijk kan de creativiteit van rechercheurs aanwakkeren en hen stimuleren meer *out of the box* te denken.

In dit onderzoek staat de beschrijvende vraag centraal hoe de recherche te werk gaat in onderzoek naar moord- en verkrachtingszaken.

De onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd.

- 1 Wat zijn de delict- en slachtofferkenmerken?
- 2 Hoe is de zaak bekend geworden bij de politie?
- 3 Wat is de teamsamenstelling?
- 4 Hoe verloopt de opsporing in de tijd?
- 5 Welke scenario's worden uitgedacht?
- 6 Welke recherchestrategieën worden toegepast?
- 7 Welke opsporingshandelingen worden verricht?
- 8 Welke opsporingsmiddelen worden ingezet?
- 9 Wat zijn de overwegingen voor de keuzes in de strategie en tactiek?
- 10 Wat zijn de ervaringen met de toegepaste recherchestrategieën?
- 11 Wat zijn de resultaten van de toegepaste recherchestrategieën (effectiviteit)?
- 12 Hoe verhoudt de modus operandi van de recherche zich tot de wetenschappelijke kennis over het fenomeen (delicttype) in kwestie?
- 13 Welke lessen voor de researchepraktijk kunnen worden geleerd?

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden de opzet en uitvoering van het onderzoek beschreven. In de twee daaropvolgende hoofdstukken komen de geselecteerde delicten aan de orde: moord- en verkrachtingszaken. Beide hoofdstukken hebben een vergelijkbare structuur en de onderwerpen zijn vergelijkbaar, waarbij wel andere accenten worden gelegd (die inherent aan het type zaak zijn). In hoofdstuk vijf staan de conclusies die ook zijn te lezen als samenvatting. We

gaan in op de werkwijze van de recherche en op de verschillen en overeenkomsten daarin bij moord- en verkrachtingszaken. In de hoofdstukken over de beide typen zaken wordt gebruikgemaakt van citaten uit de dossiers en interviews. Om herleidbaarheid van slachtoffers en verdachten te voorkomen, zijn feitelijke gegevens veranderd zonder afbreuk te doen aan de strekking van het verhaal.

Opzet en uitvoering van het onderzoek

In dit hoofdstuk beschrijven we de opzet en uitvoering van het onderzoek. Die bestaan globaal uit een dossieranalyse en interviews. Allereerst wordt de afbakening van het type zaken geschetst, gevolgd door een korte beschrijving van het proces om aan geschikte zaken te komen. We gaan in op de uiteindelijke respons en enkele methodologische voorbehouden bij deze kwalitatieve, beschrijvende studie.

2.1 Zaakselectie en criteria

Het werk van de recherche spreekt tot de verbeelding, zeker waar het ernstige delicten betreft. Ernstige delicten als moord en verkrachting schokken de rechtsorde en veroorzaken grote schade bij slachtoffers en nabestaanden. Er zijn voor dit onderzoek zestien moordonderzoeken en vijftien verkrachtingsonderzoeken onder de loep genomen.

Voor zowel moordzaken als verkrachtingszaken geldt dat er verschillende typen zijn te onderscheiden. Vanwege de onderlinge vergelijkbaarheid is ervoor gekozen om de te bestuderen moord- en verkrachtingszaken zo homogeen mogelijk te houden. Om een voorbeeld te noemen: de verkrachting van een minderjarige binnen het gezinsverband is van een andere orde dan een verkrachting van een volwassen vrouw door een onbekende dader. Dader- en slachtofferkenmerken verschillen uiteraard. De veronderstelling is dat verschillende typen zaken andersoortige maar wel steeds hoge eisen stellen aan het rechteam.

Ten behoeve van een zo homogeen mogelijke selectie is de aandacht bij de verkrachtingszaken uitgegaan naar verkrachting (penetratie) van een slachtoffer ouder dan achttien jaar door een onbekende dader in de openbare ruimte (bijvoorbeeld een park). Er dient dus geen sprake te zijn van een zogenoemd relationeel delict. Het voldoen aan deze criteria is in twee zaken niet gelukt (slachtoffers waren jonger) en in één zaak heeft de verkrachting in de woning van het slachtoffer plaatsgevonden.

Bij de moordzaken gaat het om moord buiten de huiselijke kring door een onbekende dader. Liquidaties in het criminele milieu zijn vanwege hun specifieke aard buiten beschouwing gelaten. In één zaak blijkt het echter toch om een liquidatie te gaan. Strikt genomen kan pas over ‘moord’ worden gesproken als de rechter het levensdelict ook als zodanig bewezen acht. We sluiten in dit onderzoek echter aan bij het gebruik binnen de recherche om te spreken over een ‘moordzaak’ als iemand is omgebracht, ongeacht of dat met voorbedachten rade is gedaan. In werkelijkheid kan dat in het strafproces ook ‘doodslag’ worden of wellicht vrijspraak. Een eventuele vrijspraak vormt geen bezwaar voor het onderzoek, omdat het gaat om de werkwijze van de recherche die los staat van een latere, juridische kwalificatie. In het geval dat de recherche na lang spoorwerk geen verdachte heeft kunnen aanhouden, is dat geen beletsel geweest om die zaak in het onderzoek te betrekken; ook die zaken kunnen leerzaam zijn.

De consequentie van de selectiecriteria is dat het de nodige moeite heeft gekost om geschikte zaken te vinden. Moord en verkrachting buiten de relatiesfeer komen naar verhouding weinig voor. Anders gezegd: bij de meeste delicten is sprake van een ‘bekende’ dader.

2.2 Proces en respons

Om een zo breed en gevarieerd mogelijk beeld te verkrijgen van hoe de recherche werkt, was het noodzakelijk om uit alle eenheden een of meer zaken te betrekken. In overleg met de Nationale Politie is ervoor gekozen om voor de start van het onderzoek aan te sluiten bij het landelijk overleg van TGO-teamleiders (Team Grootschalige Opsporing). Daar is een presentatie gehouden over het uit te voeren onderzoek. Via de TGO-teamleiders en de hoofden van de regionale recherche zijn de rechercheafdelingen benaderd met het verzoek om zaken uit 2013 en 2014 die voldoen aan de gestelde criteria op een inventarisatieformulier in te vullen (zie bijlage 1 voor voorbeeld verkrachtingszaken). Het secretariaat van de DRR van Midden-Nederland fungeerde als intermediair tussen de rechercheafdelingen en de onderzoekers.

De respons uit de eenheden wisselde sterk. Een aantal heeft verschillende zaken voorgesteld waaruit we er een of meer geselecteerd hebben. Bij andere eenheden verliep het moeizamer. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn de aan de zaak gestelde criteria, en het feit dat die zaken moeilijk terug zijn te vinden in de systemen. Daardoor moest er een beroep gedaan worden op het gehe-

gen van rechercheurs, wat de nodige tijd kostte. We hebben via de TGO-teamleiders en het coördinerend secretariaat van de regionale recherche verschillende reminders gestuurd; de respons bleef achter bij het verwachte aantal zaken. Na ongeveer een jaar, toen er nog een tiental zaken ontbrak, hebben we zelf teamleiders benaderd (die eerder hun contactgegevens hadden verstrekt) en zijn we in de media op zoek gegaan naar geschikte zaken om het streefaantal van 30 zaken in totaal te krijgen. Dat werden er uiteindelijk 31. Het is niet gelukt om alleen zaken uit de genoemde onderzoeksperiode te betrekken. De oudste zaak komt uit 2009.

Uiteindelijk hebben alle eenheden, behalve Oost-Brabant, een of meer zaken aangeleverd (zie tabel 2.1). De aantallen zijn niet representatief. Uit het feit dat Zeeland-West-Brabant vier verkrachtingszaken heeft aangeleverd, mag niet worden geconcludeerd dat in die eenheid ook meer verkrachtingen plaatsvinden. De verschillen tussen de eenheden zijn eerder het gevolg van de ‘strenge’ criteria en de moeite die de eenheden hebben gedaan en wilden nemen om zaken aan te leveren.

Tabel 2.1: Zaken naar eenheid

Eenheid	Moord	Verkrachting
Midden-Nederland	2	2
Rotterdam	3	1
Amsterdam	2	2
Oost-Nederland	1	3
Noord-Nederland	2	1
Limburg	2	-
Zeeland-West-Brabant	1	4
Noord-Holland	1	-
Den Haag	2	2
Oost-Brabant	-	-
Totaal	16	15

2.3 Dossiers en interviews

Van alle zaken zijn de dossiers ingezien en bestudeerd en rondom de meeste zaken zijn interviews gehouden met de betrokken rechercheurs. Bijzondere kennis over de ins en outs van opsporingsonderzoek staat namelijk niet altijd op papier, maar zit opgeslagen in de hoofden van de rechercheurs die aan de zaak hebben gewerkt.

De omvang van de bestudeerde dossiers wisselde per zaak: van sommige zijn enkel de stamprocessen-verbaal bestudeerd (samenvatting van de zaak van zo'n 50-60 pagina's), van andere zijn dozen vol met dossiers met daarin processen-verbaal van verhoren, tactische middelen, forensisch onderzoek en bijzondere opsporingsmiddelen onderzocht. In enkele gevallen is er aanvullende documentatie en informatie verschaft, zoals journaals en PowerPoint-presentaties over de zaak.

Elk dossier is geanalyseerd aan de hand van een scoringsformulier (bijlage 2). Hierop is de kern van de zaak weergegeven en zijn de opsporingshandelingen en 'resultaten' daarvan beschreven. Naast een overzicht van de zaak en de rechercheactiviteiten leverde de analyse ook tal van vragen op waarvan de antwoorden niet terug te vinden waren in de dossiers. Voorbeelden van vragen zijn waarom bepaalde verdachte personen niet zijn verhoord, waarom er al dan niet is gekozen om de telefoon van de familie te tappen, enzovoort. Na het bestuderen van het dossier zijn de vragen gegroepeerd en in een daaropvolgend interview met de betreffende teamleden aan de orde gesteld. Met name de achterliggende redenen om al dan niet voor een bepaalde richting in het onderzoek te kiezen, leverde veel informatie op.

Per zaak is een interview gehouden met minimaal één teamlid dat inhoudelijk op de hoogte is van wat er in de zaak heeft gespeeld. Het gaat om teamleiders, tactisch coördinatoren, rechercheurs en andere betrokkenen (zie tabel 2.2). In twee verkrachtingszaken is geen interview gehouden omdat het team er geen tijd voor had. De interviews verliepen in een open sfeer. Voor zover dat mogelijk was, hebben de respondenten alle vragen beantwoord. In totaal zijn er 39 teamleden gesproken (zie bijlage 3). Van elk interview is een verslag gemaakt en deze informatie is verwerkt in het scoringsformulier en geïntegreerd met de informatie uit de dossiers. Al met al zijn er ruim 500 pagina's aan onderzoeksmateriaal beschikbaar.

Tabel 2.2: Respondenten naar functie

Functie	Aantal
Teamleider	17
Rechercheur	9
Tactisch coördinator	6
Pv-coördinator	3
Informatie-coördinator	1
Analist	1
Verhoorspecialist	1
Recherchekundige	1
Totaal	39

2.4 Reflectie op methoden

Het onderzoek heeft een beperkte omvang, namelijk 31 dossiers en interviews met 39 rechteamleden, en is beschrijvend van aard. Tegelijkertijd biedt deze smalle scope goede mogelijkheden om ‘de diepte in te gaan’. De bevin-
dingen mogen echter niet worden gegeneraliseerd naar de opsporing van
moord- en verkrachtigzaken in het algemeen. In de eerste plaats omdat de
bestudeerde zaken een select (lees: klein) deel vormen van het totaal aantal
opsporingsonderzoeken dat de recherche in Nederland uitvoert. In de tweede
plaats is generaliseren niet aan de orde omdat we geen zicht hebben gekregen
op hoe de betreffende rechteams de zaken hebben geselecteerd (welke
wel en welke niet?) en hoe die selectie zich verhoudt tot het totaal aantal zaken.
Het retrospectieve karakter impliceert dat het gaat om een reconstructie van de
zaak in het licht van de afloop ervan. Dit kan vertekening opleveren. Tot slot
hebben we weliswaar een hoop empirisch materiaal verzameld en geanaly-
seerd, maar dat is een neerslag van vaak heel veel uren rechteamwerk waarin
details en niet interessante zijpaden – althans voor het opsporingsonderzoek –
achterwege zijn gelaten in het dossier, die wel van belang hadden kunnen zijn
voor het onderzoek.

Rechercheren in moordzaken

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de modus operandi van de recherche bij moordzaken. Het gaat dan specifiek om levensdelicten die zijn gepleegd door een (in eerste instantie) onbekende dader. De opzet van het hoofdstuk volgt de lijn van het opsporingsonderzoek. Allereerst beschrijven we de kenmerken van het misdrijf en de slachtoffers, dan de opstart van het onderzoek, de fase van hypothese- en scenariovorming en vervolgens de opsporing zelf waarin de opsporingshandelingen aan bod komen. Daarop volgt een paragraaf over de resultaten van de opsporingsonderzoeken, de succesfactoren in de zaken en de lessen die eruit te leren zijn. Het hoofdstuk wordt beëindigd met een resumé.

3.1 Het misdrijf

In totaal zijn er zestien moordzaken bestudeerd. Deze zaken hebben gespeeld in het tijdvak 2009 tot en met 2013. Tabel 3.1 geeft de spreiding van de zaken over die periode weer.

Tabel 3.1: Moordzaken naar jaar

Jaar	Aantal zaken
2009	3
2010	2
2011	3
2012	4
2013	4
Totaal	16

Moord en doodslag

Het aantal zaken van moord en doodslag in Nederland neemt al jaren af. Halverwege de jaren '90 van de vorige eeuw werden er ongeveer 250 moorden per jaar gepleegd, in 2015 is dat aantal gedaald tot 120 (43 vrouwen en 77 mannen). De meeste slachtoffers komen om door een steek- of slagwapen, een vuurwapen staat op de tweede plaats. De delicten vinden voornamelijk (55%) plaats in een woning (van het slachtoffer of anderen). Bijna 30 procent wordt op de openbare weg gepleegd. Vrouwen worden relatief vaak omgebracht door de partner of een ex. Bij vermoorde mannen is een kennis of 'vriend' vaak de dader.¹

3.1.1 De constatering

Elke moordzaak start met een stoffelijk overschot. De inhoud van de zaak is echter altijd uniek. De slachtoffers zijn onder uiteenlopende omstandigheden aangetroffen. De een heeft een kogel door het hoofd of messteken in het lichaam, de ander vertoont sporen van lichamelijk geweld. Daarnaast zijn er slachtoffers die gekneveld en vastgetapet worden aangetroffen. Zo is het lichaam van een man gevonden, ingepakt in plastic dat is dichtgemaakt met touw. Vindplaatsen zijn onder andere in het portiek van een woning, in een vakantiewoning, in een caravan, in de berging, op bed, in bad of op een stoel.

In de berging van een woning wordt het stoffelijk overschot van een man gevonden. Het slachtoffer zit vastgebonden op een stoel. Hij is met tape gekneveld aan handen en voeten en ook zijn nek en mond zijn afgeplakt met tape. Zijn broek zit halverwege zijn onderlijf. Er ligt een portemonnee naast het slachtoffer. Er zijn aanwijzingen dat er met het slachtoffer gesleept is. (bron: dossier)

De constatering van de misdrijven volgt meestal op een melding door getuigen of een lijkvinding door politiefunctionarissen of andere professionals, bijvoorbeeld de moord op een vrouw die aan het licht komt via de brandweer. Tijdens bluswerkzaamheden wordt haar levenloze lichaam aangetroffen. In andere zaken wordt het slachtoffer aangetroffen door bijvoorbeeld familie of voorbijgangers.

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/30/laagste-aantal-moorden-in-20-jaar>.

Vroeg in de ochtend komt er bij de politie een melding van een flatbewoner binnen dat een persoon onwel was geworden en dat hij mogelijk al is overleden. Als de politie ter plaatse gaat, treffen ze in het portiek van de flat een overleden man aan. De locatie wordt direct afgezet als plaats delict. (bron: dossier)

Zeven zaken kennen een bijzondere aanloop. In deze zaken zijn de moorden in eerste instantie gerelateerd aan een vermissing maar wordt al snel uitgegaan van een misdrijf. In drie zaken wordt na de melding van vermissing het stoffelijk overschot van de slachtoffers aangetroffen. Een vermiste man wordt teruggevonden in een afvalcontainer, een meisje in de bosjes en twee overige vermiste mannen worden aangetroffen op een afgelegen plek en in een greppel. In een vijfde zaak wordt het slachtoffer niet gevonden maar wijzen sporen erop dat hij door geweld om het leven is gebracht. En dan zijn er twee zaken die feitelijk niet starten met een vermissing maar waarin de politie geconfronteerd wordt met de vondst van lichaamsdelen van de slachtoffers in het water. In de ene zaak alleen de romp, in de andere zaak ledematen van het slachtoffer.

Een getuige meldt bij de politie dat hij vuilniszakken in het water langs een wandelpad ziet drijven. De politie gaat ter plaatse en ziet uit een van de zakken een been steken. Het blijkt te gaan om vier vuilniszakken die lichaamsdelen van twee mensen bevatten. (bron: dossier)

3.1.2 De slachtoffers

De zestien moordzaken kennen in totaal zeventien slachtoffers; één zaak betreft een dubbele moord. De slachtoffers zijn dertien mannen en vier vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de slachtoffers is 48 jaar met een range van 17 tot 98 jaar oud. De leeftijd van een van de slachtoffers is gebaseerd op een schatting door het NFI. Het betreft een stoffelijk overschot van een man tussen de 50 en de 57 jaar oud. Voor de berekening van zijn leeftijd is de middenwaarde genomen.

Bij het aantreffen van het stoffelijk overschot moet als eerste zo snel mogelijk worden geïdentificeerd wie het slachtoffer is om verdere stappen te kunnen zetten. Soms zit het mee en is het voor de politie snel bekend wie het slachtoffer is. In de meeste andere zaken is de identiteit van het slachtoffer relatief snel te achterhalen door de vindplaats of de spullen die het slachtoffer bij zich

draagt. In een van de zaken waarin een dode man wordt aangetroffen, kent de politie het slachtoffer ambtshalve. Er is een justitiële foto beschikbaar van de man om wie men denkt dat het gaat en deze foto wordt vergeleken met het slachtoffer op de plaats delict. Bij een aantal zaken die starten als een vermissing wordt in korte tijd een link gelegd tussen een vermiste en het aangetroffen stoffelijk overschot. 'Nog dezelfde nacht is door de familierechercheur aan de familie van een vermist meisje verteld dat het voor 99 procent zeker is dat het gevonden lichaam van hun dochter is', memoreert de teamleider.

In twee zaken blijkt de identificatie van het slachtoffer lastiger. In beide zaken is het lichaam van het slachtoffer niet intact. In één zaak worden de lichaamsdelen van twee slachtoffers verspreid over vier vuilniszakken aangetroffen.

De lichamen zijn professioneel in stukken gezaagd en volledig van goederen ontdaan. Behalve een paar sokken en onderbroeken die de slachtoffers dragen is er geen technisch bewijs zoals vingerafdrukken of DNA. Ook zijn er geen ID-bewijzen bij de slachtoffers aangetroffen. (bron: dossier)

Pas na anderhalve week komt de politie er in deze laatste zaak bij toeval achter wie de slachtoffers zijn. Een vader heeft een van zijn zoons als vermist opgegeven en na een DNA verwantschapsonderzoek blijkt een van de slachtoffers inderdaad zijn zoon te zijn. In een andere zaak wordt de identificatie van het slachtoffer eveneens bemoeilijkt doordat het lichaam in elf delen wordt aangetroffen. Daarbij komt dat de schedel van het slachtoffer is verbrijzeld waardoor gezichtsherkenning onmogelijk is. Het dactyloscopisch signalement komt niet voor in de politiesystemen. Uiteindelijk wordt het slachtoffer geïdentificeerd aan de hand van zijn gebitsstatus.

En dan zijn er nog twee zaken waarin de identificatie van het slachtoffer vrijwel onmogelijk is. Dat geldt voor de zaken waarin alleen delen van een menselijk lichaam zijn aangetroffen. In de ene zaak betreft het enkel de romp van een mannelijk lichaam van 120 bij 50 centimeter, de ledematen ontbreken in het aangetroffen pakket.

De aangetroffen romp behoort toe aan een onbekende man. Onderzoek van het NFI wijst uit dat het gaat om een man van tussen de 50 en 57 jaar oud, mogelijk afkomstig uit Oost-Europa. Hij verbleef voor zijn dood enkele weken tot maanden in Nederland. Het DNA van het slachtoffer is

niet bekend in de systemen en het slachtoffer is ook niet als vermist opgegeven. (bron: dossier)

Er wordt DNA gevonden op het touw waarmee het slachtoffer vast was gebonden. Dit DNA matcht met het DNA van het slachtoffer. Het DNA-profiel wordt opgenomen in de DNA-databank en internationaal vergeleken met de geregistreerde DNA-profielen van vermiste personen. Het levert geen match op waardoor het slachtoffer niet kan worden geïdentificeerd. (bron: dossier)

In een laatste zaak is identificatie van het slachtoffer feitelijk onmogelijk omdat er geen enkel spoor van het slachtoffer is. Dit betreft een moord-zonder-lijk-zaak.

Achtergrond

De dossiers bieden inzicht in de achtergronden van de slachtoffers. Die achtergrond is voor de politie van belang om richting te kunnen geven aan het onderzoek. In vier zaken hebben de slachtoffers geen in het oog springende kenmerken. Het betreft slachtoffers die op het oog een rustig leven leiden met vaak een reguliere baan en zich voor zover op dat moment bekend niet bezighouden met criminele activiteiten.

In het proces-verbaal wordt vermeld dat het slachtoffer een normaal, rustig leven leidde, met niemand problemen had, geen schulden had, nergens aan verslaafd was en geen medicijnen gebruikte. (bron: dossier)

De slachtoffers in zeven andere zaken hebben een ander profiel. Zij blijken – soms al direct en soms ten tijde van het onderzoek – zich op het criminele pad te hebben begeven voorafgaande aan hun dood. Zij zijn eens of vaker opgepakt voor misdrijven of van hen is bekend dat zij zich bezighouden met criminaliteit. De handel in verdovende middelen en vermogensdelicten voeren daarbij de boventoon. In de resterende vier zaken hebben de slachtoffers een ander type achtergrond. Twee slachtoffers blijken eerder het slachtoffer van een ontvoering te zijn geweest. Twee andere slachtoffers leidden een soort dubbelleven waarin de een seksfeesten bezoekt en de ander zich laat betalen voor seks. De

overige twee slachtoffers leefden aan de onderkant van de samenleving. De een was alcoholist en de ander leidde een zwervend bestaan.

3.1.3 Modus operandi

Het slachtoffer is vastgebonden en ernstig mishandeld. Er is niet gestoken of geschoten. De rok van de vrouw zat omhoog. (bron: dossier)

De slachtoffers zijn op verschillende wijzen om het leven gekomen. De opsporingsonderzoeken bieden zicht op de modus operandi van de daders. Een van de zaken kent een opmerkelijke aanloop. Het betreft een uit de hand gelopen, in scène gezette situatie. Het slachtoffer en de daders hebben het plan om de verzekering op te lichten. Afgesproken wordt dat een van hen (later het slachtoffer) wordt overvallen en mishandeld waarna hij middels een uitkering van de verzekering voor de rest van zijn leven in zijn onderhoud zou kunnen voorzien. Bij overlijden zou de uitkering echter groter zijn en bovendien ten gunste komen van een van de daders. Zonder medeweten van het slachtoffer is er waarschijnlijk daarom voor een fatale mishandeling gekozen, meent het researchteam. De doodsoorzaak blijkt niet het steken met scherpe voorwerpen maar verstikking. Op de schouder van het slachtoffer worden enkele prikwonden geconstateerd, 'vermoedelijk proefsteken door de dader', stelt de teamleider.

Verdachte 1 deed een kussensloop over het gezicht van het slachtoffer en tapete het om zijn hoofd. Daarna werden ook zijn enkels, ellebogen en handen vastgetapet. Verdachte 2 bonkte vervolgens het hoofd van het slachtoffer een aantal keer op de grond. Verdachte 2 deed een ketting om de nek van het slachtoffer waarna de verdachten er samen aan trokken. Ook is het slachtoffer nog een aantal keren met een mes gestoken. (bron: dossier)

De moord op een meisje hebben de daders duidelijk voorbereid, zo zal uit het opsporingsonderzoek blijken. Van tevoren hebben ze een mes aangeschaft om de moord te plegen. Bovendien hebben ze op internet gekeken wat voor straffen ze kunnen krijgen als ze voor de moord worden gepakt. Een van de daders heeft 24 keer op het slachtoffer ingestoken. In een andere moordzaak heeft de dader eveneens buitensporig veel geweld gebruikt. Daarna heeft hij het bed van

het slachtoffer in brand gestoken en het slachtoffer in de badkuip gelegd. De dader is er met de auto van het slachtoffer vandoor gegaan.

In een van de zaken is er sprake van een serie misdrijven. Korte tijd na elkaar worden vier slachtoffers op straat door een onbekende man met een mes gestoken. Een van hen overlijdt ten gevolge van de steekwonden. De dader verklaart later voorafgaand aan de eerste twee steekpartijen een nieuw mes te hebben gekocht. De slachtoffers overleven de steekpartijen. Voor de derde steekpartij heeft hij weer een nieuw mes aangeschaft. Ditmaal een formaat groter dan het vorige omdat hij naar eigen zeggen 'nu echt iemand dood wil maken'. Dat doel wordt bereikt; uiteindelijk overlijdt een van zijn volgende slachtoffers. De officier van justitie zegt hier later over: 'Het slachtoffer vertrouwde de verdachte. Het moet voor hem een horrorscenario zijn geweest.'

Typologieën van moordenaars: twee uitersten

De FBI onderscheidt twee typen moordenaars: het georganiseerde en het ongeorganiseerde type.

De georganiseerde moordenaar wordt zo genoemd omdat hij zijn delicten zeer nauwkeurig plant. Hij is berekenend en daarom niet onder invloed van alcohol of drugs. Hij maakt van tevoren een zorgvuldige keuze welke wapens of hulpmiddelen hij meeneemt. Typerend voor de georganiseerde dader is dat hij zijn slachtoffers naar andere locaties vervoert. Er kunnen derhalve verschillende plaatsen delict zijn. De georganiseerde moordenaar is een koelbloedig type; bij het om het leven brengen en daarna toont hij geen enkele emotie. Hij zal zich dus ook niet snel schuldig maken aan een overkill en het slachtoffer ombrengen met vijftig messteken. Het gaat er beheerst en doordacht aan toe. Hij heeft zichzelf en het slachtoffer volkomen onder controle. De dader loopt door zijn gecalculeerde wijze van handelen weinig risico. Bij het planmatige hoort ook dat hij geen bewijsmateriaal achterlaat.

Bij de ongeorganiseerde moordenaar gaat het er ongeordend, ongepland en soms chaotisch aan toe. Deze dader onderscheidt zich in vrijwel alle aspecten van de georganiseerde dader. Het delict wordt uit boosheid begaan, omdat hij bijvoorbeeld gekrenkt is. Het slachtoffer en de dader kennen elkaar. Hij gebruikt wapens die op dat moment voorhanden zijn; hij neemt geen wapens en/of hulpmiddelen mee. In tegenstelling tot het georganiseerde type, is er bij de ongeorganiseerde dader sprake van slechts één plaats delict; hij vervoert zijn slachtoffers dus niet. In sommi-

ge gevallen is sprake van een overkill. Hij heeft zichzelf totaal niet in de hand. De dader begaat zogenoemde *high risk crimes*, wat wil zeggen dat hij bewijsmateriaal achterlaat en weinig moeite doet om zijn identiteit te beschermen. Dit type heeft een impulsief karakter, een laag IQ, gebruikt drugs/alcohol en er is sprake van psychiatrische problemen. Hij is een introverte man, die moeilijk contacten aangaat en kan onderhouden. Het is voor de politie eenvoudiger om een misdaad van een ongeorganiseerde dader op te lossen dan die van een georganiseerde dader, omdat eerstgenoemde sporen nalaat. (Van Wijk & Van Leiden, 2002)

Doodsoorzaak

Soms lijkt de doodsoorzaak vrij snel duidelijk, zoals bij een vrouw die wordt aangetroffen met een schotwond door het hoofd. Maar ook dan moet nader onderzoek worden gedaan naar de feitelijke doodsoorzaak. Het kan zijn dat het slachtoffer is overleden door de kogel of door een medische oorzaak, zoals hartfalen voorafgaande aan het schieten.

Twee dagen na het aantreffen van het slachtoffer wordt door een patholoog van het NFI een gerechtelijke sectie op het stoffelijk overschot verricht. Het slachtoffer is overleden aan 24 scherprandige perforaties. Het gaat om letsel en perforaties met het aspect van steek- en snijwonden. Sommige snijwonden reiken tot in de borstkas. Overlijden is het gevolg van massaal bloedverlies, van functieverlies van beide longen en van zuurstofgebrek op weefselniveau ten gevolge van de steekwonden. (bron: dossier)

In een aantal zaken kan de doodsoorzaak van het slachtoffer niet worden vastgesteld. Dat betreft bijvoorbeeld de zaak waarin een man dood in een kelderbox wordt aangetroffen. Noch de schouwarts noch deskundigen van het NFI kunnen de doodsoorzaak vaststellen. 'De schouwarts constateert niet-natuurlijk overlijden, waarschijnlijk een misdrijf, want er is sprake van uitwendig letsel.' Een ander voorbeeld is de zaak waarin enkel de romp van een man is aangetroffen. Duidelijk mag zijn dat hier sprake is van een misdrijf maar de exacte doodsoorzaak is onbekend gebleven.

Uit onderzoek van de forensisch arts blijkt dat het zeer waarschijnlijk om een misdrijf gaat. ‘De weke delen zijn met een mes gekliefd. De botten daarentegen zijn soms gezaagd. Maar de meeste delen tonen ook versplintering aan, wat past bij klieving door bijvoorbeeld een bijl. De staat van ontbinding in relatie tot de relatief hoge buitentemperatuur past bij een overlijden van circa twee dagen. De schedel vertoont meerdere breuken maar over de doodsoorzaak kan ik geen nadere duidelijkheid verschaffen. Conclusie: misdrijf zeer waarschijnlijk.’ (bron: dossier)

Een slachtoffer wordt drie weken na zijn vermissing in een greppel langs de weg gevonden. Een rechercheur over de doodsoorzaak: ‘Hij was op een gewelddadige wijze om het leven gekomen. Hij had onder andere twintig messteken die hem fataal zijn geworden.’ In een andere zaak blijkt na onderzoek het slachtoffer te zijn overleden aan een combinatie van pepmiddelen, cocaïne en hartfalen.

3.2 Het opsporingsteam

Alle zestien moordonderzoeken zijn direct of op een later moment door een Team Grootschalige Opsporing (TGO) opgepakt. Hierna beschrijven we achtereenvolgens welke overwegingen er aan de opsporing ten grondslag liggen, hoe de teams zijn samengesteld en welke werkprocessen daarmee gepaard gaan.

Team Grootschalige Opsporing (TGO)

Een TGO is een structuur waarin rechercheurs werken aan acute en complexe zaken, de zogenoemde TGO-waardige zaken. Een TGO-waardig delict is een kapitaal misdrijf met de typering (mogelijk) opzettelijk levensdelict, zeer ernstig zedendelict, brandstichting met ernstige gevolgen, gijzeling, ontvoering en andere misdrijven tegen de lichamelijke integriteit waarop een strafbedreiging van 12 jaar gevangenisstraf of meer staat met een (te verwachten) grote maatschappelijke impact; en waarbij geen ondubbelzinnig daderschap kan worden vastgesteld (Raamwerk TGO, 2006).²

² Inmiddels is er een nieuwe TGO-regeling ‘raamregeling TGO 2014’. In de nieuwe regeling kunnen ook andere zwaarwegende omstandigheden worden aangegrepen om een zaak met een TGO te onderzoeken (Kruijer, 2015). Deze regeling gold nog niet ten tijde van de TGO's die in dit onderzoek zijn meegenomen.

3.2.1 Overwegingen

Na het aantreffen van een stoffelijk overschot waarbij niet direct sprake lijkt van een natuurlijk overlijden wordt in de praktijk meestal meteen een TGO geformeerd. De voorwaarden om een TGO op te richten, zijn dat er geen dader bekend is en dat de aard van het misdrijf een dusdanige maatschappelijke impact heeft dat geen uitstel gedoogd kan worden. De aanleiding voor het oprichten van een TGO en het moment waarop dat gebeurt, verschillen over de zaken. Zo vormen de berichten ‘man vastgetapet, dood in kelderbox aangetroffen’ of ‘er is een man in het portiek van zijn woning doodgeschoten’ voldoende informatie om snel op te schalen naar een TGO. Bij het aantreffen van het stoffelijk overschot van een meisje in een park is het eveneens direct helder dat het een TGO-waardig feit is. De maatschappelijke impact in deze zaak is groot en er is volop media-aandacht.

Het Programma Versterking Opsporing en Vervolg (PVOV) en programma Permanent Professioneel (PP) hebben de afgelopen jaren bijgedragen aan een kwaliteitsverbetering en professionalisering binnen TGO's (Politie, OM & NFI, 2005; OM, 2010). Daarnaast is er in deze programma's aandacht geweest voor de cultuurverandering in het denken over het opsporingsproces, het bespreekbaar maken van dilemma's daarin en een bewustwording over het ontstaan van tunnelvisie. Volgens het rapport *Focus in de opsporing* staan de politie en OM op dit moment voor nieuwe uitdagingen. ‘Bij de politie is er een hernieuwde discussie ontstaan over het TGO-raamwerk, waarbij ontwikkelingen erop wijzen dat er een einde komt aan enkele fixaties in het denken over TGO's. TGO's lijken meer en meer te moeten gaan concurreren met andere onderzoeken’ (Liedenbaum, De Poot, Van Straalen & Kouwenberg, 2015, p. 408).

De meeste TGO's starten nog dezelfde dag of de ochtend na de constatering van het misdrijf. Bij zaken die zijn gestart als een vermissing wordt er over het algemeen een tussenstap genomen. Er moet in die gevallen eerst een afweging worden gemaakt of er sprake is van een urgente vermissing waarbij het vermoeden van een misdrijf bestaat. Het slachtoffer ontbreekt immers en er is in veel gevallen ook geen plaats delict. Illustratief hiervoor is de zaak waarin een man is verdwenen. Het heeft in deze zaak in de woorden van de teamleider ‘lang gesudderd’ voordat deze bij de recherche kwam. Na een maand wordt besloten tot het

oprichten van een TGO. Daaraan voorafgaand is er het een en ander over de vermissing nagelopen door de uniformdienst van het district waar de vermissing speelde. 'Omdat er bij de collega's uit het district gaandeweg meer twijfel ontstond ten aanzien van de zaak is besloten om door te pakken', aldus de teamleider. Aanvankelijk wordt er een 'mini-TGO' ingericht maar naarmate er meer aanwijzingen komen dat de vermiste mogelijk slachtoffer is van een ernstig misdrijf wordt het TGO verder uitgebreid. In een andere zaak wordt de dag na de vermissing besloten een TGO op te richten omdat de omstandigheden aanleiding geven voor de veronderstelling dat de vermiste niet meer in leven is. En in de zaak waarin lijkdelen worden aangetroffen, kan het TGO pas werkelijk starten als na anderhalve week duidelijk is wie de slachtoffers zijn.

In een van de zaken handelt het om meerdere steekpartijen waaronder een fatale. In die zaak zijn er oorspronkelijk twee TGO's opgericht. De eerste voor de eerste twee steekpartijen, de tweede voor een volgende steekpartij. De overweging om de misdrijven apart in onderzoek te nemen, is dat er in eerste instantie van wordt uitgegaan dat de incidenten los van elkaar staan. Als er een slachtoffer overlijdt ten gevolge van een van de steekpartijen, werken de oorspronkelijke TGO's nauw samen in een herstart.

3.2.2 Capaciteit

Een TGO bestaat in de regel uit 20 tot 25 politiefunctionarissen. De invulling in de praktijk verschilt over de zaken en over de fasen waarin het onderzoek zich bevindt. Er wordt gewerkt met vaste TGO-leiders en de rechercheurs worden uit de districten betrokken. Het is mede afhankelijk van het type zaak wat er aan mankracht nodig is. Een aantal TGO's gaat direct conform de regel met een groot team van start.

TGO-functies

Volgens het TGO-raamwerk heeft iedere eenheid een vaste kern leidinggevenden (VKL) en een vaste kern uitvoerenden (VKU). De VKL wordt ingevuld door de TGO-teamleider, coördinator algemene tactiek, coördinator bijzondere tactiek, forensisch coördinator en informatiecoördinator. De VKU bestaat onder meer uit tactisch rechercheurs, verhoorders, een dossiermaker, een operationeel en tactisch analist en een informatierechercheur. Verder benoemt de teamleider een ambtelijk secretaris (Politie, OM & NFI, 2005; 2006; Liedenbaum, De Poot, Van Straalen & Kouwenberg, 2015).

Een van de TGO's gaat van start met 35 man waarin alle disciplines zijn vertegenwoordigd.

Het TGO bestaat uit: 1 officier van justitie, 1 teamleider, 1 parketsecretaris, 5 coördinatoren, 2 dossiervormers, 10 rechercheurs, 3 forensisch rechercheurs, 2 digitale rechercheurs, 5 analisten, 2 familierechercheurs, 2 communicatieadviseurs en 1 gedragskundige. (bron: dossier)

Er zijn ook TGO's die aan de moordzaken hebben gewerkt met een krappere bezetting dan gebruikelijk. Zo is er een team bestaande uit achttien mensen, een ander gaat met vijftien mensen aan de slag, weer een ander met slechts tien personen en in een extreem geval bestaat het team uit een handjevol rechercheurs. Vanwege drukte op de TGO-afdeling start de teamleider naar eigen zeggen 'bijna alleen' een nieuw moordonderzoek. De mensen die er op een later moment bij komen, worden ook weer weggehaald. Uiteindelijk heeft de teamleider de zaak met alleen de tactisch coördinator gedraaid. In de daaropvolgende TGO-zaken heeft de teamleider deze gang van zaken niet meer geaccepteerd vanuit de visie 'dat het niet verstandig is om ernstige zaken zo zwak te bemensen'. Overigens heeft het de teamleider voldoening gegeven dat ze de zaak toch nog hebben opgehelderd.

'De omvang van het team bepaalt de slagkracht.' Een teamleider die met een 18-koppig team is gestart, merkt aanvullend op dat als ze mocht kiezen ze het team twee tot drie keer zo groot had gemaakt. 'Met voldoende mensen kun je dingen heel snel tot in de puntjes doen en heb je op tijd de zaakjes geregeld zoals je ze wilt.' Ze vervolgt dat er in haar onderzoek een aantal acties relatief laat in het onderzoek zijn gebeurd, zoals het opnemen van een aantal getuigenverklaringen, vanwege de beperkte capaciteit. (bron: interview)

Als er bij de start van een TGO voldoende capaciteit voor het oppakken van de zaak is, betekent dat niet dat dat gedurende het gehele opsporingsonderzoek het geval is. Meerdere teams moeten gaandeweg weer personeel 'inleveren'. Teamleiders noemen dit een knelpunt bij TGO-onderzoeken. Zo vertelt een teamleider dat er drie weken na de start van het TGO een aantal collega's terug is geroepen naar hun reguliere teams vanwege capaciteitstekort. In deze zaak heeft het vroegtijdig uiteenvallen van het team ertoe geleid dat er met vertraging is gereageerd op onderzoeksuitslagen, 'omdat er niemand op toezag'.

Uit meerdere dossiers valt op te maken dat er in elk geval bij aanvang van het TGO rechercheurs uit het district bij het onderzoek worden betrokken. De reden daarvoor is dat zij vanaf het eerste moment bij de zaak betrokken zijn en die kennis niet verloren mag gaan. In een moordzaak die zich voordeed in een prostitutiegebied heeft het TGO bewust twee collega's van het prostitutieteam gedurende het gehele opsporingsonderzoek bij het team betrokken. De teamleider legt uit dat er op deze manier lokale kennis in het team is gehaald. 'De collega's kennen het gebied, de prostituees en hun relatienetwerken goed waardoor het via hen makkelijker is om contact met de vrouwen te krijgen.' In de zaak van een meisje dat met messteken in een natuurgebied wordt aangetroffen, wordt de wijkagent in de eerste fase aan het TGO gekoppeld. Zijn kennis over welke personen er in het gebied komen, wordt benut voor het onderzoek.

In een aantal TGO's zijn zedenrechercheurs aan het team gekoppeld. Zoals in de zaak van een vermoorde tiener waarbij het in eerste instantie niet alleen om een moord maar ook om een zedendelict lijkt te gaan. 'Het is niet alleen verplicht om gecertificeerde zedenrechercheurs het verhoor van minderjarigen te laten doen, het is ook heel waardevol dat zij dat specialisme hebben', aldus de teamleider.

3.2.3 Kwaliteit

De kwaliteit van de leiding verschilt per zaak. In sommige zaken heeft de teamleider nog weinig ervaring als teamleider TGO, in andere zaken hebben zij ruime ervaring. Zoals een minder ervaren teamleider aangeeft, kan het zijn dat er afhankelijk van de ervaring andere tactische overwegingen in een onderzoek kunnen worden gemaakt. Door capaciteitstekort bij een eenheid moet de teamleider in een andere zaak werken met relatief onervaren collega's. 'Zowel de tactisch coördinator als de informatiecoördinator waren nog vrij onervaren. Tevens was er geen ondersteuningscoördinator in het team.' En ook in een andere zaak stelt de teamleider dat er bij de samenstelling van het TGO met name is gekeken naar de kwantiteit en niet zozeer naar de kwaliteit. 'De kwaliteit blijft een aandachtspunt dat ook in eerdere TGO-onderzoeken werd geconstateerd.' Aan het begin en gedurende het onderzoek zijn er volgens de teamleider ongelukkige keuzes gemaakt wat betreft de toewijzing van personeel. Meerdere rechercheurs uit het team dat deze moordzaak draaide, verrichtten hun eerste TGO en waren nog niet bekend met de structuur en werkwijze.

Een teamleider illustreert het gebrek aan kwaliteit in zijn onderzoeksteam met betrekking tot een van de moordzaken. ‘Er werd een ondersteuningscoördinator toegewezen die enkele weken later met pensioen ging. Daardoor heeft het onderzoek een aantal maanden zonder ondersteuningscoördinator gedraaid. De tactisch coördinator was een onervaren leidinggevende en bovendien niet in het bezit van het certificaat voor leidinggevers. Er was geen “lezer” binnen het team en de informatiecoördinator was niet geheel vrijgemaakt voor de functie. De rol van ambtelijk secretaris wordt vervuld door de forensisch coördinator die tevens de rol van tegenspreker op zich nam. In de eerste maanden van het onderzoek is er geen of onvoldoende administratieve ondersteuning waardoor het briefingjournaal niet goed is bijgehouden. En meerdere teamleden kunnen niet in het registratiesysteem voor opsporingsonderzoeken (BVO) werken.’ (bron: interview)

Wat betreft de kwaliteit van de leden van een TGO benadrukt een teamleider erop te vertrouwen dat de collega’s die hij toegewezen krijgt voor een zaak kwaliteit hebben. ‘Iedereen die inzetbaar is in een TGO moet het kunnen want je moet gelabeld zijn dat je in TGO-verband mag werken.’

Tunnelvisie versus gerichte visie

Tunnelvisie kent in de wetenschappelijke literatuur verschillende omschrijvingen. In het rapport van de Commissie Posthumus (Posthumus, 2005) wordt gesproken van tunnelvisie in geval van het verlies van een objectieve blik waardoor alternatieve scenario’s niet onder ogen worden gezien. Het team heeft dan een te sterke focus op een bepaalde verdachte waarbij onvoldoende oog is voor andere scenario’s of verdachten. Zoals Liedenbaum e.a. (2015) schetsen, moet tunnelvisie onderscheiden worden van ‘een gerichte visie’ in het opsporingsonderzoek. Bij een gerichte visie is er op basis van een objectieve blik een bewuste focus in het rechercheonderzoek. Een gerichte visie is een strategie om te kunnen omgaan met complexe situaties die gepaard gaan met een grote hoeveelheid opsporingsinformatie. Het kan dan beschouwd worden als een noodzakelijk proces om de zaak op te helderen. Als tijdens de zoektocht naar focus de objectieve blik echter vertroebeld raakt, kan tunnelvisie ontstaan.

Tegenspraak is een middel om tunnelvisie in het team te voorkomen. Tegensprekers staan in principe altijd buiten het team. Het doel van tegenspraak is ervoor te zorgen dat kritieke beslissingen van het researcheteam beter worden onderbouwd. Het organiseren van tegenspraak gebeurt sinds 2006 maar is geen wettelijk voorschrift.

Tegenspraak

Uit onderzoek van Salet en Terpstra (2012) blijkt 'dat tegenspraak niet in alle eenheden wordt ingezet, ook als er sprake is van een TGO. Uiteenlopende overwegingen spelen daarbij een rol, zoals de aard van het onderzoek, capaciteitsoverwegingen en persoonlijke overwegingen. Bij één van de vijf onderzochte korpsen wordt tegenspraak gezien als "plus op de standaard". Tegenspraak wordt daar alleen ingezet als de gevoeligheid van de zaak daartoe aanleiding geeft' (Salet & Terpstra, 2012, p. 45). Dit is ook vastgelegd in de nieuwe raamregeling TGO 2014.

Uit de interviews komt naar voren dat de TGO-leiders tegenspraak verschillend waarderen. Zo is de een er een groot voorstander van terwijl de ander er liever geen gebruik van maakt. Dat laatste omdat het gevaar van tunnelvisie volgens een van de teams inmiddels voldoende onderkend wordt. Een teamleider van een ander opsporingsonderzoek vult aan dat sommige TGO's nog steeds niet voldoende openstaan voor tegenspraak. 'We zijn terriërs, als we beet hebben dan hebben we ook beet en zitten we niet te wachten op een andere visie.' Een teamleider die de meerwaarde van tegenspraak inziet, zegt: 'Een tegenspreker moet lastig zijn, een mens is namelijk blind voor zijn eigen tekortkomingen. Het is fijn als je kunt bijsturen want je staat voor schut als je belangrijke dingen niet hebt uitgerechercheerd.' Een andere teamleider heeft twee tegensprekers ingezet in het moordonderzoek. 'Het voordeel is dat het team beter kan sparren met mensen die objectief naar de zaak kijken', stelt hij. Zijn ervaring leert dat tegensprekers soms met ideeën komen waar het team zelf niet aan gedacht heeft. Tegensprekers kunnen uit de eigen of een andere eenheid komen.

3.2.4 Proces

In de zestien opsporingsonderzoeken zijn de TGO's op basis van verschillende organisatievormen samengesteld. De ene eenheid werkt – in elk geval ten tijde van de zestien moordonderzoeken – met vaste TGO's terwijl er in de andere eenheid met wisselende teams wordt gewerkt. Maar ook in de nabije toekomst zal dit onderscheid bestaan, blijkt uit de interviews. Een eenheid waar met vaste teams wordt gewerkt, is voornemens om met wisselende of flexibele teams te gaan werken en in een eenheid waar thans met wisselende teams wordt gewerkt, wordt voor de vaste teams gekozen. Een nadeel dat een teamleider aanhaalt ten aanzien van wisselende teams is 'dat je niet weet of de districten wel de beste mensen sturen'. Bovendien komt er bij wisselende teams organisatorisch het een en ander kijken voordat het TGO van start kan, licht een teamleider toe. De eerste 48 uur van de start van een TGO zijn daarom heel belangrijk. 'Mensen worden in die uren bijeengebracht, er wordt nagegaan of ze voldoende gekwalificeerd zijn, er moeten autorisaties worden geregeld en de teamleden moeten worden beoordeeld op hun kwaliteiten.' Een andere teamleider noemt als voordeel van wisselende teams dat men elkaar niet goed kent waardoor er een professionelere houding naar elkaar bestaat waarin de eigen, maar ook andermans tekortkomingen worden gezien. 'In vaste teams ontstaat een knuffelcultuur, omdat je elkaar goed kent ben je niet meer snel kritisch naar elkaar', is zijn ervaring. Daartegenover stelt hij als voordeel van vaste teams dat daarin meer slagkracht zit omdat collega's direct weten wat ze aan elkaar hebben. Dat laatste beaamt een andere teamleider. 'Rechercheurs doen in de TGO's ervaring op en groeien, met wisselende teams gaan we expertise missen.'

De TGO's zijn doorgaans snel na het misdrijf operationeel ondanks alle afwegingen en organisatorische stappen die daarvoor moeten worden gemaakt. De teamleden worden binnen enkele uren uitgenodigd voor een startbriefing waarin de zaak gepresenteerd wordt. Vervolgens wordt de werkverdeling gemaakt en worden de verwachtingen uitgesproken. Randzaken zoals werkplekken, reiskosten, parkeren, verlof en rookpauzes komen hier ook in aan bod. Daarna wordt er snel overgegaan tot de zaak.

Meerdere teamleiders vinden het wenselijk dat alle teamleden voor de aansturing van het TGO vanuit dezelfde ruimte werken. Praktisch gezien bestaat die mogelijkheid niet altijd. De briefings worden als zeer belangrijk bestempeld. Meerdere teamleiders stellen dat het om teamwerk gaat dat alleen resultaat kan bereiken als er veel informatie wordt gedeeld en de meningen van alle collega's

meegenomen worden. 'Vroeger stond de teamleiding daar in het algemeen minder open voor. Tegenwoordig is er een meer open cultuur binnen TGO's waarin ieders mening ertoe doet.' Men wil als een team tot de opheldering van de zaak komen.

Wat veelvuldig uit de interviews naar voren komt, is dat de officier van justitie die aan het team wordt gekoppeld (zaaksofficier) bepalend kan zijn voor het verloop van het opsporingsonderzoek. Over het algemeen wordt 'een zelfverzekerde zaaksofficier met lef' toegejuicht. Daarnaast benadrukt een teamleider dat het van belang is dat de zaaksofficier met regelmaat aanwezig is bij teamoverlegmomenten. Hij heeft in een moordzaak ervaren dat het onvoldoende is als de zaaksofficier enkel bij de opstart van het TGO aanwezig is.

'Een opsporingsonderzoek hangt aan elkaar van toestemmingen.' Hiermee doelt de teamleider op het feit dat het TGO de stuurploeg (leiding) er gaandeweg het opsporingsonderzoek van moet overtuigen dat het recherchen door kan gaan.

In het afsprakenjournaal van een zaak komt de stuurploeg aan bod. 'Stuurploeg heeft de 49-uurstoets gehad en besloten door te gaan. Volgende week vrijdag voortgangsrapportage.' Een maand later staat er: 'Stuurploeg heeft besloten 14 dagen verlenging te geven en niet de 4 weken die zijn aangevraagd.' (bron: dossier)

Op basis van de tussentijdse beoordelingen door de stuurploeg komt er al dan niet toestemming voor een verlenging van het opsporingsonderzoek. Hierbij wordt het 'kostenplaatje' van het onderzoek meegewogen. Hoewel teamleiders het soms als belemmerend en frustrerend voor het onderzoek ervaren om steeds te moeten verantwoorden dat het onderzoek doorgang moet krijgen, vinden zij een regelmatige afweging wel terecht, 'Je moet niet kunstmatig een onderzoeksteam in stand houden als er eigenlijk geen werk voor is.'

Ten aanzien van de werkprocessen is de boodschap van een teamleider: 'Werk met een afsprakenjournaal.' In Summ-IT, het systeem waar de opsporing thans mee werkt, is het afsprakenjournaal voorgestructureerd via zogenoemde invulvelden. Daardoor worden de teams 'gedwongen' tot het bijhouden van een afsprakenjournaal. De keerzijde van deze voorgestructureerde werkwijze is volgens een teamleider dat er minder ruimte is voor persoonlijke aantekeningen over de zaak omdat deze te weinig body hebben om op te nemen in Summ-IT. 'Juist die hersenspinsels zijn belangrijk omdat het je kan helpen.' Hij pleit ervoor dat er door de teams op een alternatieve manier wordt gewerkt met

aparte documenten of desnoods opschrijfboekjes om de hersenspinsels van teamleden te behouden.

3.3 Hypothesen en scenario's

De plaats delict, de sporen en de wijze waarop het slachtoffer wordt aangetroffen vertellen een verhaal. Ook verklaringen van derden zijn een belangrijke informatiebron. Het researchteam bedenkt hypothesen en scenario's over wat er gebeurd kan zijn en wie daarvoor verantwoordelijk is. Het formuleren van hypothesen en scenario's kan helpen om denkfouten tijdens een TGO-zaak te voorkomen (Liedenbaum, De Poot, Van Straalen & Kouwenberg, 2015). Bovendien kan het voorkomen dat informatie tijdens een rechercheonderzoek te eenzijdig wordt gepresenteerd. In essentie moet in een opsporingsonderzoek de volgende benadering worden toegepast. De eerste stap is het vormen van hypothesen over wat er gebeurd kan zijn. Daarop volgt de tweede stap: het opstellen van scenario's over hoe het voorval vanuit de verschillende hypothesen gebeurd zou kunnen zijn. Op basis van verschillende deelprojecten wordt dan in de derde stap informatie verzameld die de scenario's bevestigen of versterken (verifiëren) dan wel ontkrachten (falsifiëren). Als laatste stap blijft de vraag over wat er per scenario nog aan (verifiërende en falsifiërende) informatie onderzocht moet worden.

In het geval van een lijkvinding zijn er vier hypothesen denkbaar: een natuurlijk overlijden, een zelfdoding, overlijden ten gevolge van een ongeval en overlijden ten gevolge van een misdrijf. In de zaak van een vermoorde vrouw wordt in eerste instantie gedacht aan een uit de hand gelopen inbraak maar de combinatie van sporen wijzen in een andere richting.

Opvallend is dat de dader voorwerpen heeft aangeraakt die niet gebruikelijk zijn voor een inbreker om aan te raken. Anderzijds zijn bepaalde voorwerpen waarvan je zou verwachten dat een inbreker die oppakt, niet aangeraakt, zoals een potje dat vaak gebruikt wordt als opbergplaats voor geld. Bovendien zijn er (voet)sporen in de douchecel aangetroffen, een plek waar een doorsneeinbreker niet komt. (bron: interview)

3.3.1 Maatwerk

Ten aanzien van het uitdenken van scenario's merkt een teamleider op dat het altijd maatwerk is. Ervaring doet er minder toe, het is juist van belang *open minded* te blijven. 'Dit is mijn 38e TGO maar het is elke keer alsof ik opnieuw begin.' De uiteindelijke scenario's zijn niet te voorspellen. Hij stelt dat het de ene keer drugssmokkelaars zijn, dan zijn het geliefden en vervolgens is het gewoon een kwestie van pech: de verkeerde plaats en het verkeerde moment. In de TGO's worden aparte scenario-overleggen georganiseerd waarin besproken wordt welke scenario's in onderzoek worden genomen en welke als uitgerechercheerd beschouwd kunnen worden. Dagelijks voert de teamleiding overleg en zijn er briefings over de stand van zaken met het hele team. Soms wordt er tussentijds een 'brainstormsessie' belegd met ofwel het hele team of een selectie van bepaalde specialismen binnen het team. In een van de moordzaken besluit de teamleiding op een gegeven moment een brainstormsessie over de mogelijke scenario's in de zaak te beleggen waarin alle vier zuilen (tactiek, forensisch, informatie en ondersteuning) vertegenwoordigd zijn. Ook de zaaksofficier en de parketsecretaris nemen hieraan deel. Er worden scenario's benoemd en daarbij resultaten van de opsporing waardoor deze zouden kunnen worden ontkracht dan wel opgewaardeerd. Na de sessie worden diverse scenario's benoemd en door de teamleiding in samenspraak met de zaaksofficier geprioriteerd.

In de zaak van de moord op een vrouw in een woning, waarbij ook brand is gesticht, worden aanvankelijk de volgende scenario's benoemd:

- 1 Op het slachtoffer gericht.
- 2 Toeval (inbraak).
- 3 Homejacking.
- 4 Beroving in verband met geld.
- 5 Brandstichting.
- 6 Zedendelict.

(bron: dossier)

De hypothesen en scenario's leveren onderzoeksvragen op die vervolgens moeten worden onderzocht. Om verschillende lijnen uit te onderzoeken worden projecten benoemd die volgens een prioritering worden onderzocht. Zo is bijvoorbeeld in een zaak waarin een docent is omgebracht het project 'school' aangemaakt binnen het scenario dat de moord iets met het werk van het slachtoffer te maken kan hebben.

Bij het aantreffen van een dode man stelt het team bij de start de volgende scenario's op:

- 1 Overval/financieel motief: de portemonnee is tegen het normale gebruik in leeg.
- 2 Wraak/financieel motief: het slachtoffer leende geld uit en niet iedereen kon dat terugbetalen.
- 3 Seksueel motief: het slachtoffer wordt met gedeeltelijk ontbloot onderlijf aangetroffen.

(bron: dossier)

Uit het sporenonderzoek in de woning van het slachtoffer komt naar voren dat de dader alle tijd heeft genomen. 'Hij heeft zich gedragen alsof hij thuis was', licht de teamleider toe. 'De dader heeft rustig binnen gezeten om wat te eten, een bier-tje te drinken en een sigaret te roken terwijl het slachtoffer op bed lag.' De teamleider geeft aan dat deze gedragingen erop wijzen dat hij de vrouw vermoedelijk eerst heeft vermoord. 'Stel dat ze wakker zou zijn geworden en hij haar uit nood de hersens heeft ingeslagen dan zou het een noodsituatie zijn. Dan ga je daarna niet rustig zitten want dan wil je zo snel mogelijk weg.' Op basis van deze redenering gaat het team ervan uit dat de moord geen gevolg is van een 'normale' uit de hand gelopen inbraak maar dat er een andere aanleiding is.

In de zaak waarin het slachtoffer na de moord elders is gedumpt, ontwikkelt het TGO verschillende scenario's waarin het slachtoffer is omgebracht en het lichaam naar een andere locatie is vervoerd. Als in een later stadium de woning van het slachtoffer met luminol wordt onderzocht, blijkt uit het sporenbeeld een meer concreet scenario. De bloedsporen in de woning laten zien dat het slachtoffer waarschijnlijk op bed is vermoord, daarna van de trap naar beneden is gegooid en in de keuken in stukken is gehakt en in de auto is geladen om hem elders te dumpen.

Ook de wijze waarop het slachtoffer wordt aangetroffen, vormt input voor de scenario's. De researcheteams zoeken naar verklaringen waarom het slachtoffer op een bepaalde plek en op een bepaalde manier wordt gevonden. Antwoorden op die vragen kunnen de opsporing verder helpen. Zo wordt een slachtoffer in een badkuip aangetroffen. De vraag die bij het researcheteam rijst, is of een enkele dader het slachtoffer in bad heeft kunnen leggen of dat er meerdere daders bij betrokken zijn. Daar de vrouw gevonden wordt met ontkleed onderlichaam denkt het team ook aan een zedenmisdrijf. En ook bij de mannelijke slachtoffers die in twee afzonderlijke zaken met gedeeltelijk ontbloot onderlijf worden aangetroffen, stellen de teams zichzelf de vraag of deze consta-

tering kan wijzen op een zedenmisdrijf. Voor een zelfde vraag staat het team dat de moord onderzocht op een vrouw die aangetroffen wordt met haar rok omhooggeschoven. Nader onderzoek wijst in de laatstgenoemde drie zaken uit dat de kleding van de slachtoffers verschoven is, omdat de daders de lichamen hebben versleept. Van een moord met een zedencomponent blijkt later geen sprake.

Soms betrekken de TGO's een gedragskundige bij de start van het onderzoek als de zaak daar aanleiding toe geeft. Dat is het geval in de zaak waarin een vrouw vermoord is in haar woning. Omdat haar onderkleding naar beneden geschoven was, wordt gedacht aan een verkrachtingsscenario. 'De gedragskundige die we geraadpleegd hebben, opperde dat de moord heel goed gepaard kan zijn gegaan met een zedenmisdrijf', aldus de teamleider. Sectie op het lichaam wijst echter uit dat er geen sporen van een zedenmisdrijf zijn. Het verkrachtingsscenario wordt op basis daarvan voor het TGO minder dominant. Het team laat in een zaak die zich in het Turkse milieu afspeelt een analyserapport opstellen door het Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld met het oog op een mogelijk eerwraakscenario. Daarin wordt gesteld dat de zaak een eerwraakmotief kan bevatten. Het team besluit in overleg met de hoofdofficier van justitie echter geen nader onderzoek naar dit motief in te stellen omdat het onderzoeksdossier geen aanknopingspunten biedt voor een dergelijk scenario.

3.3.2 Tunnelen met een visie

Tunnelvisie is een term die na de vuurwerkramp in Enschede en de Schiedammer parkmoord zijn intrede in de opsporing heeft gedaan. In die opsporingsonderzoeken zijn fouten gemaakt ten gevolge van tunnelvisie, zo wordt gesteld. Dat wil zeggen dat er niet breed is gerechercheerd maar op een enkel scenario is ingestoken waardoor andere mogelijke scenario's zijn gemist. De interviews leren dat het standaard werken met hypothesen en scenario's in TGO's de angst voor tunnelvisie heeft verkleind. Meerdere teamleiders geven aan dat het zelfs noodzakelijk is om te 'tunnelen'. Maar dan wel 'tunnelen met een visie', zoals een van hen het noemt. 'Heel breed blijven kijken is geen goede strategie omdat je dan niets voor de volle honderd procent doet', stelt een andere teamleider. Nog een andere teamleider erkent dat politiemensen over het algemeen pragmatisch zijn: 'Als er een scenario is met slechts één aanknopingspunt en een ander scenario met acht aanknopingspunten, dan kan het niet anders zijn dan dat je voor dat laatste scenario gaat.' Daarbij worden andere scenario's wel

opengehouden. Op die manier kunnen scenario's opeenvolgend worden uitge-rechercheerd. Het voordeel van het opstellen van alternatieve scenario's is volgens een van de teamleiders dat je daardoor beter voorbereid bent op waar de advocatuur in haar verweer mee kan komen. 'Je kunt je dan verplaatsen in de advocaat die zal proberen te schieten op het scenario waar we uiteindelijk van uitgaan.'

In een zaak blijkt uit het dossier dat het TGO in het moordonderzoek heeft gewerkt met twee scenario's. Het eerste is een zakelijk geschil, het andere een familiegeschil. In een ander moordonderzoek wordt slechts één scenario waarschijnlijk geacht: een criminele afrekening in de drugsscene. 'Technisch bewijs gaf aan dat het zo professioneel was uitgevoerd, dan houd je er geen rekening mee dat het een huwelijksprobleem is', aldus de teamleider.

Hypothesen en scenario's

In de context van de toepassing van de term 'hypothese' bij TGO's, wordt aangesloten bij het 'spraakgebruik' binnen de opsporing en is voor een pragmatische invulling gekozen. Het gaat om: 'een op basis van het voorlopige feitenmateriaal beredeneerde veronderstelling over de feitelijke en nog nader te onderzoeken toedracht of situatie' (Blonk, 2004; geciteerd in Derksen, 2009, p. 8).

Een scenario wordt gelijkgesteld aan de aaneenschakeling van handelingen die zich voor, tijdens en na het misdrijf mogelijk hebben afgespeeld. In het kader van moord en doodslag gaat het om een terugblik. Een reconstructie van wat zich in het verleden heeft afgespeeld. Belangrijk is wat er fysiek gebeurde, maar ook wat er zich in het hoofd van de dader afspeelde. Welk motief had hij/zij, welke stoornis, waarom bijvoorbeeld zo veel overkill? Binnen deze reconstructieomgeving is er ook plaats voor mogelijke, toekomstgerichte ontwikkelingen. Het gaat er dan om antwoorden te hebben op vragen of situaties die zich voor zouden kunnen doen. Dat gaat dan bijvoorbeeld om wat te doen als de dader ineens een politiebureau binnenloopt en zich meldt. Hoe omvangrijk moeten de doorzoekingen zijn als een verdachte in beeld komt? (Derksen, 2009, p. 11).

3.3.3 Strategieën

De strategieën die de TGO's in de opsporingsonderzoeken hanteren, worden gevoed door de input die wordt verkregen uit de bevindingen in het onderzoek en de hypothesen en scenario's die zijn ontwikkeld. Strategieën zijn de plannen die het onderzoeksteam uitdenkt om de zaak op te helderen. Dat is altijd maatwerk. We presenteren enkele voorbeelden uit de opsporingsonderzoeken.

In de zaak van een vermoord meisje wordt het moordwapen op de plaats delict gevonden. Het betreft een mes. Het bijzondere aan het wapen is dat het geen stootplaat heeft tussen het heft en het lemmet.³ Uit forensisch onderzoek is bovendien bekend dat het mes op de ribben van het slachtoffer is afgeketst, het mes heeft dus gestokt wat (zonder stootplaat) verwondingen aan de hand van de dader kan hebben veroorzaakt. Daarnaast is op basis van informatie uit getuigenverklaringen bij het team het idee ontstaan dat de dader(s) in de kring rond het slachtoffer moet(en) worden gezocht. Het TGO richt zich op basis van de conclusies over het moordwapen en de getuigenverhoren op verwondingen aan de handen van personen in de omgeving van het slachtoffer. Het dossier meldt: 'Alle rechercheurs moeten gaan letten op verwondingen aan de handen.' Een van de getuigen heeft inderdaad verwondingen die veroorzaakt kunnen zijn door het moordwapen. Hij wordt aangehouden. Het TGO kan zich vanaf dat moment gaan richten op deze persoon als verdachte. Hij blijkt daarna ook op basis van andere bewijsvoering de dader te zijn.

Het TGO komt erachter dat er tegen een van de twee verdachten in een andere moordzaak een onderzoek van de FIOD loopt in verband met belastingontduiking en verzekeringsfraude. Het TGO stemt met de zaakofficier af om daarvan gebruik te maken. De strategie die wordt uitgedacht, houdt in dat als de verdachte wordt verhoord in het kader van het financiële onderzoek ook getracht wordt feiten te verzamelen in het kader van het moordonderzoek. De zaakofficier organiseert dat de rechter-commissaris bij dat verhoor aanwezig is om naar aanwijzingen voor de moord te zoeken. Onderdeel van de strategie is dat de verdachte en zijn raadsman niet op de hoogte worden gebracht dat hij als verdachte van een moord wordt beschouwd. Het plan mislukt. De rechter-commissaris is het hier niet mee eens en maakt in het verhoor kenbaar dat zij aanwezig is in verband met de moordzaak. De strategie van het TGO valt daarmee in duigen. Zoals (in kapitalen) opgetekend in het dossier is dat een

3 Een stootplaat dient ter bescherming van de hand, om te voorkomen dat de vingers op de snede glijden.

aderlating voor het team: 'DE RC HEEFT BIJ VERDACHTE EN DIENS RAADSMAN DEZE AANWEZIGHEID IN HET KADER VAN HET MOORDONDERZOEK KENBAAR GEMAAKT IN HET KADER VAN HAAR TRANSPARANTIE. HIERMEE IS DE VOLLEDIGE STRATEGIE VAN DEZE WEEK IN EEN KEER WEGGEVAAGD!' De teamleider licht in het interview toe dat het een in de ogen van het team onbegrijpelijke zet van de rechter-commissaris was.

In bijna alle zaken zijn verdachten in beeld gekomen. Op het moment dat er voldoende grond is om iemand als verdachte aan te houden, staat het TGO voor het vraagstuk wanneer daar het beste toe kan worden overgegaan. Met andere woorden: welke strategie kan het beste worden toegepast? 'Dat is altijd afhankelijk van de zaak en van de omstandigheden', licht een teamleider toe. Hierbij spelen allerlei factoren een rol. Indien bijvoorbeeld bekend is dat een verdachte voornemens is het land te verlaten, moet er snel gehandeld worden. Als er aanwijzingen zijn dat de bewegingen van een verdachte het team nog in de richting kunnen brengen van relevante informatie, zoals het moordwapen of medeverdachten, kan besloten worden 'hem nog even te laten lopen'. De verdachte wordt dan door de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen gevolgd. De inschatting dat een verdachte na zijn aanhouding zal zwijgen in verhoren vormt blijkens een aantal opsporingsonderzoeken ook soms de reden om de aanhouding uit te stellen. 'Als je weet dat je een verdachte hebt die toch zijn mond houdt, kun je hem beter even laten rondlopen', stelt een rechercheur. Een teamleider wijst erop dat de keuze voor het wachten met het aanhouden van een verdachte het risico met zich meebrengt dat hij de kans krijgt om sporen uit te wissen. Het gaat dan niet alleen om het wegmaken van bijvoorbeeld het moordwapen of bebloede kleding maar de verdachte heeft ook tijd voor het zetten van strategische stappen. Zo komt het bijvoorbeeld voor dat verdachten anderen manipuleren om bepaalde verklaringen af te leggen bij de politie. Een rechercheur stelt dat het team naar het moment toegroeit en dan samen de keuze maakt wat strategisch gezien een goed moment is voor de aanhouding.

Inzake de moord op een man krijgt het TGO twee verdachten in het vizier. Het TGO beraamt zich op strategieën waarmee de grootste kans op succes bestaat om bewijslast te vergaren. In het dossier worden de strategieën als volgt beschreven:

Strategie 1:

de hoofdverdachte aanhouden en DNA afnemen

Strategie 2:

de andere verdachte aanhouden om de hoofdverdachte het vuur aan de schenen te leggen

Bij de tweede strategie staat vermeld: 'We moeten de hoofdverdachte dan wel 24 uur per dag onder controle kunnen houden met observatie, tappen en OVC.' Het TGO besluit een maand later niet voor een van de twee strategieën te kiezen maar een actiedag te organiseren waarop de twee verdachten tegelijkertijd worden aangehouden. (bron: dossier)

In de interviews en dossiers over de moordzaken komt enkele keren naar voren dat de TGO's proberen te anticiperen op mogelijke 'zwaktes' in het onderzoek. Zoals een teamleider het verwoordt, wordt gekeken naar wat de meerwaarde van onderzoeksmethoden is en waar de advocatuur 'gaten in kan schieten'. Een andere teamleider reageert dat het wel altijd de vraag is hoe lang een TGO moet doorgaan met Recherchen. 'Het is belangrijk om na te denken over scenario's die de verdediging kan aandragen maar je kunt niet anticiperen op alle mogelijke scenario's.' Een methode die de teamleider heeft toegepast in een moordzaak is het tegenover elkaar zetten van de scenario's van de politie en de scenario's die de verdachte schetst in zijn verklaringen. Vervolgens heeft het TGO de aannemelijkheid en geloofwaardigheid van de scenario's onderbouwd om zo goed mogelijk te voorkomen dat er in de rechtszaak op omissies in het onderzoek wordt gewezen.

In een moordzaak verklaart de verdachte het moordwapen, een mes, in een bepaalde winkel te hebben gekocht. Het TGO trekt die informatie na en de betreffende winkel blijkt inderdaad hetzelfde type mes te verkopen en verkocht te hebben in de genoemde periode. In het TGO wordt vervolgens de vraag aan de orde gesteld of het nodig is de verkoper van het mes een foto van de verdachte te laten zien. Besloten wordt dat dit geen toegevoegde waarde heeft omdat de resultaten van fotoconfrontaties over het algemeen niet betrouwbaar zijn. 'Het is tegelijkertijd ook een strategische keuze', licht de teamleider toe, 'omdat de resultaten het onderzoek aan het wankelen kunnen brengen.' Het team wil niet het risico lopen dat het niet (100%) herkennen van de verdachte door de verkoper afbreuk doet aan het onderzoek. Eenzelfde afweging zien we terug in een ander opsporingsonderzoek. Bij de verdachten in deze zaak wordt bloed van het slachtoffer op hun kleding aangetroffen. Voor het TGO een aanwijzing dat zij het slachtoffer om het leven hebben gebracht en – naast ander bewijs – voldoende grond om het vervolgingsproces in te zetten. Het TGO heeft nagedacht

over andere mogelijke scenario's maar deze voor zich gehouden om 'de verdachte en de advocaat niet op ideeën te brengen'. De teamleider vertelt in het team het scenario besproken te hebben dat de twee verdachten bloed op hun kleding hebben vanwege een vechtpartij met het slachtoffer maar dat een derde het slachtoffer heeft omgebracht. 'Dat is een alternatief scenario dat de verdediging kan aanvoeren.' De advocaat heeft het echter niet gedaan.

3.4 De opsporing

De TGO's voeren een breed palet aan opsporingshandelingen uit. In deze paragraaf beschrijven we welke handelingen dat zoal zijn. Vaak worden er meerdere handelingen tegelijkertijd verricht, soms opeenvolgend. Een TGO-onderzoek kent drie fasen. Als eerste de hectische fase, die doorgaans de drukste fase is. Dan volgt de informatiefase waarin informatie wordt vergaard en het onderzoek wordt gestructureerd. En ten slotte de bewijsfase, waarin wordt toegewerkt naar het einde van de opsporing. Dit is over het algemeen een rustiger fase waarin ook het TGO vaak wordt afgeschaald naar een kernteam.

Bij wijze van illustratie schetsen we het verloop van verschillende opsporingshandelingen in de zaak waarin een man voor zijn woning is doodgeschoten.

Invulling van een opsporingsonderzoek

1e t/m 7e maand: horen van getuigen en buurtonderzoek

1e t/m 4e maand: huiszoeken

2e maand: oproep in Opsporing Verzocht

2e maand: inbeslagname auto

3e t/m 8e maand: verhoren verdachten

8e maand: opmaken zaaksdossier.

(bron: dossier)

3.4.1 Eerste handelingen

Na de constatering van een (mogelijk) ernstig misdrijf start de politie direct met de eerste handelingen. Het managen van de plaats delict door deze af te zetten en te bewaken, en het verrichten van forensisch-technisch en tactisch onderzoek zijn belangrijke eerste stappen rondom de hectiek van het aantreffen van een lijk.

Een collega uit de uniformdienst (blauw) heeft direct op de plaats delict foto's en filmpjes gemaakt van de omgeving, van mensen die stonden te kijken en kentekens genoteerd. Dat geeft ons als researcheteam bij de start een goed beeld van wie en wat er in de omgeving staat. Het zal niet voor het eerst wezen dat de dader bij het lint staat te kijken. (bron: interview)

Naar aanleiding van de melding van het aantreffen van het stoffelijk overschot van een vrouw is de teamleider direct met de tactisch coördinator ter plaatse gegaan. De forensische opsporing was al aanwezig. 'Op het moment dat je hoort dat er een dode vrouw is aangetroffen, weet je nog niet om wat voor zaak het gaat, wel dat het vreselijk is.'

Het eerste bezoek aan de plaats delict kan de belangrijkste aanwijzingen opleveren. Na de melding van een vermissing of het aantreffen van een overledene gaat de politie ter plaatse. De acties die dan volgen zijn van belang voor het succes van het vervolg, zo leren de moordzaken. Nadat de vermissing van een man wordt gemeld, gaat de uniformdienst ter plaatse. Zij kijken in de woning van de vermiste naar details. Opvallend is dat de lichten nog aan zijn terwijl het inmiddels overdag is. Verder lijkt alles opgeruimd maar een van de politiefunctionarissen stelt vast dat het afvalpasje verdwenen is. Deze scherpe constatering, zoals de teamleider het typeert, zal korte tijd daarna leiden tot het vinden van de vermiste man. 'Doordat onze collega direct goed heeft doorgepakt, hebben we het lijk snel gevonden.'

In de zaak waarin een man voor zijn woning is doodgeschoten, is direct na de constatering een buurtonderzoek gestart en worden getuigen gehoord. Op basis daarvan wordt al vrij snel duidelijk dat het niet gaat om een criminele afrekening maar vermoedelijk om een ripdeal. In een zaak waarin enkel de romp van een slachtoffer is aangetroffen, heeft de politie weinig aanknopingspunten om op te Rechercheren. De teamleider: 'We hebben het slachtoffer niet kunnen identificeren en geen verdachte in beeld waardoor het bij aanvang al snel een cold case leek te worden.'

3.4.2 Sporenonderzoek

Sporenonderzoek vormt een belangrijk onderdeel van de opsporing. Forensische sporen kunnen richtinggevend zijn in het onderzoek en kunnen ook later in de rechtszaak hard bewijs vormen. Hieronder vallen ook digitale en financiële sporen.

Plaats delict onderzoek

De vermoedelijke plaats delict is een belangrijke locatie voor sporenonderzoek. Op basis van wat er op de plaats delict wordt aangetroffen, kunnen scenario's worden opgesteld en kan bewijs worden gevonden dat wijst in de richting van de daders. Bij het aantreffen van een lijk wordt in de regel direct de plaats delict afgezet en bewaakt. Bij de moordzaken die zijn gestart als een vermissing ligt dat anders. Er is in die zaken bij aanvang nog niet bekend dat het gaat om een moordzaak en wat de plaats delict is. Hierdoor kunnen in de startfase van een onderzoek sporen verloren gaan als er langere tijd tussen de melding en de start van een opsporingsonderzoek zit.

Forensisch onderzoek, bijvoorbeeld door middel van vingerafdrukkenonderzoek, kan de opsporing veel brengen. In de zaak waarin een slachtoffer is doodgeschoten wordt op de plaats delict een patroonhouder aangetroffen. Hierop bevinden zich sporen waaruit het DNA-profiel van de verdachte is af te leiden. Uit onderzoek naar de deurknop van de voordeur blijkt dat het DNA-profiel op de patroonhouder toebehoort aan degene die als een van de laatste personen in de woning van het slachtoffer is geweest.

Het opsporingsonderzoek wordt bemoeilijkt als niet bekend is wat de exacte plaats delict is. Ook kan het zijn dat er meerdere locaties bestempeld worden als plaats delict. In de zaak waarin het slachtoffer in stukken is teruggevonden in een vuilcontainer worden drie plaatsen delict aangemerkt: zijn huis, zijn auto en de vuilcontainer. Al die locaties kunnen aanwijzingen bieden voor nader onderzoek. In een moordzaak die start als een vermissing is het eveneens niet direct duidelijk waar de plaats delict is. Het slachtoffer heeft een eigen woning maar uit verklaringen blijkt dat hij ook met regelmaat in de woning van zijn vriendin verblijft. Het TGO merkt daarom beide woningen als plaats delict aan.

De forensische opsporing verricht het sporenonderzoek. Soms worden daarbij ook hulpmiddelen ingezet. Zo wordt er een driedimensionale scan van de plaats delict gemaakt om gedurende het onderzoek de plaats delict vanuit verschillende hoeken te kunnen blijven bekijken. Andere middelen zijn speurhonden. Na een dodelijke steekpartij wordt de omgeving van de plaats delict door een hondengeleider met zijn speurhond afgezocht naar sporen. In de zaak van een man die dood is aangetroffen in de berging van zijn woning wordt een geldhond ingezet om aanwijzingen te vinden voor motieven voor het misdrijf. Andere honden zijn ingezet om na te gaan welke vluchtroute de verdachte zou hebben afgelegd en of er nog andere sporen op de plaats delict aanwezig waren.

Onderzoek op de plaats delict kan scenario's ondersteunen dan wel uitsluiten. In de zaak waarin het slachtoffer overlijdt ten gevolge van messteken leidt het sporenonderzoek rondom de plaats delict naar de dader. 'Op een schuur worden drie gipszakjes gevonden waar softdrugs en paracetamolpoeder in blijkt te zitten. Uit onderzoek van het NFI blijkt dat er bloed van het slachtoffer op een van de zakjes zit.' In een andere zaak werd in de brievenbus een bekeuring van een snelheidsovertreding gevonden. Deze overtreding was begaan na het overlijden van het slachtoffer. Aan de hand van de foto die is opgevraagd bij de afdeling Verkeershandhaving blijkt dat de bestuurder van de auto ten tijde van de overtreding niet de vermiste man is, maar de vermoedelijke dader.

Het is zeer waarschijnlijk dat er, gelet op de grote hoeveelheid bloed, een geweldssituatie heeft plaatsgevonden in de woning. Van het slachtoffer is geen spoor. Mogelijk is hij met een slag- of steekvoorwerp verwond. Zeer waarschijnlijk zijn er met bloed van het slachtoffer besmeurde voorwerpen uitgewassen in de wasmachine. De dader heeft met een met bloed besmeurde vinger zeer waarschijnlijk de deur van de wasmachine gesloten. Gelet op de vage verschijningsvorm van de afdruk is het zeer aannemelijk dat hij de afdruk zelf niet heeft waargenomen. (bron: dossier)

Een teamleider schetst dat een TGO altijd voor het dilemma komt te staan van hoe lang een plaats delict moet worden vastgehouden voor forensisch onderzoek. 'Helemaal als er geen lijk is en het onduidelijk is of er gesproken kan worden van een pd', voegt de teamleider daar aan toe. De afweging over het al dan niet vrijgeven van de (mogelijke) plaats delict is een persoonlijke. Een andere onderzoeker vult aan dat er gaandeweg een opsporingsonderzoek meer tactische informatie naar voren komt waardoor de plaats delict anders bekeken kan worden. Als er bijvoorbeeld op een gegeven moment uit informatie blijkt waar zich iets heeft afgespeeld of waar normaliter iets bewaard wordt, kan er gericht op de plaats delict worden gezocht. Dat pleit ervoor om de plaats delict zo lang mogelijk vast te houden zodat de mogelijkheid bestaat om terug te gaan zonder dat deze verstoord is.

Onderzoek aan het slachtoffer

Naast onderzoek op de plaats delict kan het onderzoek aan het slachtoffer het rechteam aanknopingspunten voor onderzoek bieden. Een heel duidelijke aanwijzing richting de daders wordt gevonden in de zaak waarin het slachtoffer vastgebonden en getapet wordt gevonden. Op het tape om de nek van het slachtoffer worden DNA en vingerafdrukken gevonden die niet afkomstig blijken te zijn van het slachtoffer zelf. De sporen die worden aangetroffen op de tape matchen met het DNA-profiel van een man wiens profiel is opgenomen in een Spaanse DNA-databank.

DNA internationaal

Het Verdrag van Prüm is een verdrag dat op 27 mei 2005 in Prüm ondertekend is door zeven EU-landen en dat de uitwisseling van informatie voor juridische en politie-opsporingsdoeleinden regelt. Het verdrag regelt de uitwisseling van informatie uit databanken onder andere op het gebied van DNA, vingerafdrukken en verkeersgegevens. Het verdrag heeft ook als doel om maatregelen tegen terrorisme te kunnen nemen, illegale migratie tegen te gaan, grensoverschrijdende politie- en justitiesamenwerking te vereenvoudigen en data te beschermen.

In een zaak waarin enkel de romp van een slachtoffer wordt aangetroffen, gaat het TGO op zoek naar aanknopingspunten voor de identificatie van het slachtoffer en de dader. Hiervoor worden diverse specialisten ingeschakeld. Omdat het lichaam in stukken is gezaagd, wordt een zaagspecialist ingeschakeld. Met een onderzeeër wordt onderzoek gedaan op de bodem van het water waarin het stoffelijk overschot is aangetroffen. Daarnaast wordt een specialist bij het onderzoek betrokken om aan de hand van bottenonderzoek vast te stellen wat de herkomst van het slachtoffer is. De inzet van de specialisten heeft niet geleid tot het vaststellen van de identiteit van het slachtoffer of diens doodsoorzaak. Het heeft wel geleid tot meer informatie over het slachtoffer waarmee het TGO verder kan rechercheren.

Het betreft een man tussen de 160 en 180 centimeter, 50/57 jaar oud, ongeveer 80 kilo, behaard en met 95 procent kans op blauwe ogen. De inhoud van de maag bestaat uit 90 procent schapenvlees, 10 procent

krulpeterselie, de rest peulvruchten. Verwacht wordt dat het slachtoffer uit Oost-Europa komt of ouders heeft die daarvandaan komen. Het slachtoffer bevond zich voor zijn dood vermoedelijk 21 tot 61 dagen in Nederland, daarvoor in een gebied met een kouder klimaat. Het afsnijden van de lichaamsdelen is vermoedelijk gedaan door een stalen werktuig, een machinale zaag. Zaagdikte van 3 millimeter. (bron: dossier)

Sporenonderzoek spullen

Ook onderzoek naar de spullen van het slachtoffer en later van verdachten die in beeld komen kan het team verder brengen. In verschillende moordonderzoeken heeft het NFI telefoons onderzocht. Een voorbeeld is dat het NFI in een moordzaak met spoed de telefoon van het slachtoffer heeft uitgelezen ondanks het feit dat de telefoon vergrendeld was.

Uit onderzoek naar het ping-ID van de Blackberry-telefoon blijkt dat de getuige berichten heeft verstuurd naar de verdachte over een pistool en over de politie. (bron: interview)

Het tijdig en op de juiste plaatsen verrichten van sporenonderzoek levert soms een veelheid aan sporen op waarmee de verdenkingen tegen een verdachte zich kunnen opstapelen.

Het DNA van de verdachte wordt aangetroffen op het stuur en het portier van de auto van het slachtoffer. Tevens wordt op het breekijzer dat in de auto van het slachtoffer is gevonden bloed van het slachtoffer en partieel DNA van de verdachte aangetroffen. Bovendien wordt in de woning van de zus van de verdachte de sleutel van de auto van het slachtoffer aangetroffen en een schoen met daarop bloed afkomstig van het slachtoffer. (bron: dossier)

Het aantreffen van een kledingstuk van de dader met daarop een bloedspoor van het slachtoffer is een klassiek voorbeeld van het resultaat van een doorzoeking dat als hard bewijs kan dienen. Dat geldt ook voor goederen van het slachtoffer waarop de dader DNA-materiaal heeft achtergelaten. Dergelijke vondsten komen in verschillende zaken voor en die worden door de recherche-teams omarmd. In de woning van een verdachte worden een vest en schoenen

met bloedsporen aangetroffen alsmede de telefoon van het slachtoffer. Maar de teams verzuimen niet om grondig verder te zoeken vanuit de veronderstelling dat daders zullen proberen om bewijsmateriaal te verbergen. Daar getuigen meerdere zaken van. Zo wordt er in een zaak de telefoon van het slachtoffer achter de koelkast van de verdachte gevonden.

Rondom het aantreffen van het stoffelijk overschot van een vrouw in de bosjes wordt een uitgebreid technisch onderzoek gedaan. Het petje en de tas van het slachtoffer worden voor onderzoek in beslag genomen. Op de tas wordt een bloedspoor aangetroffen van een onbekende man. Later blijkt het DNA-profiel van het bloedspoor te matchen met het profiel van de verdachte. (bron: dossier)

Naar aanleiding van een lijkvinding van een man in het centrum van een stad wordt gezocht naar mogelijke spullen die door de dader(s) zijn weggegooid. Hiervoor wordt in putten in de straat gezocht en worden vuilniszakken die aan de straat zijn gezet, doorzocht. Er wordt niets relevant aangetroffen.

In een andere zaak wordt een onderzoek uitgevoerd naar het T-shirt dat het slachtoffer droeg. Dit T-shirt blijkt tot 2010 in heel Europa te zijn verkocht door C&A en Wehkamp. Deze bevinding levert geen verdere aanknopingspunten op voor het opsporingsonderzoek. Daarnaast is er in deze zaak ook nog gekeken naar verpakkingsmateriaal dat is gevonden. Er is nagegaan of dit bij een bepaalde groenteboer vandaan kwam omdat dit een scenario zou kunnen bevestigen. Dit bleek niet het geval te zijn.

Telefoons kunnen ook in beslag worden genomen om te onderzoeken of er interessante gegevens op staan zoals gesprekken, foto's, filmpjes en/of bepaalde contactgegevens.

Op een telefoon van de verdachte worden foto's aangetroffen van de verdachte met het moordwapen. Toen had hij wel even iets uit te leggen. (bron: interview)

Teams beschikken niet altijd over de expertise om digitale gegevens te ontsluiten. Zo probeert een team te onderzoeken of pingberichten (chatberichten die via een Blackberry verstuurd worden) bekeken kunnen worden. 'Het blijkt uiteindelijk wel mogelijk maar hierover is binnen het team lange tijd onduidelijkheid geweest omdat het team niet over die technische kennis beschikt', reflecteert de teamleider. Een andere teamleider schetst dat het lastig is om up-to-

date te blijven wat betreft alle technische mogelijkheden en dat het daarom belangrijk is om digitale expertise vanuit de Nationale Politie te benutten en eventueel aan te kloppen bij particuliere digitale recherchebureaus. Het betrekken van een digitaal coördinator bij het team is een nog betere optie.

Tactisch-technisch afstemmen

Technisch versus tactisch onderzoek

In technisch onderzoek staat het zoeken naar sporen centraal. Het gaat dan om objecten of situaties die met het feit te maken hebben en zintuiglijk waarneembaar of waarneembaar te maken zijn. Denk aan vinger-, schoen- en bloedsporen. Het tactisch onderzoek is al het andere materiaal dat een licht kan werpen op het misdrijf. Denk aan informatie over het slachtoffer zoals diens levenswijze, financiële situatie en sociale achtergrond. De tactische informatie kan input vormen voor bijvoorbeeld buurtonderzoek en verhoren (De Poot, e.a., 2004).

Ten aanzien van de verschillende onderzoeksactiviteiten schetsen meerdere teamleiders dat het belangrijk is dat de forensische en tactische kant goed op elkaar afgestemd zijn. In een van de zaken heeft het niet samenvoegen van deze twee zuilen binnen het team de opsporing belemmerd, schetst een teamleider. In die zaak is doorgebouwd op de diagnose van een deskundige terwijl tactische informatie niet strookte met die diagnose. ‘Dit heeft ervoor gezorgd dat het onderzoek spaak liep en belangrijke informatie over het hoofd is gezien’, aldus de teamleider.

Het slachtoffer wordt op dinsdag dood in de woning aangetroffen. Om het tijdstip van overlijden vast te stellen, wordt een entomoloog ingeschakeld. Hij komt tot de conclusie dat het slachtoffer op zaterdagavond om het leven is gebracht. Meerdere getuigen beweren het slachtoffer op de zondag, maandag en dinsdag na die zaterdag nog gezien te hebben en dat er op maandagavond nog licht aan was in de woning. Op dinsdag, na het aantreffen van het slachtoffer was het licht uit. De technische en tactische verhalen komen niet overeen. De teamleider zegt hierover dat er niet aan de deskundige is getwijfeld, ‘want dat is een heilige’. (bron: interview)

Bij sporenonderzoek moet tactisch bepaald worden wat relevant is en wat niet. Bij een eerste forensisch onderzoek in een zaak wordt niets relevants aangetroffen. Als de teamleider zelf de woning van de vriendin van het slachtoffer betreedt ziet hij een spoor (vlekje) dat op bloed lijkt. 'Vanaf dat moment wordt de onderste steen boven gehaald.' Er wordt een nieuw forensisch onderzoek verricht en dan blijkt er een heel ander beeld te ontstaan. 'Toen pas kwam naar boven dat de woning onder het bloed heeft gezeten en is schoongemaakt.' De teamleider denkt dat er in eerste instantie door het forensische team niet goed gezocht is omdat het niet duidelijk was of de woning wel een plaats delict was. Zijn les: 'De forensische opsporing moet niet te veel belast zijn met tactische informatie, ze moeten blanco zoeken.' Aan de andere kant is het wel van belang dat er tactisch wordt overwogen waar te zoeken, stelt hij. In dit geval wordt duidelijk dat de plaats delict is schoongemaakt waardoor het aannemelijk is dat daarna gebruik is gemaakt van de wasmachine. Dat blijkt een juiste redenering: op de deur van de wasmachine wordt een vingerafdruk in een bloedspoor gevonden. 'Het is knap dat de forensische opsporing dat gevonden heeft want het was een vaag spoor.' Het vervolg in deze zaak is illustratief voor de dilemma's waar een TGO voor kan komen te staan. Met het vinden van de vingerafdruk kan het zijn dat het TGO een daderspoor te pakken heeft. Dat is sterker het geval wanneer het bloedspoor van het slachtoffer zou zijn en de vingerafdruk van een ander. Om vast te stellen of de vingerafdruk van een derde is moet deze veilig worden gesteld met chemische middelen. Om vast te stellen of het bloed van het slachtoffer afkomstig is, moet het bloedspoor met daarin de vingerafdruk worden bemonsterd. 'Een duivels dilemma want het bemonsteren van het bloedspoor maakt het spoor niet meer geschikt voor vingerafdrukidentificatie.' Omdat er ook bloed in de ring van de wasmachine wordt aangetroffen en er veel sporen zijn van een geweldsdelict in de woning kiest het TGO voor identificatie van de vingerafdruk. Deze blijkt later van de dader te zijn.

Een ander voorbeeld van tactisch denken bij sporenonderzoek betreft een andere zaak die als vermissing is gestart. Hierin wordt op een gegeven moment de auto van de vermiste man aangetroffen. De vermiste persoon zelf wordt vervolgens snel gevonden dankzij een, zoals de teamleider het verwoordt, 'slimme rechercheur'. De auto staat in de buurt van een afvalcontainer geparkeerd. De rechercheur ter plaatse herinnert zich dat het afvalpasje van de vermiste man in de woning ontbrak en besluit om de afvalcontainer te onderzoeken. Daarin wordt het stoffelijk overschot van de vermiste man aangetroffen. Ten slotte laat ook een andere moordzaak de noodzaak van het tactisch bepalen van technisch onderzoek zien. De verdachte zegt in deze zaak tijdens zijn verhoor dat hij de

schoenen die hij op dat moment draagt ook op de plaats delict heeft gedragen. Het insturen van de schoenen naar het NFI voor onderzoek is dan een logische gedachte die het team heeft. Camerabeelden wijzen echter uit dat de verdachte op de plaats delict andere schoenen droeg, waarop het team afziet van het onderzoek.

Capaciteit en kwaliteit

De forensische opsporing, waaronder de digitale opsporing, is cruciaal; veel zaken worden opgelost door forensisch bewijs. De algemene ervaring binnen de opsporingsonderzoeken is dat verhoren minder doeltreffend zijn geworden. De aanwezigheid van de advocaat bij het politieverhoor is hier debet aan. 'Door dat verdachten steeds vaker zwijgen op advies van hun advocaat is het gewicht in de opsporing meer komen liggen bij andere bewijsvoering, waaronder met name de forensische kant', stelt een van de teamleiders. Maar de beschikbaarheid van de forensische opsporing vormt soms een knelpunt, zo geven enkele teamleiders aan. En soms gaat dat volgens hen ten koste van de kwaliteit. Per eenheid verschilt het wat de forensische mogelijkheden en capaciteit zijn. 'Forensisch Onderzoek is vaak te druk waardoor ze niet altijd de nodige tijd aan een zaak kunnen besteden', aldus een teamleider. De TGO's krijgen bij aanvang een forensisch coördinator en soms ook een digitaal coördinator toegewezen maar als het druk is en er bijvoorbeeld meerdere TGO's draaien kan het zijn dat de kwaliteit van het forensisch onderzoek lijdt onder de werkdruk. 'FO heeft nog niet de slagkracht die ze zouden moeten hebben.' De teamleider benadrukt daarbij het belang van direct beschikbaar en kwalitatief goed forensisch onderzoek: 'Je kunt het later niet meer opnieuw doen.'

Forensisch onderzoek kan daarnaast ook veel tijd in beslag nemen. Recherchers benadrukken dat het van belang is de juiste vragen te stellen. 'Als je je vraag niet goed formuleert, ga je opnieuw de wachtrij in', zegt een van hen. Naast het NFI kan de politie ook gebruikmaken van particuliere forensische onderzoeksbureaus. In enkele zaken is daar dankbaar gebruik van gemaakt. Meerdere teamleiders zeggen gedurende het opsporingsonderzoek constant een afweging te maken wat er wel en wat er niet moet worden onderzocht door het NFI. Die afweging is noodzakelijk omdat er een beperking ligt op het aantal onderzoeken dat bij het NFI kan worden aangevraagd. Een teamleider zegt de afweging soms te maken in een 'forensisch overleg' met het NFI om op die manier de juiste keuzes te maken.

Zoals enkele moordzaken leren, kan de doortastendheid van de teamleider het verschil maken tussen wel of geen bewijs. In een zaak wordt op de plaats delict een kogelhuls aangetroffen. Volgens de forensisch rechercheur uit het TGO is er een kleine kans dat er een DNA-profiel van de verdachte te vinden is op de huls omdat deze heet is geweest. De teamleider besluit het toch een kans te geven en stuurt de huls voor onderzoek op naar het NFI. 'En ja hoor, er zat DNA op.' De les die de teamleider hieruit heeft geleerd is niet op een enkel oordeel af te gaan en alle kansen te benutten voordat een belangrijk spoor wordt uitgesloten.

3.4.3 Informatiebronnen

De TGO's rechercheren op informatie afkomstig uit verschillende hoeken en via verschillende opsporingsmethoden. De belangrijkste bronnen die in de moord-onderzoeken zijn geraadpleegd, worden hierna gepresenteerd.

Vluchtige gegevens

Een TGO start in de regel met het verzamelen van informatie, zo veel mogelijk informatie. Een teamleider benadrukt dat de data die in de beginfase worden verzameld niet altijd effectief lijken te zijn maar dat zij in een later stadium toch mooie resultaten kunnen geven. De gedachte hierachter is dat veel gegevens pas later op waarde geschat kunnen worden. 'Het moet direct worden veiliggesteld want anders gaat het verloren.' Dan gaat het niet alleen om camerabeelden en mastgegevens maar ook om vuilniszakken en vuilcontainers. 'Het oplossen van de zaak heeft met de snelheid van werken te maken, niets mag verloren gaan', zo licht een teamleider toe.

Camerabeelden

Informatie over waar en wanneer bepaalde personen zich hebben opgehouden kan belangrijk zijn om de tijdlijn in een onderzoek te construeren. Naast mastgegevens zijn camerabeelden daarvoor heel geschikt. Beeldmateriaal wordt echter niet permanent bewaard; het zijn vluchtige gegevens die zo snel mogelijk moeten worden veiliggesteld. 'Als er binnen een dag informatie van camera's

wordt binnengehaald, is dat goed. Daarna wordt de kans groter dat de gegevens zijn gewist', zo is de ervaring van een teamleider. Snelheid is niet de enige factor van belang. De politie is ook afhankelijk van de medewerking en mogelijkheden van bedrijven die de gegevens beheren.

Twee dagen na het misdrijf verricht de digitale opsporing van de politie in de omgeving van de plaats delict een digitaal onderzoek naar de aanwezigheid van draadloze videocamera's. De overweging om dat te doen is dat daar beelden op kunnen staan van de auto van de dader(s) die door getuigen is gezien. En met succes: op diverse camerabeelden die zijn nagekeken van onder andere cafés wordt een auto gezien die als de vluchtauto kan worden aangemerkt. (bron: dossier)

Telefonische verkeersgegevens

De TGO's brengen in kaart welke personen op basis van het aanstralen van hun mobiele telefoons rondom het misdrijf in de buurt van de plaats delict zijn geweest. Dit gebeurt door verkeersgegevens van een mobiele telefoon of een mobiel telefoonnummer op te vragen. In dat geval wordt informatie verkregen over het nummer van beller en gebelde, de datum, het tijdstip van het gesprek, de duur van het gesprek en de zendmastinformatie.

Telefonische verkeersgegevens zijn er in twee soorten: historische en toekomstige verkeersgegevens. Historische verkeersgegevens (hierna: histo's) bieden inzicht in het belgedrag van iemand over een periode die in het verleden ligt terwijl toekomstige verkeersgegevens informatie geven over het belgedrag tijdens het opsporingsonderzoek. In verschillende moordonderzoeken is gebruikgemaakt van deze verkeersgegevens. Deze kunnen van waarde zijn bij het in kaart brengen van sociale netwerken en een rol spelen bij de overwegingen om bepaalde nummers wel of niet te willen gaan tappen. In een onderzoek naar de moord op een man is bijvoorbeeld gefocust op het in beeld brengen van de tijdlijn van de verdachtengroep via histo's. In een ander onderzoek blijkt uit de histo's van de verdachte dat hij Nederland kort daarvoor heeft verlaten.

Histo's kunnen ook worden gebruikt om aan te tonen dat een verdachte of getuige liegt. In een van de moordzaken vlucht een verdachte naar het buitenland. Als ze weer terugvliegt naar Nederland wordt ze op het vliegveld opge wacht. Ze zegt dat haar mobiele telefoon in het buitenland ligt maar uit zendmastgegevens blijkt dat dit niet waar is. Vlak voor het verhoor heeft de

verdachte de telefoon nog gebruikt. De rechercheurs besluiten de histo's uit het land waarnaar verdachte gevlucht is ook op te vragen om na te gaan met wie ze contact heeft gehad.

Uit de gegevens die bekend worden uit de historische verkeersgegevens van de zendmasten binnen het postcodegebied in de avond voorafgaand aan tot de ochtend na de moord worden de NAW-gegevens opgevraagd van de telefoonnummers die op de zendmasten geregistreerd werden. Hieruit ontstaat een lijst met daarop 665 personen. Deze lijst wordt vergeleken met de gegevens in het herkenningssysteem (HKS). De namen worden in een proces-verbaal gerelateerd. (bron: dossier)

Dat histo's als belangrijk bewijs kunnen bijdragen aan een opsporingsonderzoek blijkt uit de volgende zaak. Hierin is sprake van een serie steekpartijen. Uit histo's blijkt dat de persoon die het onderzoeksteam op het oog heeft als verdachte, bij alle vier de steekincidenten in de nabije omgeving is geweest. Ook in een andere moordzaak zijn de histo's van grote waarde voor het opsporingsonderzoek. Uit de histo's blijkt dat drie van de vier verdachten op de plaats delict zijn geweest rondom het tijdstip van de moord. Door na te gaan welke zendmasten de telefoons aanstralen, kan de afgelegde route worden bepaald. Bij één verdachte kan dit niet worden bewezen aan de hand van de histo's. Het onderzoeksteam vermoedt dat deze verdachte zijn telefoon bewust of onbewust thuis heeft gelaten. Ook in een andere zaak blijkt uit histo's dat de telefoon van de verdachte geen zendmasten rond de plaats delict heeft aangestraald. Dit wil echter niet zeggen dat de verdachte hier niet geweest is. De verdachte kan zijn telefoon thuis hebben gelaten of hij kan een andere telefoon bij zich hebben gehad.

TCI

Het Team Criminele Inlichtingen (TCI) vormt in veel van de moordzaken een standaardbron. In sommige zaken geeft het TGO bij de start van het onderzoek de namen van de slachtoffers door aan het TCI. In een van de zaken geeft het TCI een dag na de moord al specifieke informatie over wie de daders zouden kunnen zijn. Het is dan nog onduidelijk wie betrokken zijn bij de moord en wat de verhoudingen tussen deze betrokkenen zijn. De TCI-informatie kan helpen om dit beter te duiden. In de week na de moord blijkt uit de TCI-informatie ook wat het motief van de daders kan zijn, dit blijkt later te kloppen. De teamleider

van deze zaak merkt op dat het noodzakelijk is om breed te blijven denken en niet blind af te gaan op de TCI-informatie. Dan zou belangrijke informatie gemist kunnen worden. Ook is niet altijd duidelijk wat de betrouwbaarheid van de TCI-informatie is.

De interviews leren dat de opsporing enerzijds geholpen kan worden door TCI-informatie maar anderzijds erdoor kan worden gestoord. In de zaak die zich afspeelt in het verdovendemiddelencircuit komt er een veelheid aan informatie vanuit het TCI binnen. De teamleider geeft aan na zes weken pas op de plaats te maken om niet meer op alles te rechercheren wat van het TCI komt. Het team werd overspoeld door informatie van het TCI wat veel ruis heeft veroorzaakt. 'Er kwam geen lijn in en we werden geëeld door allerlei verhalen, het bleef bij geruchten, daar kunnen we niets mee.' In meerdere moordzaken lopen de teams ertegen aan dat de TCI-informatie in feite desinformatie is.

Een teamleider zegt geleerd te hebben om de processen-verbaal die het TGO van het TCI aangeleverd krijgt goed te wegen. 'Ik vraag tegenwoordig aan de runner van de informant waar de informatie vandaan komt en hoe hij zelf over de betrouwbaarheid denkt, een soort verificatie.' Hij stelt dat hij de informatie van het TCI nog zeker wel uitloopt maar er minder tijd in zal steken wanneer het onvoldoende blijkt bij te dragen aan het opsporingsonderzoek. 'Het moet wel heel concrete informatie zijn en me echt verder helpen, anders leg ik het naast me neer.' Informatie van het TCI kan ook aanleiding geven om een onderzoek te heropenen. In een van de zaken werd het TGO afgeschaald en zaten ze in de 'komkommertijd'. Als via het TCI informatie binnenkomt dat de vader van de 'potentials' in de buurt van de plaats delict woont, komt deze dader opnieuw in beeld. Dit geeft aanleiding om het onderzoek weer actief op te pakken.

MMA

Naast informatie vanuit het TCI, ontvangt het onderzoeksteam in veel gevallen informatie via Meld Misdaad Anoniem (MMA). Het verschilt per zaak of er meldingen worden gedaan en hoeveel dit er zijn. Omdat meldingen bij MMA anoniem worden gedaan, is de betrouwbaarheid van deze informatie moeilijk in te schatten. Zachte informatie verstrekt via diverse kanalen kan overigens voldoende zijn om iemand als verdachte aan te merken. 'Op grond van informatie van het TCI en een MMA-melding, alsmede de verklaring van een getuige werd door de officier van justitie besloten dat (...) als verdachte kon worden aangemerkt', vermeldt het dossier van een van de moordzaken.

Politiesystemen en detentiegegevens

Een andere manier om informatie te verzamelen is door de politiesystemen te raadplegen. In meerdere moordzaken heeft het onderzoeksteam de politiesystemen bevraagd om meer informatie te vergaren over de verdachten en/of slachtoffers. Uit politieregistraties kan bijvoorbeeld worden vastgesteld of verdachten weleens in elkaars gezelschap gesignaleerd zijn en of de vingerafdrukken die zijn gevonden op de plaats delict voorkomen in HAVANK, het systeem van de politie om vingerafdrukken te herkennen.

HAVANK

De naam HAVANK staat voor Het Automatisch Vinger Afdrukkensysteem Nederlandse Kollektie, het geautomatiseerde vingerafdrukkenherkenningssysteem van de Nederlandse Politie. Het systeem is operationeel sinds 1989. Vingerafdrukken zijn van iedereen uniek en dus persoonsgebonden.

Politieregistraties – bijvoorbeeld in BVH – kunnen ook worden gebruikt om te controleren of een telefoonnummer bekend is bij de politie of om na te gaan of een nummerbord in het systeem geregistreerd staat. Wanneer nog onbekend is wie het slachtoffer is, kan de databank Vermiste Personen geraadpleegd worden.

Een dag na de vondst van de romp wordt er in de database Vermiste Personen gezocht. De volgende signalementen worden ingevoerd: 'man', '30-70 jaar' en 'blank'. Dit resulteert in 270 vermiste personen. Een meer nauwkeurige zoekslag (meer details van de persoon) resulteert in 13 personen. Er wordt geen link met een vermiste gevonden. (bron: dossier)

Naast politiesystemen kan het nuttig zijn om detentiegegevens te raadplegen om na te gaan of de verdachte op vrije voeten was ten tijde van de moord. Detentiegegevens worden ook geraadpleegd om na te gaan of twee verdachten of de verdachten en het slachtoffer tegelijkertijd in een zelfde gevangenis of huis van bewaring hebben gezeten. In een van de moordzaken blijkt uit detentiegegevens inderdaad dat het slachtoffer en de verdachte tegelijkertijd hebben vastgezeten in dezelfde gevangenis.

Collega's

In een van de moordzaken blijkt dat de wijkagent de verdachte die het TGO in het vizier heeft goed kent. Op basis van de kennis van de wijkagent krijgt het team snel een beeld van de contacten van de verdachte.

In een aantal opsporingsonderzoeken zoekt het TGO naar soortgelijke moordzaken. Dat wil zeggen: naar zaken waarin iemand op een soortgelijke wijze om het leven is gebracht. Dat gebeurt bijvoorbeeld in het onderzoek naar de moord op een man van Aziatische komaf. 'Een recherchekundige heeft uitgezocht dat Aziaten vaak een lichaam onttelen, dat zou wijzen op een dader van eveneens Aziatische herkomst', schetst de teamleider. De zaaksofficier oppert om landelijk op zoek te gaan naar moordzaken waarin het slachtoffer in delen is gesneden. In de zaak waarin een vrouw in haar woning om het leven is gebracht, wint het TGO informatie in bij andere politie-eenheden, waaronder die in België, om zicht te krijgen op soortgelijke zaken. Uit België kwam een bericht dat daar een vrouw op soortgelijke wijze als het Nederlandse slachtoffer om het leven is gebracht.

Experts

Gaandeweg het opsporingsonderzoek kunnen de researcheteams experts inschakelen. In de moordzaak betreffende een Chinees slachtoffer zijn een Chinezenexpert en een Chinese tolk ingeschakeld. Met name de Chinese tolk heeft het team veel gebracht omdat hij veel wist van de Chinese cultuur, bijvoorbeeld over begrafenisrituelen. De teamleider vertelt dat hij min of meer lid van het team is geworden.

Ten aanzien van het betrekken van specialisten bij de opsporing stelt een teamleider dat ze altijd openstaat voor expertise van buitenaf. Regelmatig raadpleegt ze de Landelijke Deskundigheidsmakelaar (LDM) van de Nationale Politie voor het inschakelen van specifieke expertise. Zo wordt in een van de zaken via de LDM een deskundige gezocht om het moordwapen verder uit te onderzoeken en de herkomst van het mes te achterhalen. Het blijkt in de pleegplaats in twee winkels te worden verkocht. Daarbij merkt de teamleider op dat expertise belangrijk is maar dat het niet betekent dat een expert altijd de juiste conclusies trekt. Zoals een forensisch onderzoeker die een onjuiste inschatting maakt of een tolk die een onjuiste vertaling geeft. 'Om die reden zou ik graag af en toe een second opinion willen.'

Media

De media kunnen eveneens een belangrijke informatiekanal voor de opsporing vormen. Berichtgeving over de misdrijven in tv-programma's en in kranten kunnen tips genereren over wat er gebeurd is en wie er mogelijk verantwoordelijk voor is. Later kunnen hier getuigenverhoren uit voortvloeien. De TGO's maken in mindere of meerdere mate dankbaar gebruik van de media en van de informatie die via de media wordt verkregen. 'Opsporingscommunicatie over ernstige misdrijven prikkelt mensen iets over de zaak te zeggen', stelt een rechercheur.

De dag na de moord gaat er direct een persbericht uit waarin wordt medegedeeld dat er sprake is van een misdrijf, er wordt een getuigenoprop gedaan en er gaat een bewonersbrief uit. (bron: interview)

Voor het opsporingsonderzoek kan dat wat in de media wordt gebracht cruciaal zijn. De TGO's onderhouden via een vaak aan het team toegevoegde politievoorlichter warm contact met de media om informatie zo goed mogelijk te stroomlijnen. Het blijkt echter onmogelijk om totale regie uit te oefenen op de media. Een teamleider vertelt dat de media ten aanzien van de moord op een vrouw 'brokken hebben gemaakt' omdat berichten in de lokale kranten diverse malen inhoudelijk niet klopten. Zo verschijnt er een bericht over de zaak waarin vermeld staat dat uit het sectierapport is gebleken dat het slachtoffer is verkracht. 'Dit is onjuist en wordt door de nabestaanden als schokkend ervaren', licht de teamleider toe. Ook de teamleden zijn ontzet over dit bericht.

Naar aanleiding van de vele publiciteit die de zaak heeft gekregen, nemen veel mensen contact op met het onderzoeksteam. Deze meldingen komen onder andere via Meld Misdaad Anoniem, het TCI, wijkagenten en getuigen binnen. Hierbij worden vele namen genoemd dan wel op personen gewezen die er bij betrokken kunnen zijn. Het TGO maakt vervolgens uit de lange lijst met personen die als mogelijke verdachte zijn aangedragen een selectie op grond van signalement, woon/verblijfplaats en antecedenten op geweldsgebied. Daarnaast verricht het team een zogenoemd alibi-onderzoek naar de personen die op de lijst staan. De persoon die het meest prominent op de lijst in beeld komt, blijkt de dader te zijn. (bron: dossier)

De politie kan het naar buiten brengen van de zaak ook geheel onder eigen regie doen. Zo worden er in de zaak waarin enkel de romp van een slachtoffer is aangetroffen tekstborden over de zaak in de omgeving van de vindlocatie geplaatst om op die manier informatie uit de omgeving te krijgen. In een andere zaak besluit het TGO om twee dagen na het aantreffen van het slachtoffer de burger te betrekken via een, zoals in het dossier staat, ‘mediaoffensief’. De politie verspreidt een persbericht en er worden flyers uitgedeeld en stoepborden geplaatst met daarop de foto van het slachtoffer. Als er via tapgesprekken informatie binnenkomt over de betrokkenheid van een aantal mogelijke verdachten wordt besloten opnieuw een persbericht uit te doen en heel gericht flyers uit te delen in de straat waar een van de verdachten woont. ‘Op deze manier wilden we wind maken’, licht de teamleider toe.

In enkele zaken worden compositietekeningen van de vermoedelijke daders vervaardigd en via de media verspreid. In een van de zaken kunnen de slachtoffers van de steekpartijen de dader redelijk gedetailleerd beschrijven waardoor er snel een compositietekening gemaakt kan worden. Deze tekeningen worden verspreid via de media. In een van de zaken heeft het verspreiden van de compositietekening veel tips gegenereerd die hebben bijgedragen aan de opheldering van de zaak.

De meeste teams hebben ervoor gekozen de zaak in *OpsporingVerzocht* te brengen. Het genereren van tips maar ook het uitlokken van een reactie bij verdachten die de teams dan al op de korrel hebben, zijn redenen om het programma te benutten. De tweede reden (reuring veroorzaken) is een voorbeeld van het gebruikmaken van de media in combinatie met andere opsporingsmiddelen.

De uitzending van *OpsporingVerzocht* is op tv. Uit verklaringen en middels een inzet van het observatieteam kan worden vastgesteld dat (...), (...) en (...) gezamenlijk bij (...) thuis naar de uitzending hebben gekeken. (bron: dossier)

Zaken die in de media komen, kunnen een veelheid aan tips genereren. De gouden tip zit er zelden bij, maar tips kunnen het TGO soms wel weer een duwtje in de goede richting geven. Zo wordt in een moordzaak de auto van het slachtoffer getraceerd dankzij een oplettende buurtbewoner die een bericht op de lokale tv-zender heeft gezien over de zaak. ‘Een getuige meldt de auto van het slachtoffer bij zijn woning te hebben zien staan en geeft daarbij ook aan dat iemand anders dan het slachtoffer de auto daar heeft geparkeerd.’ Als die informatie wordt gecombineerd met de achtergrondinformatie dat het slachtoffer

nooit zijn auto zou uitlenen, komt het TGO op het spoor van de vermoedelijke dader. In deze zaak was het een tactische overweging om de publiciteit op te zoeken: ‘We hadden niets, dus eventueel gedoe in de media namen we op de koop toe.’

Het tonen van de zaak in *Opsporing Verzocht* heeft in een andere zaak in combinatie met goed sporenonderzoek tot opheldering geleid. De succesfactor is dat het team beschikt over een duidelijke voetafdruk van een bepaalde merkschoen in bloed dat op de plaats delict is gevonden. Het aan het publiek tonen van een soortgelijke schoen als waarvan de afdruk op de plaats delict afkomstig is, triggert een getuige. Deze getuige geeft aan een man te kennen met exact dezelfde schoenen. Behalve dat de getuige weet waar hij woont, zegt hij gehoord te hebben dat de betreffende man eerder een woningoverval heeft gepleegd. Dit brengt het onderzoeksteam bij een woning waarbij voor het raam geel tape is bevestigd, dezelfde tape als ook bij het slachtoffer werd gevonden.

Verschillende teamleiders wijzen erop dat het belangrijk is een mediascan te maken. Daarmee wordt bedoeld op het vergaren van alle informatie die door de media is verspreid om op die manier zicht te hebben op welke informatie is gedeeld. ‘Dat is met name van belang om verklaringen van getuigen en verdachten te kunnen waarderen’, licht een teamleider toe. Als getuigen of verdachten verklaren over bepaalde feiten en omstandigheden moet het team er zicht op hebben of ze die informatie ergens hebben gehoord of gelezen of zelf brengen. Zeker ten aanzien van daderkennis over het misdrijf zelf speelt dat een rol. Een van de teamleiders erkent in een moordzaak verzuimd te hebben een mediascan te maken en daardoor informatie te missen.

In sommige zaken wordt een poging tot opheldering van de zaak gedaan door burgers te stimuleren tot het geven van de gouden tip in ruil voor een geldelijke beloning. Zo wordt er in een aantal moordzaken in opdracht van de hoofdofficier van justitie een beloning van €20.000 uitgelooft. In een zaak is de beloning volgens een rechercheur een noodsprong geweest omdat het onderzoek vastliep.

Social media

Onderzoeksteams blijken soms een openbronnenonderzoek uit te voeren om na te gaan welke informatie online beschikbaar is. Tegenwoordig is er op social media zoals Facebook, Instagram en Twitter allerlei informatie over verdachten of slachtoffers te vinden. Ook informatie uit nieuwsberichten kan de informa-

tiepositie van het onderzoeksteam versterken. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een nabestaande een interview geeft aan een journalist of wanneer er veel geruchten over de zaak rondgaan.

Social media zijn een relatief nieuwe informatiebron waarvan in de opsporing gebruik kan worden gemaakt, onder andere om een sociaalnetwerkanalyse op te zetten rond een slachtoffer of een verdachte. Expertise op het gebied van social media is binnen de politie echter nog niet wijdverbreid. Dat is voor de TGO's geen reden om de informatie die mogelijk via social media te verkrijgen is, te laten liggen. In een dossier valt te lezen dat de teamleiding twee dagen na de moord besluit dat er expertise moet worden aangetrokken met betrekking tot advisering en ondersteuning op het gebied van social media omdat ze die kennis zelf niet in huis hebben. De aanvraag wordt binnen de politieorganisatie echter in de wacht geplaatst wegens capaciteitsgebrek.

In een van de moordonderzoeken zijn social media gebruikt om de verdachte te kunnen inrekenen. De verdachte verblijft in Turkije. Omdat Turkije geen uitleveringsverdrag met Nederland heeft, onderneemt het TGO pogingen om het voor elkaar te krijgen dat de verdachte een voet buiten Turkije zet, zodat hij kan worden opgepakt. Van belang daarbij is dat de verdachte het gevoel moet hebben dat de zaak is doodgebloed. 'Richting de familie hebben we geuit dat het onderzoek is afgesloten en we hebben de media gevraagd een pas op de plaats te maken', licht de teamleider toe. Het team tracht de verdachte vervolgens via een Facebookcontact te verleiden Turkije te verlaten voor een ontmoeting buiten Turkije. Op Facebook maakt de politie via een fictief account van een (aantrekkelijke) vrouw connectie met de verdachte. Het lukt 'haar' echter niet om hem het land te laten verlaten. Een andere creatieve poging van het team is de verdachte een reis te laten winnen in de loterij. Ook dat plan lukt niet. Uiteindelijk heeft het team geluk: de verdachte besluit uit zichzelf naar Rusland te reizen. Een goede samenwerking met de Russische politie zorgt ervoor dat het TGO de verdachte alsnog kan aanhouden.

Financieel onderzoek

Opsporingsonderzoeken kunnen een financiële component hebben en dan wordt er financieel onderzoek ingesteld. Financieel onderzoek kan onder andere bestaan uit het onderzoeken van banktransacties, hypotheekgegevens, het uitgavenpatroon en belastingbetaling. In een van de moordzaken blijkt hier overduidelijk sprake van. Het gerucht gaat dat het slachtoffer vermoord is vanwege zijn

levensverzekering. Bureau FinEc verricht daarom onderzoek waaruit blijkt dat het er inderdaad op lijkt dat de verdachte tracht om de premie van de levensverzekering te gaan innen. In een ander moordonderzoek wordt een financieel onderzoek gestart omdat er transacties zijn geweest met de pinpas van het slachtoffer nadat het slachtoffer is overleden. Op de camerabeelden van de pinautomaat is echter niet goed te zien wie het geld van de rekening haalt.

3.4.4 Horen en verhoren

Naast het verrichten van sporenonderzoek en het veiligstellen van gegevens gaan de teams bij de start van een onderzoek op zoek naar informatie over het slachtoffer en getuigenissen van het misdrijf. Familie en de sociale en werkomgeving van het slachtoffer worden benaderd voor verhoor. Een teamleider hanteert een vaste methode voor het verkrijgen van een snel beeld van het slachtoffer: 'Ga in je systemen kijken, ken je slachtoffer, probeer je een beeld te vormen van zijn omgeving en ga bij de wijkagent langs.' Horen van getuigen en verhoren van verdachten vormt een belangrijk onderdeel van de opsporing. Het horen van mensen bij de start van het onderzoek kan het team indicaties bieden voor wat er gebeurd kan zijn en naar wie ze moeten zoeken. Door het horen van getuigen op een later moment kunnen scenario's verder worden gevoed of juist afgezwakt. Het horen van getuigen en verdachten kan het team dichterbij de waarheid brengen.

Getuigen

In de meeste moordzaken is na de lijkvinding vrijwel direct een buurtonderzoek gestart om getuigen te vinden. Behalve dat mensen uit de buurt van het slachtoffer en de plaats delict worden gehoord, wordt er soms gesproken met post- en krantenbezorgers. Op de dag dat het lijk wordt aangetroffen, wordt dan direct begonnen met het horen van getuigen. In eerste instantie om meer achtergrondinformatie over het slachtoffer te verzamelen en vervolgens om zicht te krijgen op verdachten. In veel zaken wordt met zo veel mogelijk getuigen gesproken.

Getuigenverklaringen kunnen de opsporing op het goede maar ook op het verkeerde spoor zetten. Het is de kunst op de juiste verhalen te Rechercheren. Het in- en uitsluiten van de verklaringen die getuigen aandragen is daarom van

belang. Zo leert een van de moordzaken dat het serieus uitrecherchen van het verhaal van een getuige de verdenking tegen een verdachte kan versterken. In deze zaak verklaart een buurvrouw van het slachtoffer dat zij samen met een man in de lift van het appartementencomplex stond en dat het haar opviel dat haar hondje aan de schoen van de man likte. Als het team de man in het vizier heeft en diens schoenen laat onderzoeken, wordt er inderdaad DNA van een hond op de veters van een van de schoenen aangetroffen. Hiermee is de verklaring van de getuige zeer waarschijnlijk.

In een van de opsporingsonderzoeken hebben getuigenverklaringen in het TGO rechtstreeks naar de verdachten geleid. Meerdere getuigen melden dat de vermoedelijke vluchtauto van de schutters rood is en zij noemen ook het automerk. Een van de getuigen weet daarnaast de eerste twee lettercombinaties van het kenteken van de rode auto te noemen. De uniformdienst besluit het nummerbord op Burgernet te plaatsen. Dat was een ‘gewaagde en typisch blauwe reactie’, volgens de teamleider want het ging waarschijnlijk om de auto van de daders. ‘De daders kunnen de Burgernet-oproep ook gezien hebben en vervolgens de auto in de fik gestoken hebben.’ Het heeft echter goed uitgepakt en tot het vinden van de verdachten geleid.

De lettercombinatie van het nummerbord van de rode vluchtauto wordt via het systeem van de Rijksdienst voor Wegverkeer onderzocht. Er blijken 22 kentekens te zijn met de betreffende lettercombinatie. Daarvan resteren er vier die voldoen aan de kleur en het merk zoals door getuigen gezien. De auto’s worden getraceerd en gefotografeerd en uiteindelijk blijft er een van de auto’s over die overeenkomt met de auto die op de dag van de moord is gezien op camerabeelden in de omgeving van de plaats delict. (bron: dossier)

Getuigen kunnen verklaren over eventuele problemen die in het leven van het slachtoffer speelden. Hierin kan een motief voor de moord gelegen zijn. Het kan ook zijn dat getuigen of personen uit de omgeving van het slachtoffer niet op de hoogte zijn van wat er in het leven van het slachtoffer gaande was. Hier wordt dan dus niet over verklaard maar dit betekent niet dat er ook daadwerkelijk niets aan de hand is. Getuigen kunnen ook verklaren over het gedrag van het slachtoffer. In sommige moordzaken blijkt dat het slachtoffer zich al een tijdje vreemd gedraagt. Voor het onderzoeksteam kan dit aanleiding geven om een bepaalde richting op te gaan met het onderzoek, bijvoorbeeld richting de verdovendemiddelenhandel of een ander crimineel milieu.

Gelet op het feit dat de deelnemers van de sportvereniging mogelijke informatie zouden kunnen verstrekken over het slachtoffer werd een onderzoek naar de sportvereniging als afzonderlijk project binnen het onderzoek aangemerkt. Een getuige van de club verklaart dat de vermiste een tijdje in geldproblemen heeft gezeten en daardoor niet naar de vereniging kon komen. (bron: dossier)

Een zaak waarin een man komt te overlijden ten gevolge van een steekincident leert dat het kan lonen om getuigen (of verdachten) meerdere malen te horen. En dan gaat het vooral om spreiding in de tijd. In deze zaak hoort het team vroeg in het onderzoek een belangrijke getuige over de steekpartij. Dit levert weinig aanknopingspunten voor vervolgonderzoek op. Een jaar later besluit het team de getuige opnieuw te horen in de hoop dat hij zich nu meer weet te herinneren c.q. meer wil vertellen. De teamleider: 'Het opnieuw horen is zeer effectief geweest want hij biechtte nu op de moord zelf te hebben gepleegd.' De verdachte vertelt over zijn modus operandi en motief. De teamleider en rechercheur hadden niet verwacht dat de verdachte het delict direct zou bekennen.

Verdachten

Het TGO kan op basis van getuigenverklaringen en andere bronnen op een bepaald moment een verdachte in beeld krijgen. Het formeel aanmerken als verdachte moet in overleg met de officier van justitie plaatsvinden. Er moet voldoende juridische grond zijn om iemand de status van verdachte te geven. Het verschilt per moordzaak of en op welk moment er verdachten in beeld komen. In de zaak waarin een meisje met veel messteken om het leven is gebracht, heeft het team binnen drie dagen al zicht op een verdachte. Hij komt in beeld via verklaringen van de zus van het slachtoffer. Hij heeft verwondingen aan zijn hand, mogelijk van het moordwapen zo redeneert het onderzoeksteam.

Op basis van tegenstrijdige verklaringen van een getuige over waar hij was ten tijde van het misdrijf en vanwege zichtbare wondjes aan zijn handen wil het team hem aanhouden als verdachte. Daarop volgt een overleg met de zaaksofficier dat leidt tot een discussie. De zaaksofficier acht de verdenking te mager voor de verdachtenstatus. Daarop volgt een tweede overleg waarin het TGO de zaaksofficier probeert te overtuigen. En met succes: de zaaksofficier gaat alsnog akkoord en de rechter-com-

missaris geeft vervolgens toestemming voor zoeking in de woning van de verdachte. (bron: interview)

Voor de moord op een man wordt al op de eerste dag van het opsporingsonderzoek een verdachte aangehouden. In de opsporingsonderzoeken komt echter niet altijd snel een verdachte in beeld. Gedurende het onderzoek passeren meerdere verdachten de revue. Velen daarvan worden later als verdachte uitgesloten. Tegen anderen blijft het team verdenkingen houden, die echter niet voldoende onderbouwd kunnen worden met bewijs. Een aantal verdachten kan vervolgd worden voor het delict.

Tijdens het onderzoek komt een verdachte in beeld. Deze verdenking is gebaseerd op TCI-informatie, telecomgegevens en het aantreffen van DNA-materiaal in een auto. Nader onderzoek wijst uit dat deze verdachte een sluitend alibi heeft en hij wordt vanaf dat moment niet meer als verdachte aangemerkt. (bron: dossier)

In de zaak van een vermoorde man wordt de verdachte na anderhalve maand aangehouden. De officier van justitie verdenkt hem van moord dan wel doodslag op het slachtoffer. De redenen voor deze verdenkingen zijn dat er in de woning van het slachtoffer een dactyloscopisch spoor (vingerafdruk) van de verdachte is aangetroffen, de verdachte goed bekend is met de vindplaats van het slachtoffer, de verdachte de laatste persoon is die het slachtoffer heeft gesproken en gezien. De verdachte voldoet ook aan het signalement van de man die het slachtoffer gedumpt heeft.

De rechteamteams moeten soms geduld hebben om over te kunnen gaan tot aanhouding van een verdachte. Op het moment dat het team de verdachte wil aanhouden voor de moord op een vrouw, houdt de Duitse politie hem aan in verband met een aldaar openstaande gevangenisstraf van drie maanden. Dat betekent voor het team dat het onderzoek langere tijd stagneert. In een andere zaak wordt de verdachte van de moord na ruim anderhalf jaar onderzoek in het buitenland aangehouden in verband met het uitgevaardigde internationale arrestatiebevel. De officier van justitie verzoekt om uitlevering aan Nederland. Een paar maanden daarna wordt de verdachte uitgeleverd aan de Nederlandse autoriteiten.

Het verhoren van verdachten is een belangrijk onderdeel van het opsporingsonderzoek. In het verhoor van de verdachte is onder andere aandacht voor zijn achtergrond, mogelijke motieven en alibi. Ter voorkoming van vragen die

later van de verdediging van de verdachte kunnen komen, wordt vaak al vroeg in het onderzoek een gecertificeerde verhoorder ingezet. Verhoorders zoeken naar inconsequenties en tegenstrijdigheden in de verklaringen van verdachten om de verdachte daarmee te kunnen confronteren en voor het blok te zetten. Ook wordt de familie van de verdachte gehoord om achtergrondinformatie over de verdachte te verzamelen. Hierdoor weten de verhoorders beter hoe ze de verdachte moeten benaderen. Het is hierbij volgens rechercheurs raadzaam om de ouders van een verdachte apart te horen omdat vaak onduidelijk is hoe de verhoudingen precies liggen.

Soms is de verdachte al sinds de dag van de lijkvinding bekend bij het onderzoeksteam. In andere gevallen wordt de verdachte eerst nog als getuige beschouwd en blijkt pas later dat hij de dader is. In een zaak van een vermoorde vrouw verwondert de teamleider zich achteraf nog over het feit dat een bepaalde persoon als getuige en niet als verdachte is gehoord. 'De ex-man van het slachtoffer stond bekend als gewelddadig. De dag voor de moord heeft het slachtoffer nog contact met hem gehad. Hij is daarom wel gehoord, maar als getuige en niet als verdachte terwijl ik hem een goede kandidaat voor een verdachte vind. Een kwestie van tunnelvisie', stelt hij.

Zoals eerder aangehaald, geven verschillende teamleiders en rechercheurs aan dat het verdachtenverhoor de laatste jaren aan het veranderen is. 'Er heerst een trend dat verdachten steeds minder vertellen en steeds vaker hun mond houden.' De aanwezigheid van een advocaat bij het verdachtenverhoor heeft hier een grote invloed op. TGO's worden hier naar eigen zeggen door gedwongen creatiever te rechercheren. Een van de teamleiders stelt te rechercheren met de aanname dat de verklaring van de verdachte niet nodig is: 'En als die er wel zou zijn, moet er alsnog bewijs worden gevonden dat de verklaring ondersteunt. Bovendien kan de verdachte zijn verklaring weer intrekken.'

In de verhoren delen de verhoorders vanuit tactisch oogpunt bewust niet alle onderzoeksbevindingen met de verdachten. Dat dit belangrijk is, leert een zaak waarin iemand met messteken is omgebracht. Het TGO weet op basis van onderzoek van het NFI dat het slachtoffer tien messteken in zijn lichaam heeft. In het verhoor met de verdachte verklaart deze uit zichzelf dat hij het slachtoffer ongeveer tien keer heeft gestoken. In een andere zaak kan het team de verklaring van een verdachte op basis van technisch bewijs weerleggen. De verdachte zegt dat haar telefoon in Spanje ligt. Technisch onderzoek naar mastgegevens laat echter zien dat dit niet waar is. Voorafgaand aan het verhoor heeft ze nog met haar telefoon gebeld. In de moordzaak waarin een bebloed mes zonder stootplaat wordt aangetroffen, ziet de forensisch arts die bij een verhoor

aanwezig is verwondingen aan de handen van de verdachte. De verdachte verklaart dat deze wondjes afkomstig zijn van de mesjes die hij gebruikt bij zijn werkzaamheden in een tuinbouwbedrijf. De wonden tussen duim en wijsvinger aan de rechterhand lijken groter, constateert de arts. 'Die moeten veroorzaakt zijn door een scherp voorwerp zoals een mes zonder stootplaat.' Het letsel is ongeveer drie dagen oud hetgeen overeenkomt met de moord van drie dagen eerder. Nader onderzoek naar de mesjes die de verdachte op zijn werk gebruikt, wijst uit dat die een lemmet van circa vier centimeter hebben. 'Daarmee kunnen niet de wonden zijn veroorzaakt die de verdachte op zijn handen heeft', wordt geconcludeerd. De teamleider stelt dat het een succesfactor was de 'politiearts' erbij te betrekken en dat deze kennis van het moordwapen cruciaal was in deze zaak, 'anders had de verdachte zijn verwondingen kunnen verdoezelen met het feit dat hij in de tuinbouw werkte'.

Gedragskundigen bij het verhoor

Bij de verhoren betrekken de TGO's met regelmaat een gedragskundige. In een van de moordzaken is de verdachte volgens zijn moeder laagbegaafd en verliefd op het slachtoffer. 'Die informatie was voor ons de aanleiding om een gedragskundige bij het verhoor te halen', aldus de teamleider. Gedragskundigen worden ook in een aantal andere zaken benaderd om een profiel te schetsen van de verdachten met het oog op het verhoor. Vragen die teams aan gedragskundigen stellen bijvoorbeeld zijn: Hoe kunnen we de verdachte het beste benaderen? Wie kun je er het beste tegenover zetten in het verhoor? Op basis van de adviezen worden dan de verhoorkoppels gevormd.

In een zaak dient een gedragskundige zich na de aanhouding van een verdachte aan voor ondersteuning bij het verhoor. De teamleider wijst dit verzoek af en geeft aan eventueel op een later moment terug te komen op het inzetten van gedragsanalyse bij een verdachtenverhoor. Twee weken later wordt het advies van de gedragskundig alsnog ingewonnen. Het team legt het vervolgens echter naast zich neer omdat men het er niet mee eens is. Het gaat in dit geval om de inschatting of het verantwoord is de verdachte op de plaats delict te verhoren. De gedragskundige adviseert dit niet te doen maar de teamleider is het daar niet mee eens.

Andere deskundigen worden in bepaalde zaken ook gevraagd bij het verhoor. In een van de zaken besluit het TGO een specialist op het gebied van hersenletsel te raadplegen. Deze wordt via de Landelijke Deskundigheidsmakelaar

gezocht en gevonden. De deskundige geeft het team advies ten aanzien van de benadering en het horen van een getuige met hersenletsel.

3.4.5 BOB-middelen

Bij de start van een moordonderzoek worden vaak meerdere opsporingsmiddelen ingezet die vallen onder de bijzondere opsporingsbevoegdheden (BOB). Deze opsporingsmiddelen worden ook wel de BOB-middelen genoemd. BOB-middelen worden in de beginfase van een onderzoek vaak breed ingezet. 'Bij de start oriënteer je je zo breed mogelijk. Van alle contacten vraag je telecom en histo's op om een beeld van de verdachten te krijgen. Vervolgens moet je de brei aan data verwerken', aldus een teamleider. In sommige onderzoeken worden de BOB-middelen tactisch ingezet maar het onderzoeksteam is vaak beperkt in de mogelijkheden: 'Als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan.' Een teamleider is van mening dat een combinatie van verschillende BOB-middelen het beste werkt. Hierna bespreken we de ervaringen met veelgebruikte BOB-middelen in moordonderzoeken.

Telefonie

Telefonische communicatie kan – met spoed – worden afgeluisterd met een telefoontap. Het opnemen en afluisteren van vertrouwelijke communicatie via de telefoon – kortweg tappen – is een veel ingezet bijzonder opsporingsmiddel dat vaak snel na het misdrijf kan worden ingezet. In veertien van de zestien opsporingsonderzoeken is getapt. In een van de moordonderzoeken is direct een omvangrijk telefonieonderzoek gestart: in totaal worden 65 taps aangesloten. Een teamleider geeft aan dat de technologische ontwikkelingen het tegenwoordig steeds beter mogelijk maken om telefoontaps in te zetten. 'Vroeger was afluisteren bijna niet mogelijk. Het was toen echt een ultimum remedium. Tegenwoordig kun je binnen twee dagen telefoons afluisteren.' Uit de interviews blijkt dat de voornaamste redenen om vertrouwelijke communicatie op te nemen of af te luisteren is om (criminele) contacten in kaart te brengen, te onderzoeken of er via de telefoon over de moord wordt gesproken en na te gaan waar een verdachte of getuige zich bevindt.

Rechercheteams krijgen met regelmaat te maken met buitenlandse gesprekken en verdachten. In die gevallen is het noodzakelijk een tolk in te schakelen

voor het vertalen van de gevoerde gesprekken. Een tolk vertaalt een zin uit een opgenomen gesprek met: ‘... hij is nu dood.’ Omdat het gesprek moeilijk te verstaan was, besluit de teamleider het gesprek door een andere tolk te laten vertalen. Deze hoort: ‘... zij is nu dood.’ Het gaat in deze zaak om een mannelijk slachtoffer dus de verschillende vertalingen wekken verwarring over mogelijk cruciale informatie. Om zekerheid te verkrijgen, besluit de teamleider een derde tolk in te schakelen. Hiermee ontstaat er niet meer duidelijkheid, want deze hoort: ‘... de straat is nu doodstil.’ Naar aanleiding van deze ervaring besluit de teamleider om een aantal tapgesprekken opnieuw te laten beluisteren en vertalen door een gespecialiseerde tolk.

In een andere moordzaak moet het TGO rechercheren binnen het Turkse milieu. Om gesprekken van betrokkenen te kunnen begrijpen, wordt ook hier een tolk ingeschakeld. Deze tolk vertaalt in dit geval gesprekken uit het Turks naar het Nederlands. Het team realiseert zich dat sommige informatie ‘vertalingsgevoelig’ kan zijn. ‘Talen zijn multi-interpretabel, sommige woorden hebben verschillende betekenissen.’ Een andere teamleider memoreert in dit verband een drugszaak waarin het team vanwege een onjuiste vertaling een verkeerde weg is ingeslagen in het onderzoek. Een zinsnede van de verdachte wordt geïnterpreteerd als: ‘Ik kom de verdovende middelen halen.’ Terwijl het blijkt te zijn: ‘Ik kom de verdovende middelen brengen.’

Het tappen levert in sommige zaken interessante informatie op. In een van de moordzaken tapt het onderzoeksteam enkele verdachten. In een van de gesprekken wordt gesproken over de moord en over wat de verdachten moeten zeggen als ze verhoord worden. Tappen blijkt echter in de meeste gevallen geen concrete informatie op te leveren die bewijslast vormt jegens een verdachte. Dat wil echter niet zeggen dat het niet zinvol is om te tappen, benadrukken meerdere rechercheurs. Zo geeft de informatie die de TGO’s via de tap hebben verkregen vaak een goed inzicht in de verdachten. ‘We leerden de verdachten beter kennen, wat we vervolgens weer hebben gebruikt voor de wijze van benadering in de latere verhoren’, licht een teamleider toe.

Computer

Ook het computergebruik van een verdachte wordt in meerdere moordonderzoeken nagetrokken. Naast het tappen van telefoons is het ook mogelijk om een zogenoemde IP-tap toe te passen. Hierbij wordt het internetverkeer van de verdachte of getuige getapt aan de hand van het IP-adres. Een IP-tap kan bijvoor-

beeld worden ingezet om de internetgeschiedenis op te halen, iemands zoektermen op internet na te gaan, om de tijdelijke downloads te achterhalen of de chatgeschiedenis te bekijken. Dit is in enkele zaken gedaan.

Onderzoek naar de chatgeschiedenis op de computer van een verdachte kan veel informatie geven over het netwerk van een getuige of verdachte en over zijn/haar bezigheden rondom het misdrijf.

In een van de zaken blijkt uit chatgesprekken tussen een aantal verdachten dat ‘het hele pleintje wist dat het slachtoffer dood was’. De laptop van de verdachte is in beslag genomen. Uit onderzoek blijkt dat de internetgeschiedenis rondom de dag waarop de moord is gepleegd, is gewist. In de temporary files zitten twee foto’s waar de verdachte op staat afgebeeld. Uit chatgesprekken blijkt dat de verdachte op de avond van de moord met twee medeverdachten heeft afgesproken. (bron: interview)

Door onderzoek aan de computer van een verdachte kan het onderzoeksteam overigens ook op nieuwe misdrijven stuiten. In een van de moordzaken wordt naar aanleiding van een uitzending van *OpsporingVerzocht* een tip gedaan. Deze tip wordt uitgebreid uitgerechercheerd en uiteindelijk wordt de melder gezien als getuige en/of mogelijke verdachte. Om de betrouwbaarheid van de melder verder uit te zoeken, wordt de computer van de melder in beslag genomen. Hier blijkt kinderporno op te staan.

Opnemen vertrouwelijke communicatie

OVC staat voor het opnemen van vertrouwelijke communicatie. Dit is een BOB-middel dat de recherche kan inzetten als zij grond hebben te veronderstellen dat verdachten belangrijke informatie over het misdrijf bespreken. De af luisterapparatuur voor OVC kan bijvoorbeeld in een woning, een auto of in een andere ruimte worden geplaatst. Van belang is dat vervolgens geobserveerd blijft worden of de operatie effect sorteert. Zo wordt er in een van de moordzaken OVC-apparatuur geplaatst aan het voertuig van de verdachte en wordt dit een week later weer verwijderd omdat het voertuig van eigenaar is gewisseld.

OVC is in vijf van de zestien zaken ingezet. In een zaak is OVC ingezet omdat er sprake was van discrepantie in de verklaringen van twee verdachten van de moord. Hun betrokkenheid bij het feit is duidelijk maar de vraag wie wat heeft gedaan, is nog niet beantwoord. Om hier een antwoord op te vinden, stelt de

teamleider aan de zaaksofficier voor de twee verdachten samen in een busje te vervoeren met daarin af luisterapparatuur in de hoop dat ze over de moord spreken. En met succes. Het afgeluisterde gesprek biedt een aanwijzing in de bepaling wie de fatale klap heeft gegeven.

In een andere zaak is OVC ingezet om gesprekken tussen de verdachten die het onderzoeksteam op het oog heeft, op te vangen. Omdat uit tapgesprekken en observaties blijkt dat de verdachten zich met regelmaat ophouden in een kantoor in de sportschool wordt dat als locatie gekozen om de af luisterapparatuur te plaatsen. Uiteindelijk levert het niets op. 'Het was zo warm in het kantoor dat daar eigenlijk niemand kwam.' De teamleider vraagt zich af of hier van te voren wel goed onderzocht is wat de meest geschikte locatie voor OVC was. In een ander TGO wordt vanwege onduidelijkheid over een geschikte locatie om af luisterapparatuur te plaatsen afgezien van het inzetten van OVC. 'Inzet van OVC is praktisch gezien erg lastig daar de verdachte op wisselende adressen verblijft en van tevoren niet is in te schatten waar hij wanneer verblijft', aldus het dossier.

In een van de moordzaken is besloten om zo lang mogelijk te wachten met de inzet van OVC omdat de verdachte minderjarig is en de inzet van OVC daarvoor als niet proportioneel werd gezien. Toen allerlei andere BOB-middelen niet het gewenste resultaat hadden, is er alsnog voor gekozen om vertrouwelijke communicatie op te nemen.

Observatie

Een observatieteam (OT) wordt in twaalf van de zestien zaken ingezet om een beeld te krijgen van waar bepaalde subjecten zich mee bezighouden, met wie zij contact hebben en waar zij zich ophouden. Een observatie staat niet op zichzelf. Er is meer informatie nodig om observaties aan te sturen. Zo kan een team op basis van tapgesprekken uitluisteren waarheen een verdachte zich op bepaalde momenten begeeft zodat het OT gericht aangestuurd kan worden.

Op de weggenomen telefoons van het slachtoffer worden telefoontaps gestart. Een van de telefoons van het slachtoffer wordt gelokaliseerd in een restaurant. Op die locatie wordt vervolgens een OT ingezet. Het OT stelt vast dat de telefoon in gebruik is bij een man die vermoedelijk als kelner in het restaurant werkt. Bij de belastingdienst worden de werknemersgegevens opgevraagd waaruit de naam van de verdachte rolt. (bron: dossier)

Een OT kan op de meest uiteenlopende locaties en momenten worden ingezet. Zo is er bij een van de moordzaken een OT aanwezig bij de condoleance en bij de begrafenis van het slachtoffer. Het doel is om te kijken of de verdachten aanwezig zijn en of ze zich vreemd gedragen. Een OT kan ook worden ingezet om na te gaan of uitzendingen van bijvoorbeeld *OpsporingVerzocht* reuring veroorzaken. In een van de moordzaken blijkt uit observatie dat de verdachten de uitzending gezamenlijk bij een van de verdachten thuis hebben bekeken.

Een teamleider schetst hoe de aanvraag van een OT in de praktijk naar zijn ervaring soms verloopt: ‘Over een week ben je de eerste.’ Hiermee wil hij illustreren dat OT’s schaars zijn, volgens hem onder andere door de prioriteit die wordt gegeven aan terreurzaken. Hij vindt dat als het echt nodig is, dat er in bepaalde zaken direct gerekend moet kunnen worden op een OT. Ook in een ander onderzoek blijken moeilijkheden te zijn met de beschikbaarheid van het OT. ‘Onze voorkeur voor het moment van inzet strookt soms niet met de beschikbaarheid van het OT’, aldus een teamleider.

Werken onder dekmantel

In een undercovertraject treedt een opsporingsambtenaar – zonder zich als opsporingsambtenaar kenbaar te maken – in contact met een of meerdere personen (subjecten) met als doel om informatie over of bewijs tegen hen of andere personen te verzamelen. De undercoveragent opereert daarbij vanuit een bepaalde dekmantel en speelt een rol, vandaar dat het werken onder dekmantel (WOD) wordt genoemd. Volgens het Wetboek van Strafvordering zijn er drie undercoverbevoegdheden: stelselmatig inwinnen van informatie, pseudokoop en -dienstverlening, en infiltratie. De undercovertrajecten worden doorgaans uitgevoerd door een gespecialiseerd team van de politie, hoewel in beginsel ook andere opsporingsambtenaren en burgers bij zo’n traject kunnen worden ingezet. In een van de onderzochte moordzaken wil het gespecialiseerde team van de politie niet meewerken aan een WOD-traject omdat er te weinig kans op succes wordt verwacht en de zaak geen prioriteit heeft. Het onderzoeksteam besluit daarop zelf een WOD-traject op te zetten. De verdachte moet van Schiphol naar zijn woonplaats worden vervoerd en het team laat een collega die zich voordoet als crimineel bij hem in de transportbus meerijsen. De verdachte begint direct over de zaak te praten maar het levert geen nieuwe, bruikbare informatie op.

Het WOD-traject in een tweede moordzaak valt op omdat de inzet hiervan

doorslaggevend is geweest. In deze zaak loopt al een infiltratietraject op het slachtoffer op het moment dat hij vermoord is, waardoor het onderzoeksteam al weet in welke hoek het moet zoeken. Later wordt in deze zaak ook nog een infiltrant op de verdachten gezet. De verdachten biechten verschillende criminele activiteiten op aan de infiltrant: iemand met een raketwerper bedreigen, afpersen, moorden als mensen lastig zijn. Daarnaast vertellen ze dat ze meerdere prepaid telefoons hebben zodat ze niet worden afgeluisterd. Ook een bekende van de verdachten vertelt aan de infiltrant dat de verdachten het slachtoffer inderdaad vermoord hebben. Ze zouden schietoefeningen op bomen hebben gedaan om te controleren of het wapen goed werkte. Van tevoren hebben ze gepost op de plaats delict.

3.4.6 Samenwerking buitenland

Het kan in een onderzoek nodig zijn informatie uit het buitenland te betrekken. Ook komt het voor dat verdachten zich in het buitenland bevinden. In beide gevallen moet het team dan een beroep doen op de liaisonofficieren van de politie in het betreffende land. Via een rechtshulpverzoek kan de gewenste informatie worden opgevraagd. In zes van de zestien zaken doet het team een beroep op buitenlandse autoriteiten omdat het opsporingsonderzoek informatie uit het buitenland vereist.

De praktijk leert dat er veel tijd verloren gaat met het wachten op een reactie op rechtshulpverzoeken. In meerdere opsporingsonderzoeken komt naar voren dat het via de officiële kanalen lang kan duren of in het geheel niets oplevert. Een teamleider: ‘We hebben uiteindelijk besloten om ermee op te houden want we kregen alleen maar een officiële reactie van het hoofdkantoor waar we niets mee konden.’ De les die hij, maar ook enkele andere teamleiders hebben geleerd, is dat het kan lonen en tijd kan besparen om met een aantal afgevaardigden van het TGO de autoriteiten in het betreffende land te bezoeken om de informatie via een warme overdracht te verkrijgen. ‘Je kunt er het beste zelf heen gaan, het rechtshulpverzoek meenemen, want dan kun je het zelf toelichten.’ De teamleider is na een paar maanden met enkele teamleden naar het buitenland gegaan en heeft daar een presentatie over het onderzoek gegeven. Vanaf dat moment verloopt de informatie-uitwisseling soepel. Eenzelfde ervaring doet een ander TGO op. Als het team te horen krijgt dat het een half jaar kan duren voordat er een reactie op een rechtshulpverzoek uit Spanje komt, gaat een aantal teamleden de informatie zelf in Spanje halen. ‘Het warme contact had een geweldige samen-

werking tot gevolg waarin rechtstreeks “politie-politie” informatie werd verstrekt’, aldus de teamleider. In deze zaak verricht de Spaanse politie in samenwerking met het Nederlandse TGO een parallel onderzoek naar de verdachten die op Spaans grondgebied verblijven. Overigens is in beide voornoemde zaken de liaisonofficier op zijn zachtst gezegd ‘not amused’ over het bezoek van de teams aan het buitenland omdat hij er niet over is geïnformeerd.

In een van de zaken verblijft de verdachte die het TGO op het oog heeft in Turkije. Het TGO dient een rechtshulpverzoek in voor een doorzoeking in de woning van de verdachte en het horen van drie getuigen. Uiteindelijk worden de verzoeken toegewezen maar het antwoord laat lange tijd op zich wachten, wat het onderzoek vertraagt. Een rechtshulpverzoek aan de Verenigde Staten om toegang tot het e-mailaccount van de verdachte wordt afgewezen.

Vertraging in het onderzoek door rechtshulpverzoeken zien we in vrijwel alle zaken waarin een dergelijk verzoek is gedaan. In het kader van een achtergrondonderzoek in een zaak is via een rechtshulpverzoek informatie opgevraagd bij buitenlandse pokerwebsites die het slachtoffer weleens bezocht. ‘Bij sluiting van het onderzoeksdossier was de benodigde informatie nog niet binnen’, meldt een rechercheur. Rechtshulpverzoeken aan de Canadese autoriteiten werden na bijna een jaar beantwoord. Overigens is er niet alleen sprake van vertraging bij rechtshulpverzoeken aan ‘verre landen’, ook een verzoek aan België of Duitsland kost veel tijd, merkt een rechercheur op.

3.5 Resultaten en lessen

Het doel van de opsporing is het ophelderen van de zaak. Dat wil zeggen: het vinden van de verdachte. Van de zestien moordonderzoeken zijn er dertien opgehelderd. Twee zaken zijn vooralsnog niet opgelost en een van de zaken is deels opgehelderd. In dertien van de zestien zaken is er tot vervolging van de daders overgegaan. Een van deze opgehelderde zaken is atypisch in de zin dat er wel een dader is veroordeeld voor de moord maar dat het slachtoffer nog niet gevonden is. Dit is een zogenoemde moord-zonder-lijkzaak. Of het slachtoffer nog ooit gevonden zal worden is de vraag. De veroordeelde zou tegen zijn zus hebben verklaard: ‘Als ik iemand vermoord dan vindt niemand hem terug.’ Over een van de zaken die is weggeschreven als cold case zegt de teamleider: ‘Er is geadviseerd het onderzoek over een paar jaar nog eens uit te voeren omdat er dan meer kans is op een DNA-match.’

3.5.1 Resultaten

De strafrechtelijke status van de veroordelingen varieert van moord en doodslag tot het wegmaken van een lijk. Voor het misdrijf is in vijf zaken een enkele dader veroordeeld. In acht zaken zijn er meerdere daders voor het misdrijf vervolgd, een hoofddader en medeplichtigen. In vier zaken gaat het om twee daders en in eveneens vier zaken om drie daders. In totaal zijn dat 25 daders verdeeld over de 13 opgehelderde zaken. Het betreft overwegend mannen, in twee gevallen gaat het om een vrouw. De gemiddelde leeftijd van de daders is 33 jaar met een range van 14 tot en met 48 jaar. In een van de zaken met waarschijnlijk meerdere daders levert het onderzoek echter geen concrete aanwijzingen voor een tweede dader op waardoor het bij een enkele veroordeling blijft.

Moord behoort tot de ernstigste delicten die onze rechtsorde kent; het recht op leven behoort tot de sterkste rechten waarvoor diezelfde rechtsorde opkomt. De brute daad van verdachte heeft de rechtsorde ernstig geschokt. Dat rechtvaardigt een langdurige gevangenisstraf, zowel uit het oogpunt van vergelding als uit preventief oogpunt. Bij de op te leggen straf heeft de rechtbank in het bijzonder meegewogen dat het slachtoffer is omgebracht door bijzonder brutaal geweld (tal van messteken verspreid over het lichaam) maar ook dat verdachte het levenloze lichaam van het slachtoffer heeft ‘gedumpt’ in een afgelegen gebied, waardoor de nabestaanden drie weken in volslagen onzekerheid hebben verkeerd omtrent het lot van het slachtoffer. Deze omstandigheden acht de rechtbank strafverzwarend. De rechtbank veroordeelt verdachte tot een gevangenisstraf voor de duur van zestien jaren. (bron: rechterlijk vonnis)

De straffen die door de rechter zijn opgelegd, variëren van zeven maanden tot twintig jaar gevangenisstraf. De straffen vallen hoger uit wanneer er voldoende bewijslast is voor moord met voorbedachten rade. Dat is bijvoorbeeld het geval in de zaak van de moord op een meisje. De daders hebben zich klaarblijkelijk voorbereid op de moord. ‘Onderzoek aan de computer van een van de verdachten wijst uit dat zij hebben opgezocht wat voor straffen zij konden krijgen voor moord’, aldus de teamleider. De rechtbank heeft die bevinding gebruikt als ‘voorbedachten rade’.

Een veroordeling voor de moord wordt door de rechercheurs als belangrijk resultaat van het werk gezien. Zoals een van hen verwoordt: ‘Dat er een veroordeling komt is een compliment voor het onderzoeksteam.’ Zoals een andere teamleider stelt, blijven onopgeloste zaken knagen.

3.5.2 Succesfactoren

Interessant is welke factoren nu bijgedragen hebben aan de opheldering van de zaken. In twee niet-opgehelderde zaken heeft het onderzoeksteam te weinig aanknopingspunten gehad om tot een concrete verdachte te komen. Het gaat in beide zaken om aangetroffen lijkdelen. In die onderzoeken is veel tijd gestoken in het achterhalen van de identiteit van de slachtoffers en is geen zicht gekregen op de plaats delict waar zij om het leven zijn gebracht. ‘Het spoor liep dood, onder andere omdat de moord professioneel is uitgevoerd en er geen technische aanknopingspunten zijn’, stelt een teamleider. In de derde niet-opgehelderde zaak heeft het team wel verdachten in het vizier gehad maar is het niet gelukt om de bewijslast rond te krijgen. Een van de verdachten is ten tijde van het onderzoek bovendien overleden.

Informatie van getuigen vormt vaak een kantelmoment voor het ophelderen van een zaak. In alle zaken vormen verklaringen een informatiebron maar in tien opgehelderde zaken vormen de verklaringen van getuigen de feitelijke aanjager van het onderzoek. Dat wijst op het belang van het zo snel mogelijk vergaren van informatie bij de juiste personen. Dat kan zijn door personen uit de omgeving van het slachtoffer te horen en door getuigen die rondom de plaats delict iets hebben gezien te horen. Het vergaren van informatie via een oproep in de media kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

De verklaringen van getuigen vormen een belangrijke basis voor het opstellen van scenario's over wat er waarschijnlijk gebeurd kan zijn. Verklaringen van derden kunnen het team heel snel in de richting van verdachten leiden waarna er met andere opsporingshandelingen verder onderzoek wordt gedaan. Zoals in de zaak waarin de zus van het slachtoffer direct na de moord aan het onderzoeksteam vertelt wie er mogelijk betrokkenheid heeft bij de moord.

In de zaak was via verklaringen al vrij snel een verdachte in zicht. Het ging van verhoren naar een zoeking tot een aanhouding. Van misdrijfgeleid zijn we overgegaan op verdachtegeleid onderzoek waardoor er gericht gerechercheerd kon worden. We hebben doorgepakt. Dat werd beloond. (bron: interview)

De vriendin van een slachtoffer in een andere zaak doet in het eerste verhoor uit de doeken dat er een man bij hen in huis woont die ruzie heeft gehad met het slachtoffer en direct na de moord naar het buitenland is vertrokken. Dat zet het team snel op het spoor van deze man die later de dader blijkt te zijn. In een

andere zaak zet een getuige het onderzoeksteam op het spoor van iemand die de nacht van de moord bloed op zijn kleding en schoenen had. En in weer een andere zaak levert de publiciteit rondom de moord een lijst op met namen van de mogelijke dader op basis van tips. Uit deze lijst maakt het team een selectie op grond van onder andere signalement en antecedenten en worden de alibi's gecontroleerd van de personen die overblijven. Een persoon die prominent in beeld komt, blijkt de dader te zijn.

Het is afhankelijk van het type zaak in hoeverre tips en verklaringen van derden het opsporingsonderzoek in beweging brengen. Gaat het om een moord in het criminele milieu dan zal het horen van personen in de omgeving van het slachtoffer minder relevante informatie opleveren omdat daarin veelal een zwijgcultuur heerst waarin men vreest voor represailles. Een van de zaken getuigt er echter van dat buurtonderzoek ook in dergelijke situaties wat kan opleveren. Na een dodelijke schietpartij op straat komt de politie dankzij opletende getuigen op de plaats delict op het spoor van de auto van de daders.

Het kantelpunt in de drie overige opgehelderde opsporingsonderzoeken wordt gevormd door andere opsporingshandelingen. In een van de zaken leidt forensisch sporenonderzoek in de richting van de verdachte. Het DNA-profiel van een spoor dat wordt aangetroffen op de plaats delict levert een hit op in de DNA-databank. Het team kan zich vanaf dat moment op de verdachte richten. In een andere zaak leidt het plaatsen van een tap op de weggenomen telefoon van het slachtoffer het team in de richting van de verdachte. En ten slotte wordt het team in de derde zaak op het spoor van de verdachten gezet door informatie uit een lopend infiltratietraject rondom het slachtoffer.

Waar het vooral verklaringen zijn die de teams op het spoor van de verdachten brengen, zijn het forensisch-technische onderzoeken die een belangrijke bijdrage leveren aan het identificeren van de uiteindelijke daders. Forensisch-technisch onderzoek kan betrekking hebben op onderzoek op de plaats delict en aan het slachtoffer. Dit kan heel concreet betekenen dat er bloed van de dader op de plaats delict wordt gevonden en dat het DNA-profiel van het bloedspoor matcht met een profiel dat al in de DNA-databank is opgeslagen. Andere technische sporen die bewijslast vormen zijn vingerafdrukken of andere sporen zoals in een zaak waarin de verdachte is getraceerd via zijn schoenafdruk op de plaats delict. Daarnaast is in verschillende zaken door de inzet van BOB-middelen belastende informatie verkregen uit de computer van een verdachte, op basis van financiële gegevens, camerabeelden, telefoongegevens (histo's) en afgeluisterde gesprekken (taps en OVC).

'Het speuren is fantastisch maar op den duur moet je stoppen.' Hiermee

doelt de teamleider op het feit dat opsporingsonderzoeken eindig zijn. Als er voldoende overtuiging en bewijsmiddelen zijn om tot vervolging over te gaan, is dat het moment om het dossier te sluiten en in te sturen naar het Openbaar Ministerie. Daarbij waarschuwen enkele teamleiders ervoor dat het risico bestaat om ‘te veel’ te onderzoeken. Sommige resultaten kunnen een zaak alleen maar afzwakken of ruis veroorzaken.

Los van bewijslast kan de kwaliteit van het dossier het vervolgingsproces beïnvloeden. Het dossier is het eindproduct van het opsporingsonderzoek op papier. Teamleiders stellen dat er de laatste jaren in positieve zin steeds meer aandacht is gekomen voor de dossiervorming. Het gaandeweg het opsporingsonderzoek meeleezen van het dossier wordt daarom van belang geacht door rechercheurs. Enkele teamleiders hanteren de werkwijze dat er geen dossier wordt ingestuurd naar het Openbaar Ministerie als zij er zelf niet naar gekeken hebben. In een van de zaken is de opbouw van het dossier gekopieerd van een soortgelijke zaak die in een andere eenheid heeft gespeeld. De logische opbouw vormt een succesfactor. ‘Stap voor stap hebben we in hapklare brokken weergegeven hoe het onderzoek is opgebouwd, zodat het OM en de rechters het goed konden volgen’, licht de teamleider toe. In een andere zaak is het visueel presenteren van het onderzoek als een *good practice* ervaren. In het kader van de bewijsconfrontatie rond de verdachte heeft het team een presentatie gemaakt van het algehele onderzoek en de scenario’s waar bewijs voor is, voor de officier van justitie. Deze presentatie is tevens getoond op zitting om zo veel mogelijk twijfel weg te nemen. ‘Dit heeft veel impact gehad op de zaak’, blikt de teamleider terug. Het heeft in deze zaak tot de overtuiging van moord/doodslag geleid.

3.5.3 Lessen

Ervaringslessen van rechercheurs die moordonderzoeken hebben gedraaid gaan over diverse aspecten van het werk. De belangrijkste bespreken we hierna.

Teams

Een voorwaarde om goed onderzoek te kunnen uitvoeren is het team zelf, zo leren de interviews. Ernstige zaken zoals moordzaken verdienen voldoende opsporingscapaciteit maar ook kwaliteit, zo luidt de gedeelde mening van

rechercheurs. Er zijn voorbeelden van opsporingsonderzoeken waarin het team ‘onderbemenst’ was.

Te weinig capaciteit kan ten koste gaan van de kwaliteit van het onderzoek. Bepaalde handelingen worden niet of pas op een laat moment uitgevoerd en informatie wordt gemist. Een van de teamleiders zegt stellig dat de kwaliteit van het team meespeelt in de snelheid van het oplossen van een zaak.

Wat betreft de kwaliteit menen verschillende teamleiders dat een certificaat niet altijd alles zegt over de kwaliteit van rechercheurs. Zij zijn dan ook van mening dat de teamleiding kritisch moet kijken naar de teamleden en ‘niet moet schromen mensen te wisselen als het niet bevalt’. Daarbij wordt genoemd dat het werken met vaste teams doorgaans als prettig wordt ervaren omdat de teams op die manier goed op elkaar ingespeeld raken en men weet wat men aan elkaar heeft en wie waar goed in is. Bovendien kan er met vaste teams sneller van start worden gegaan. Het opstellen van het team in een flexibele opzet kost tijd. Bovendien, zo stellen meerdere teamleiders, gaat er tijd verloren aan het feit dat men elkaar dan nog niet goed kent en er afgetast moet worden wie waar goed in is.

Het onderzoek draait op het team, dus het is belangrijk dat de teamleiding openstaat voor de input van collega's. Dat kan nieuwe inzichten opleveren maar het creëert bovendien betrokkenheid in het team. Het periodiek – in plaats van ad hoc – houden van brainstormsessies biedt daarvoor een goed kader. Een voor de hand liggende maar niet altijd goed te realiseren les die aangedragen wordt, is het fysiek bijeenplaatsen van het gehele onderzoeksteam. ‘De lijnen tussen de teamleden moeten kort zijn’, aldus een van de respondenten.

Samenwerking

Samenwerking met collega's uit blauw is in verschillende opsporingsonderzoeken zeer waardevol gebleken. Via hen kan het team snel lokale kennis ontsluiten.

In verschillende opsporingsonderzoeken is het daarnaast noodzakelijk samen te werken met buitenlandse autoriteiten. Dat kan zijn omdat verdachten zich in het buitenland bevinden of uit het buitenland afkomstig zijn. Een leermoment dat de teams in deze zaken hebben ervaren, is dat het erg vertragend kan werken als de ‘officiële wegen’ worden bewandeld voor het verkrijgen van de benodigde informatie uit het buitenland. Rechtshulpverzoeken en andere verzoeken behoren via de liaisons te verlopen. De context en de directe noodzaak van de verzoeken komen daarmee niet goed uit de verf omdat het een

papieren aangelegenheid is. Om geen tijd te verliezen en een vlotte medewerking te verkrijgen, kan het lonen om zelf de informatie te gaan halen door de buitenlandse autoriteiten te bezoeken. De persoonlijke, goede contacten, en daarin investeren, leiden tot een vlotte internationale samenwerking. Bovendien kunnen deze contacten in toekomstige opsporingsonderzoeken waardevol zijn. Een aantal teamleiders noemt dit als voorbeeld van dat het soms loont om door te pakken op zaken vanuit een eigen overtuiging, soms ingegeven door intuïtie. ‘Ambtelijke ongehoorzaamheid’ noemt een van hen dat.

Afstemming technisch-tactisch

Forensische sporen (biologische, digitale en financiële sporen) vormen een belangrijk onderdeel van de bewijslast. Uit verschillende opsporingsonderzoeken komt het belang naar voren van een goede afstemming tussen de technisch-forensische opsporingspoot en de tactische poot. Een afstemming waarvan de noodzaak reeds onderkend is binnen de opsporing en waar in de opleiding aandacht aan wordt besteed. Zo is het Plaats Delict Managementplan ontwikkeld om de combinatie van technisch en tactisch te borgen.⁴ De ervaring van enkele teamleiders is dat deze afstemming daarmee de laatste jaren is verbeterd. Enkele actuele moordonderzoeken en ervaringen van rechercheurs leren echter dat het nog niet altijd optimaal gebeurt. Sommige teamleiders benoemen de afstemming tussen technisch en tactisch daarom nog steeds als een leerpunt. Zij hebben ervaren dat forensisch onderzoekers cruciale sporen kunnen missen als er niet tactisch wordt gezocht. Enkele teamleiders stellen daarom dat de aanwezigheid van de teamleider of een tactisch rechercheur op de plaats delict belangrijk is. Vanzelfsprekend zonder de plaats delict te verstoren. Daarnaast wordt van belang geacht dat er ook later in het opsporingsonderzoek een goede combinatie bestaat van technische en tactische kennis waarin informatie continu wordt uitgewisseld.

Het tactisch insturen van veiliggestelde sporen en sporendragers is een belangrijk punt voor een succesvolle opsporing, zo blijkt ook uit het voorgaande. Er zit een limiet op het aantal sporenonderzoeken dat de politie kan laten uitvoeren. Dat vraagt om een zorgvuldige afweging van wat wel en niet wordt

4 Plaats Delict Management is het managen (organiseren, administreren en communiceren), door een aangewezen beheerder plaats delict of leider plaats delict, wanneer er sprake is van gecategoriseerde delicten of van delicten die TGO-waardig zijn.

ingestuurd. Kennis in het onderzoeksteam over wat er technisch-forensisch mogelijk is, is daarom belangrijk. Zo overweegt een team een spoedprocedure aan te vragen voor de bemonstering van de fiets van het slachtoffer nadat deze is aangetroffen. Het team komt erachter dat een spoedprocedure echter alleen kan worden aangevraagd voor sporen van bloed, speeksel en sperma. Dergelijke kennis is nu opgedaan door de betreffende teamleden maar wellicht niet bekend bij alle rechercheurs.

Enkele teamleiders hameren erop dat het belangrijk is om goede contacten te onderhouden met het NFI. Voor belangrijke sporenonderzoeken gaan sommige teamleiders zelf – met de coördinator forensische opsporing – naar het NFI. Op die manier kunnen zij het NFI meenemen in het verhaal en overleggen wat de juiste vragen zijn om te stellen. Het stellen van de juiste vragen blijft namelijk een lastige kwestie in opsporingsonderzoeken. ‘Als je in gesprek met het NFI gaat, merk je dat je soms de verkeerde vraag stelt om erachter te komen wat je feitelijk wil weten. Normaliter worden de aanvragen schriftelijk gedaan. De ervaring leert dat als je er dan achter komt dat je de verkeerde vraag hebt gesteld, je met de aanvraag weer achteraan in de rij bij het NFI komt wat vertraging voor de opsporing oplevert.’

Een ander leerpunt dat rechercheurs noemen raakt eveneens aan technisch-forensisch onderzoek. Het gaat om het ‘vasthouden’ van de plaats delict. Na onderzoek moet de politie een plaats delict op een gegeven moment weer vrijgeven. Verschillende rechercheurs geven aan ervaren te hebben dat het belangrijk is dat zo lang mogelijk uit te stellen. Gaandeweg de opsporing kan er namelijk nieuwe informatie binnenkomen die het noodzakelijk maakt opnieuw onderzoek te doen op de plaats delict. Een teamleider geeft aan dat het bewustzijn van het belang van het langer vasthouden van de plaats delict bij officieren en rechter-commissarissen is gegroeid. ‘We moeten wel steeds met argumenten blijven komen om dat mogelijk te maken maar de algemene tendens is dat het steeds langer mag.’

Expertise

Een teamleider benadrukt dat het bij het vinden van aanwijzingen belangrijk is geen aannames te doen.

In een zaak waarin een slachtoffer in het water wordt aangetroffen, wordt zijn paspoort niet gevonden, waarop iemand in het team oppert dat het wel op de bodem van het water zal liggen. De teamleider vertelt dat dergelijke aannames niet mogen worden gemaakt omdat onderzoek de verkeerde kant op kan gaan als het niet klopt. In feite zijn het wetenschappelijke vragen waar een team dan voor staat: 'Drijft een paspoort? Zo ja, geldt dat voor alle paspoorten? Had het slachtoffer een oud of nieuw paspoort?' (bron: interview)

Bij het onderzoeken van vragen waarmee het team wordt geconfronteerd, kunnen deskundigen worden ingeschakeld. Een les hierbij is dat bij het oordeel van deskundigen een kritische houding op zijn plaats is. In verschillende opsporingsonderzoeken is ervaren dat het soms loont om niet blind te varen op de beoordeling van experts. 'Niets moet voor vanzelfsprekend worden aangenomen', stelt de teamleider. Zoals in het geval van een aangetroffen kogelhuls waarbij een forensisch onderzoeker inschat dat de kans op het vinden van DNA nihil zal zijn. Het insturen van de huls voor onderzoek naar het NFI levert echter toch een DNA-profiel van de dader op. Een ander voorbeeld is dat een man volgens experts al een jaar in het water zou liggen waardoor bepaalde sporen zouden zijn vergaan. Nader onderzoek wijst echter uit dat de broek die het slachtoffer droeg nog maar een half jaar op de markt was en het slachtoffer bovendien een maand eerder nog gezien was. Doordat hij korter dan ingeschat in het water lag, kon er toch nog een vingerafdruk van hem worden genomen.

In verschillende onderzoeken hebben de teams het werken met tolken als leerpunt ervaren. Verschillende tolken kunnen een tekst of gesprek op een andere manier vertalen. Taal is gevoelig voor verschillende interpretaties. Cruciale informatie kan daardoor gemist worden of het team kan op het verkeerde been worden gezet. Teamleiders wijzen er daarom op niet af te gaan op de vertaling van een enkele tolk maar ten minste een second opinion te vragen.

Opsporingsinformatie

De eerste stap in het verzamelen van informatie voor de opsporing begint op de plaats delict. Dat is daar waar het slachtoffer wordt aangetroffen. Later kunnen daar nog andere locaties bijkomen die als plaats delict kunnen worden aangemerkt. In de beginfase is het in elk geval cruciaal, zo stellen de rechercheurs unaniem, dat de plaats delict wordt bevroren en er direct met een opsporings-

bril wordt gekeken. Vaak is de uniformdienst (blauw) als eerste op de plaats delict aanwezig. Enkele opsporingsonderzoeken leren dat bij blauw dan ook de verantwoordelijkheid ligt om direct de juiste handelingen te verrichten. Denk daarbij aan het maken van opnamen van de omgeving van de plaats delict en het isoleren van getuigen. Als de collega's die als eerste ter plaatse zijn goed handelen, heeft het rechteam daar in de opsporing profijt van. Meer opsporingsgericht denken bij blauw is stof voor de opleiding, zo stellen enkele teamleiders.

Opsporingsinformatie heeft ook betrekking op het zo snel mogelijk inzicht krijgen in wie het slachtoffer is. Dat reikt verder dan enkel de identificatie van het slachtoffer. Een teamleider stelt dat het heel waardevol is aan de voorkant van een onderzoek over een uitgebreid slachtofferprofiel te beschikken. Verklaringen van personen in de omgeving van het slachtoffer kunnen daarvoor belangrijke bronnen zijn, maar ook de wijkagent en de eigen politiesystemen. Niet in elk opsporingsonderzoek is hier capaciteit voor gereserveerd waardoor het team bij aanvang geen compleet beeld heeft van het dagelijks leven van het slachtoffer.

Het belang van het in kaart brengen van het leven van het slachtoffer blijkt uit de bevinding dat de laatste contacten van het slachtoffer cruciaal zijn voor de opsporing. 'De laatste contacten van het slachtoffer zitten dicht op de feiten of ze zijn er op een bepaalde manier bij betrokken. Dat is een belangrijke les', aldus een andere teamleider. Niet in elke zaak is evenveel energie gestoken in het nalopen van de laatste contacten, 'in de hectiek is dat blijven liggen'. In een van die zaken erkent de teamleider daar spijt van te hebben omdat ze anders mogelijk eerder bij de verdachten waren uitgekomen.

Twee maanden na dato werd er pas een slachtofferprofiel gemaakt. Dit heeft te maken gehad met de capaciteit binnen het team, het was een tamelijk klein team. Je moet prioriteren en het opstellen van een slachtofferprofiel stond niet boven aan het lijstje. Bij aanvang leek het slachtoffer geen opzienbarende problemen te hebben gehad voorafgaande aan de moord. Maar na twee maanden blijkt dat hij financiële problemen had. Dat gegeven heeft effect op de scenario's dus dat hadden we beter eerder kunnen weten. (bron: interview)

Het TCI is bij veel moordzaken een informatiebron die het team aanboort, dan wel die zelf informatie bij het team aandraagt over het slachtoffer en het misdrijf. De informatie van het TCI is echter vrijwel nooit in te schatten op

betrouwbaarheid en kost tegelijkertijd veel tijd om na te lopen. Enkele teamleiders zeggen uit verschillende onderzoeken te hebben geleerd niet meer te snel af te gaan op TCI-informatie. ‘Zeker informatie die flinterdun is en waar geen lijn in zit, is tijdverspilling voor het team’, licht een van hen toe. Een ander stelt dat de TCI-informatie wel heel concreet moet zijn en de opsporing verder moet helpen, wil hij deze meenemen in het onderzoek.

3.6 *Resumé*

Het rechercheren in moordzaken start in de regel met een lijkvinding. Het komt echter ook voor dat er aanwijzingen zijn voor een ernstig misdrijf – wat later een moord blijkt – maar dat het slachtoffer in eerste instantie onvindbaar is, een zogenoemde moord-zonder-lijkzaak. De zestien bestudeerde moordonderzoeken bieden inzicht in de modus operandi van de recherche. Hoewel het altijd maatwerk is en afhankelijk van het milieu waarin onderzoek wordt verricht, is er een rode draad uit te destilleren en zijn er lessen uit te leren.

De stoffelijk overschotten van de slachtoffers worden op verschillende locaties aangetroffen variërend van een woning tot de openbare ruimte. Voorbijgangers, bekenden of de politie maken melding van de lijkvinding. Vanaf dat moment treedt het opsporingsapparaat in werking. De uniformdienst (blauw) is als eerste ter plaatse en verricht de eerste handelingen. Dat betreft onder andere het afzetten en bewaken van de plaats delict. De recherche wordt opgeroepen en gaat direct ter plaatse. Als wordt geconstateerd dat er sprake kan zijn van een misdrijf wordt er in het geval van moordzaken direct een TGO opgericht. De formatie van de TGO's is, afhankelijk van de eenheid, gestoeld op vaste dan wel flexibele teams. De capaciteit die de teams krijgen, verschilt. Aan de ene zaak werkt een zogenaamd mini-TGO bestaande uit circa tien leden en andere zaken worden aangepakt door een bezetting van zo'n 25 leden. De omvang van het team wordt niet zozeer bepaald door het type zaak als wel door de beschikbare capaciteit. Teamleiders zijn het erover eens dat er altijd voldoende capaciteit zou moeten zijn voor moordzaken omdat onderbezetting ten koste kan gaan van de kwaliteit. En kwaliteit is bepalend voor de kans op opheldering.

Het identificeren van het slachtoffer en het vaststellen van de doodsoorzaak zijn de eerste stappen die in het onderzoek worden gezet. Identificatie lukt vroeg of laat altijd, behalve in een enkele zaak waarin het stoffelijk overschot dusdanig verminkt is dat identificatie forensisch gezien onmogelijk is. In sommige zaken is overmatig veel geweld toegepast, in andere zaken is een enkel

schot voldoende geweest om het slachtoffer te doden. De feitelijke doodsoorzaak kan niet altijd worden vastgesteld maar in alle zaken zijn aanwijzingen dat het om moord of doodslag kan gaan. Als bekend is wie het slachtoffer is, kan richting worden gegeven aan het onderzoek. Voor zover bekend, hebben de slachtoffers in vier van de zestien zaken geen opvallende kenmerken. De meerderheid van de slachtoffers begeeft zich aan de onderkant van de samenleving, vaak in het criminele milieu, of leidt een dubbelleven. Het opstellen van een slachtofferprofiel en het in kaart brengen van de contacten en het leven van het slachtoffer vormen belangrijke basisinformatie. De laatste contacten van het slachtoffer zijn cruciaal voor de opsporing. Desondanks wordt er niet in elk moordonderzoek aan de voorkant een slachtofferprofiel gemaakt. Gebrek aan capaciteit en een lage prioriteit zijn hier debet aan.

De kenmerken van het slachtoffer, de plaats delict en getuigenverklaringen vormen de basis voor de ontwikkeling van hypothesen en scenario's over wat er is gebeurd. Deze leveren onderzoeksvragen op die worden uitgewerkt in deelprojecten. De scenario's kunnen niet allemaal tegelijkertijd worden onderzocht en worden daarom geprioriteerd. Als er voldoende aanknopingspunten voor een bepaald scenario zijn, worden alle pijlen doorgaans op dat scenario gericht. 'Tunnelen met een visie' heet dat in recherchejargon. Dat wil echter niet zeggen dat andere scenario's niet worden opengehouden en uitgelopen. Uit de interviews blijkt dat teams beseffen dat er geanticipeerd moet worden op tegenwerpingen van de advocatuur over andere mogelijke scenario's. In de onderzoeksstrategieën wordt hier doorgaans rekening mee gehouden.

De opsporing bestaat uit het veiligstellen van vluchtige gegevens (camera-beelden, verkeersgegevens, vuilnis), sporenonderzoek, horen en verhoren, en de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen (BOB). Bij sporenonderzoek wordt technisch-forensisch onderzoek verricht op de plaats delict, aan het slachtoffer, de spullen van het slachtoffer en bij latere doorzoekingen aan de woning en goederen van verdachten. De opsporingsonderzoeken leren dat er tactisch moet worden bepaald wat er technisch wordt gedaan om te voorkomen dat er fouten worden gemaakt of zaken worden gemist. Een leerpunt dat al langer wordt onderkend binnen de opsporing maar nog steeds niet getackeld is, zo blijkt.

De meest ingezette BOB-middelen zijn het tappen van telefoons en de inzet van observatieteams. Daarnaast wordt in sommige onderzoeken vertrouwelijke communicatie opgenomen en wordt in uitzonderingsgevallen een infiltratietraject ingezet. Als er in een moordzaak connecties zijn met het buitenland kan er veel tijd verloren gaan met rechtshulpverzoeken. Goede contacten met buiten-

landse autoriteiten aangaan en de informatie zelf gaan halen, kunnen de zaak versnellen.

De meeste moordonderzoeken vragen om de inzet van bijzondere expertises zoals tolken, gedragskundigen en forensisch deskundigen. De zaken leren dat experts van waarde zijn maar dat er wel kritisch naar de bevindingen moet worden gekeken. De intuïtie en overtuiging van het team om een andere weg te bewandelen dan geadviseerd en het vragen van een second opinion blijken waardevol. Soms blijkt een verklaring of een spoor voor meerdere interpretaties vatbaar.

Een veroordeling in de zaak is de kroon op het werk voor TGO's. Dertien van de zestien zaken zijn opgehelderd. De meeste moorden blijken gepleegd door meerdere daders, meestal mannen van in de dertig. Gekeken naar succesfactoren in de opgehelderde zaken, blijken verklaringen van derden een belangrijke aanjager van de opsporing in moordonderzoeken. In de meeste opgehelderde zaken (tien van de dertien) brengen verklaringen van getuigen en tips van derden het rechte team op het spoor van de verdachten. De media kunnen een belangrijke rol spelen bij het genereren van informatie van getuigen. Het verhoren van verdachten levert in tegenstelling tot het horen van getuigen weinig op. Verdachten worden steeds vaker door hun advocaat geadviseerd te zwijgen. Verklaringen van anderen vormen weliswaar het kantelpunt in de meeste zaken maar bieden op zichzelf onvoldoende bewijslast om tot een veroordeling te komen. De uiteindelijke opheldering van de zaken komt dan ook voort uit een samenspel van factoren. Forensisch-technische sporen die in de richting van een verdachte wijzen vormen naast verklaringen van getuigen de belangrijkste succesfactor in de moordonderzoeken.

Rechercheren in verkrachtingszaken

In dit hoofdstuk beschrijven we de wijze waarop de recherche heeft gewerkt in de vijftien bestudeerde verkrachtingszaken. De hoeveelheid verzamelde informatie is minder dan bij de moordzaken. Er is één moordzaak extra bestudeerd. Daarnaast hebben we geen interviews rond twee verkrachtingszaken kunnen houden vanwege tijdgebrek bij het team. En, zoals zal blijken, is de wijze waarop de zedenpolitie rechercheert anders dan de wijze van Rechercheren bij moordzaken. Omwille van de ‘vergelijkbaarheid’ en leesbaarheid worden in dit hoofdstuk dezelfde onderwerpen aangehouden als bij de beschrijving van de wijze waarop de recherche moordzaken behandelt. Dat betekent dat de eerste paragraaf een schets bevat van de kenmerken van de verkrachtingszaken, de slachtoffers en de verdachten. In de tweede paragraaf gaan we in op het team dat het onderzoek heeft uitgevoerd, gevolgd door het onderwerp hypothesen en scenario’s, het feitelijke opsporingsonderzoek en de resultaten en lessen. Het hoofdstuk wordt besloten met een resumé.

4.1 Het misdrijf

In deze eerste paragraaf worden gegevens beschreven over het misdrijf zelf, de slachtoffers, de modus operandi en de plegers van de verkrachtingen. Van de vijftien bestudeerde verkrachtingszaken komen de meeste uit 2013. Ook uit de jaren ervoor en uit 2015 zijn zaken bekeken om de eerder genoemde reden dat we onvoldoende zaken hebben gekregen die in de onderzoeksperiode 2013-2014 vielen.

Tabel 4.1: Verkrachtingszaken naar jaar

Jaar	Aantal
2009	1
2010	1
2011	1
2012	1
2013	7
2014	2
2015	2
Totaal	15

Verkrachtingen

Verkrachting is het seksueel binnendringen van het lichaam. Het aantal verkrachtingszaken dat de politie registreert is in een periode van tien jaar meer dan gehalveerd van 2505 in 2005 tot 1195 in 2015. Ook bij andere typen zedenmisdrijven is een forse daling waar te nemen.⁵ Overigens maken niet alle slachtoffers bij de politie melding van verkrachting en andere zedenmisdrijven. Het WODC berekende in 2005 dat het aantal slachtoffers van verkrachting acht keer hoger ligt dan het aantal aangiften. En uit CBS-cijfers van enkele jaren geleden blijkt dat van slechts elf procent van alle zedendelicten melding wordt gemaakt. En daarvan leidt slechts drie procent tot aangifte.⁶ Daders en slachtoffers zijn vaak bekenden van elkaar; het misbruik vindt vaak plaats in het eigen huis (onder andere Dukers-Muijters e.a., 2015). Mannen kunnen ook slachtoffer van verkrachting zijn en soms zijn vrouwen en meisjes plegers van verkrachting (onder andere Wijkman, 2014).

Het streven om zo homogeen mogelijke zaken in het onderzoek te betrekken laat onverlet dat de zaken onderling grote variëteit vertonen. Dat begint bij de melding of constatering van het misdrijf.

4.1.1 Melding/constatering

In zes zaken heeft het slachtoffer zelf de melding van verkrachting bij de politie gedaan. De melding gaat via de meldkamer naar de surveillancedienst die een inschatting maakt van de zaak. Het slachtoffer doet haar verhaal en de medewerkers van de surveillancedienst beoordelen de zaak. Als het een verkrachtingszaak is, moeten ze de zedenpolitie inschakelen.

Op een vrijdagavond gaat een vrouw van 35 jaar op een bankje bij een winkel zitten. Ze rust uit omdat ze moe is. Er komt een onbekende man naast haar zitten en hij stelt voor om in het nabijgelegen bos te gaan zitten. Daar zou het rustiger zijn. Eenmaal in het park zitten ze eerst een tijd te praten en dan slaat hij een arm om haar heen. Hij betast haar bij haar lin-

⁵ Centraal Bureau voor de Statistiek, 8 augustus 2016.

⁶ http://www.huiselijkgeweld.nl/nieuws/2013/270513_politiecijfers-verkrachtingszaken-geven-vertkend-beeld.

kerborst. Ze zegt dat ze hier niet van gediend is waarop de man opstaat. Hij gaat met zijn knieën tegen haar knieën staan en drukt haar tegen de bank aan. Hij opent zijn gup en zegt dat de vrouw hem oraal moet bevredigen. Als ze dat niet wil doen, trek hij haar mee achter het bankje en daar verkracht hij haar. Daarna neemt hij ook nog haar telefoon mee. Een uur nadien doet het slachtoffer bij de politie melding van verkrachting die daarop meteen met het onderzoek begint. (bron: dossier)

In negen van de vijftien zaken doet niet het slachtoffer zelf de melding bij de politie, maar doen getuigen dat. Soms is dat de vriendin van het slachtoffer, soms een buurman, huisgenoot, vriend of een andere persoon die het slachtoffer aangedaan aantreffen, vragen wat er is gebeurd en de politie bellen. De getuigen begrijpen meestal wel van het slachtoffer dat ze is verkracht. In één zaak treft de echtgenoot zijn vrouw op straat aan net nadat ze is verkracht, en in een andere zaak vertelt het slachtoffer het aan haar vriendin die vervolgens de politie belt. Het is niet altijd duidelijk of dat met instemming van het slachtoffer gebeurt. Het hoeft overigens niet meteen duidelijk te zijn dat het om een verkrachting gaat; dat kan, zoals het voorbeeld hieronder laat zien, pas nadien blijken.

Na een gijzeling van een paar uur weet het bejaarde slachtoffer aan de dader te ontsnappen en rent ze haar huis uit. Ze komt mensen tegen die in het park werken. Ze roept dat ze is bestolen. De parkwerkers bellen vervolgens de politie die de melding in eerste instantie als diefstal met geweld kwalificeert. Later in het verhaal blijkt dat de oude vrouw ook verschillende keren is verkracht. (bron: dossier)

Werkproces zedenpolitie

Een slachtoffer van een zedenmisdrijf kan hiervan melding doen bij de meldkamer en de surveillancemedewerkers. De afhandeling van zedenmisdrijven is in handen van zedenrechercheurs die een aparte opleiding hebben gehad en gecertificeerd zijn. Een melding kan in een aangifte resulteren, de start van het opsporingsonderzoek. Voordat een aangifte wordt opgenomen, heeft de politie een informatief gesprek met het slachtoffer. Het doel hiervan is om het slachtoffer te informeren over de gevolgen van het doen van aangifte en de mogelijke impact van het strafrechtelijke traject. Het doel van het informatieve gesprek is ook om vast te

stellen of sprake is van een strafbaar feit en welke vervolgstappen kunnen worden gezet. Het slachtoffer krijgt informatie over de mogelijkheden van hulpverlening, slachtofferrechten en juridische bijstand. Op basis van het informatieve gesprek bepalen politie en Openbaar Ministerie (OM) of strafrechtelijk optreden nodig is (College van procureurs-generaal, 2016). Slachtoffers kunnen na het informatieve gesprek bedenktijd krijgen of ze aangifte willen doen.

De tijd die tussen het moment van de melding, het informatieve gesprek en de uiteindelijke aangifte zit, verschilt tussen de zaken. In een van de zaken zit daar enkele maanden tussen. Een oorzaak hiervan is dat het slachtoffer er blijkens het dossier nog niet aan toe was. De zedenpolitie kan ook meteen in actie komen. In een van de zaken wordt binnen een uur na de melding het opsporingsonderzoek gestart. De ervaring is dat wanneer het slachtoffer zelf belt en dit zo snel mogelijk na het delict doet, dit voor de zedenpolitie van groot belang is voor de kans op een succesvol onderzoek.

Het direct bellen door het slachtoffer naar de politie is niet alleen positief voor het sporenonderzoek, maar ook voor de emoties die in de verklaring zitten: alles is heel puur, als een slachtoffer een week later belt, kan ze van alles verteld of verdraaid hebben. Nu is alles puur en direct op het feit. Het kan bijna niet anders zijn gegaan, je ziet de emoties en dat ze in elkaar geslagen is. (bron: interviews)

4.1.2 Slachtoffers

Alle slachtoffers in de vijftien bestudeerde zaken zijn vrouw. De leeftijden lopen uiteen van 10 tot 85 jaar; gemiddeld zijn de slachtoffers 27,5 jaar.⁷ De achtergronden van de slachtoffers vertonen enige overeenkomst. Voor zover bekend gaat het om blanke vrouwen. Een aantal slachtoffers is student. Andere slachtoffers hebben een (parttime)baan. Van één slachtoffer is bekend dat zij psychiatrisch patiënt is en een ander is bejaard. Van andere kwetsbaarheden is geen indicatie gevonden, behalve dat het in twee gevallen gaat om een jong meisje.

7 Het gemiddelde daalt tot 26 jaar als de 85-jarige buiten beschouwing wordt gelaten alsmede de twee jonge meisjes van 10 en 13 jaar.

Twee van de vijftien zaken zijn te typeren als een seriezaak. In beide zaken zijn vier (jonge) vrouwen slachtoffer van aanranding en verkrachting. Ze zijn tussen de 10 en 46 jaar. In de overige verkrachtingszaken is sprake van één dader en één slachtoffer. De verkrachting is een eenmalig incident.

In verschillende dossiers is te lezen dat de slachtoffers op de verkeerde tijd en plaats aanwezig zijn als de verkrachter toeslaat. Ze fietsen alleen naar huis of naar school, zijn aan het hardlopen of zijn op vakantie in Nederland.

Het 40-jarige slachtoffer heeft een goede baan in de farmaceutische industrie. Het huis ziet er netjes, bijna steriel uit. Zij is een nette, intelligente vrouw, alleenstaand en heeft een thuiswonende dochter. Ze is een fanatieke hardlooper. (bron: interview)

Gevolgen van verkrachting

In een overzichtsstudie brengen Lamet en Wittebrood (2009) onder meer de gevolgen van seksueel geweld door niet-gezinsleden in kaart. Die gevolgen zijn groot. Slachtoffers van verkrachting (en aanranding) voldoen twee keer zo vaak aan de criteria voor PTSS als slachtoffers van andere ernstige geweldsdelicten. Ze rapporteren ook meer stress en minder zelfvertrouwen. De slachtoffers gaan vaker naar de arts en hulpverlener dan niet-slachtoffers. De meesten maken melding van een breed scala aan psychische gevolgen, zoals angst, suïcidale gedachten, seksuele problemen, minder zelfvertrouwen, depressie, chronische pijnklachten en drugs- of alcoholmisbruik. En de meesten voelen zich schuldig en schamen zich. Sommige klachten, zoals angst en depressie, kunnen jaren na het delict opspelen.

4.1.3 Modus operandi

Door de selectie van het type verkrachtingszaken kan de indruk ontstaan dat de verkrachting vanuit het niets gebeurt en dat de dader impulsief handelt. In een aantal zaken lijken daar ook aanwijzingen voor te zijn. Het duidelijkst komt dit naar voren bij de zaken die beginnen als een inbraak of beroving en die ontarden in de verkrachting van het slachtoffer. Uit de context valt op te maken dat de dader vooraf geen intentie had om het slachtoffer te verkrachten maar – een-

maal met haar geconfronteerd – overgaat tot verkrachting. Dat blijft echter gissen, want een inbraak of beroving kan evengoed een smoes of aanleiding zijn voor de dader om in contact te komen met het slachtoffer, zoals blijkt uit onderstaande voorbeelden.

De 40-jarige verkrachter, die in de buurt bekendstaat als een alcoholist en een vervelende man, dringt in de vroege ochtend via een klpraam de woning binnen van een bejaarde vrouw. Onder bedreiging van een schroevendraaier moet zij haar pinpas en de code aan hem geven. Hij neemt ook cash geld mee. Hij is een paar uur in de woning. In die tijd heeft hij haar ook verschillende keren verkracht. Uit later onderzoek blijkt dat de dader een seksuele voorkeur heeft voor oudere vrouwen. (bron: dossier)

Een onbekende man heeft het slachtoffer opgepikt in een uitgaansgelegenheid en volgt haar. Hij wacht haar op in een portiek en vraagt om geld. Het slachtoffer weigert dat. De man slaat haar, knijpt haar keel dicht en verkracht haar in het portiek. Hij dreigt haar om geen aangifte te doen. Uit camerabeelden blijkt dat de man enkele minuten voor het delict nog in de kroeg zit met zijn vrienden. (bron: dossier)

In de andere zaken komt de seksuele motivatie van de dader duidelijker uit de verf. Dit blijkt uit het feit dat de handelingen van de dader gericht zijn op het hebben van seks met het slachtoffer. Dat slachtoffer kan willekeurig gekozen zijn. Met name uit de zaken die zich afspelen in een park of soortgelijke gebieden blijkt dat de dader die locaties bezoekt met het oog op potentiële slachtoffers, bijvoorbeeld hardloopsters, en een geschikt moment afwacht de vrouwen te benaderen. Er zijn grofweg drie manieren te onderscheiden waarop de verkrachters hun slachtoffers benaderen: de verrassings-, smoes- en geweldsbenadering (Hazelwood & Warren, 1990). In deze parkzaken werd vaak de verrassingsbenadering toegepast.

Benaderingsstijlen

Bij de verrassingsbenadering overrompelt (verrast) de dader het slachtoffer en maakt hij gebruik van haar verwarring. Hierbij wordt in eerste instantie geen fysiek geweld toegepast.

Bij de smoesbenadering (ook wel socialevaardighedenbenadering genoemd) wint de verkrachter bij het eerste contact het vertrouwen van het slachtoffer met behulp van zijn sociale vaardigheden of gebruikt hij een truc.

Kenmerkend voor de geweldsbenadering is dat de dader onmiddellijk fysiek geweld gebruikt dat bij het slachtoffer letsel veroorzaakt.

Tijdens het hardlopen ziet de vrouw een man staan die armbewegingen maakt om haar te laten stoppen. Hij pakt haar vast en trekt haar de bosjes in. In de bosjes dreigt de man dat hij een pistool zal gebruiken als ze niet zou doen wat hij wil. De vrouw verklaart dat de man in de bosjes seksuele handelingen met haar heeft uitgevoerd. Hij heeft haar afwisselend op haar buik en rug gelegd en verkracht. Daarna heeft hij zijn kleding aangedaan en is weggelopen. Het slachtoffer is daarop ook uit de bosjes gelopen. Ze wordt daarbij geholpen door een voorbijganger die de politie belt. (bron: dossier)

In de eerdergenoemde zaak over de inbraak lijkt er meer sprake van een vooropgezet doel om seks te hebben met een vrouw dan van alleen een inbraak die escaleert. In beide gevallen is echter sprake van de bereidheid bij de dader om een vrouw te verkrachten, de beschikbaarheid van een 'doelwit' en de gelegenheid daartoe. Het calculerende aspect bij de dader heeft daarom wellicht meer te maken met het afdwingen en/of gebruikmaken van een geschikt moment, zoals uit de volgende casus blijkt.

De zedenrechercheurs voeren 's nachts een informatief gesprek met het slachtoffer. Zij verklaart met een vriendin op kroegentocht te zijn geweest. Ze krijgt drinken en snacks van een man in het café van wie ze denken dat hij er werkt. Ze wordt misselijk en gaat naar het toilet. De man loopt mee en voelt met zijn hand onder haar shirt aan haar borsten in het bijzijn van haar vriendin. De man sluit zich in op het toilet met het slachtoffer en verkracht haar. Nadat de vriendin de deur forceert, verdwijnt de man. (bron: dossier)

Zaterdagnacht om vier uur gaat het 20-jarige slachtoffer alleen naar huis. Ze moet een eind lopen. Er komt een jongen op een scooter naast haar rijden. Ze kan een lift krijgen. Hij rijdt naar een stille plaats en verkracht haar. Uit het opsporingsonderzoek blijkt later dat de dader vaker op die tijd in het weekend rondrijdt, waarschijnlijk op zoek naar geschikte slachtoffers. (bron: dossier)

Van de vijftien zaken vallen er twee op omdat de daders obsessief plannen hebben om een vrouw te verkrachten. Dat blijkt onder meer uit het feit dat de politie bij de huiszoeking van de verdachte een zogenoemde *rape kit* heeft gevonden. Een *rape kit* is een tas met spullen die de verkrachter nodig heeft/wil gebruiken bij de verkrachting, zoals tape, een bivakmuts, condooms en een mes. De tape waarmee het slachtoffer in een van de zaken is vastgebonden, komt overeen met wat de politie in het huis van de dader aantreft. De aanwezigheid van een *rape kit* is voor zedenrechercheurs vaak de aanleiding om zich extra zorgen te maken en de vraag te stellen of de dader eerdere zedendelicten heeft gepleegd. Het hebben van een *rape kit* is een indicatie dat de dader er seksueel afwijkende fantasieën op na houdt en die in de praktijk wil brengen. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de volgende zaak.

De scholiere fietst 's morgens vroeg in het buitengebied op weg naar school. De jonge dader staat even verderop met de auto langs de kant van de weg. Als ze langsfiets slaat hij haar met een hamer. Ze valt. Hij legt haar in de kofferbak en rijdt naar zijn huis. Daar verkracht hij haar meermalen. Nadien moet ze zich douchen en weer in de kofferbak gaan liggen. Hij dumpst haar op een verlaten stuk en slaat haar. Uit het opsporingsonderzoek komt naar voren dat de dader bizarre films bekijkt en veelvuldig naar een griezelfilm heeft gekeken waarin de dader het slachtoffer martelt, het slachtoffer om genade schreeuwt, waarna ze wordt vermoord. Het jonge slachtoffer van de verkrachting heeft niet geschreeuwd of gegild. Naar de mening van de rechercheurs paste dat niet in de fantasie van de dader. Uit verklaringen blijkt dat de dader later terug is gekomen, waarschijnlijk om haar alsnog te vermoorden. Het slachtoffer heeft dan inmiddels hulp gehaald. (bron: dossier)

Het gebruik van extreem geweld is in de vijftien bestudeerde zaken zeldzaam. De verkrachters gebruiken voornamelijk verbale bedreiging al dan niet in combinatie met stevig vastpakken onder andere bij de keel. In vier gevallen gebruikt

de dader een mes als dreigingsmiddel. Dit is een vorm van instrumenteel geweld, bedoeld om het slachtoffer voldoende onder controle te krijgen zodat de dader de verkrachting kan plegen. In een van de twee seriezaken is volgens de gedragskundigen eerder sprake van een ‘ontlading van agressie dan van handelen, gericht op seksuele bevrediging’.

Het tweede slachtoffer van een seriepleger is op de fiets op weg naar haar werk en ineens staat er een man op het fietspad. Hij slaat het slachtoffer in haar gezicht en zegt dat ze haar broek naar beneden moet doen. De man vraagt of ze geld en een telefoon heeft maar die heeft het slachtoffer niet. De man slaat het meisje hard in haar gezicht en vraagt het nogmaals. Als ze weer ontkennend antwoordt, knijpt hij hard in haar kruis. De man schreeuwt weer dat ze haar broek naar beneden moet doen. Hierop slaat de man haar hard in haar gezicht. Vervolgens prikt de man met zijn vinger met kracht dwars door haar legging, de vagina van het slachtoffer binnen, waarna hij plotseling wegrent. (bron: dossier)

Er zijn geen zaken gevonden waarin de dader een bivakmuts of iets dergelijks heeft gedragen om te voorkomen dat het slachtoffer hem zou herkennen. Bij een van de plegers wordt overigens thuis wel een bivakmuts gevonden. Om niet herkend te worden, leggen sommige verkrachters hun hand op de ogen van het slachtoffer of zeggen ze tegen het slachtoffer dat ze hem niet mag aankijken. De kans op herkenning kan ook lastig zijn als de slachtoffers overdonderd worden en als het delict 's nachts gebeurt. Toch kunnen slachtoffers vaak een signalement geven van de daders.

De wijze waarop het delict is gepleegd kan wat zeggen over de persoon van de dader en de wijze waarop hij zich heeft voorbereid en maatregelen treft om herkenning en identificatie te voorkomen; *evidence aware* wordt dat genoemd.

Een vrouw komt thuis van het shoppen en gaat het portiek in van haar appartementencomplex. Dan komt een onbekende man binnen. Hij dreigt met een mes. Ze gaan haar woning binnen. Hij bindt haar handen op de rug en trekt haar broek uit. Ze is ongesteld en hij pakt iets om haar vagina schoon te maken. Hij verkracht haar vaginaal en anaal. Daarna moet ze onder de douche alles goed schoonmaken. Daarna gaat de man weg. (bron: dossier)

4.1.4 Plegers

De plegers van de verkrachtingen zijn allen man en gemiddeld 28 jaar oud. De jongste is 16, de oudste is 44 jaar. In de dossiers staat bij verschillende plegers informatie over hun achtergrond. Van acht verkrachters is bekend dat zij een niet-Nederlandse achtergrond hebben (onder meer Surinaams, Marokkaans, Antilliaans). Naast de verkrachting kan de dader andere strafbare feiten hebben gepleegd. In verschillende zaken is ook geweld, poging tot doodslag of diefstal ten laste gelegd. Die feiten spelen zich af binnen de context van de zedendelicten.

Er zijn verschillende indicaties dat de verkrachters in de zaken een problematische achtergrond en levenswandel kennen. Een aantal is bekend bij de politie vanwege eerdere (zedendelicten). Van anderen wordt gesteld dat zij psychische problemen hebben, variërend van Asperger (stoornis in het autismespectrum) en borderline tot 'niet gelukkig zijn, een binnenvetter zijn en vreemd gedrag vertonen' (met een brommer op de snelweg rijden). In één dossier, maar dat zal vermoedelijk voor meer verkrachters gelden, uiten problemen zich op verschillende gebieden.

Hij heeft een vijftien pagina's lang strafblad en heeft onder meer vastgezet voor winkeldiefstal en poging tot verkrachting. In de Pro Justitia Rapportage staat zijn moeizame jeugd omschreven, waarin tevens vermeld wordt dat zijn grensoverschrijdende gedrag op seksueel gebied al vroeg als zeer zorgelijk wordt ervaren. Ook zou hij zwakbegaafd zijn, grenzend aan lichte zwakzinnigheid. (bron: dossier)

Typen verkrachters

Verkrachters kunnen op grond van hun achtergrondkenmerken, motieven en werkwijzen nader worden ingedeeld. Er zijn allerlei typologieën van verkrachters ontwikkeld (zie onder meer Van Beek, 1999; Groth, Burgess & Holmstrom, 1977, Hazelwood & Burgess, 2001; Knight & Prentky, 1990; Van Wijk, 2013; Van Wijk & Schoenmakers, 2011). Hierna volgt op basis van deze publicaties een algemene beschrijving van de belangrijkste typen verkrachters, die ook voor researcheteams van belang kunnen zijn in het opsporingsonderzoek.

- **Gelegenheidsverkrachters**
Deze verkrachters maken gebruik van de gelegenheid om een vrouw seksueel te misbruiken. Er lijken geen seksuele fantasieën of planning

aan de verkrachting vooraf te gaan. Een voorbeeld is een inbreker die in huis een vrouw aantreft en haar vervolgens verkracht. Het geweldsgebruik is in eerste instantie instrumenteel, maar de situatie lijkt bepalend: als het slachtoffer zich verzet, kunnen deze daders agressiever worden. Verkrachting is voor deze impulsieve daders slechts een van de vele uitingen van antisociaal gedrag. Onder dit type kunnen ook de zogenoemde daterapes worden geschaard.

- **Woedeverkrachters**
Woedeverkrachters kennen een algemene boosheid, niet specifiek op vrouwen gericht. Zij hebben een antisociale levensstijl, die zich kenmerkt door gewelddadigheid. De verkrachting van een vrouw is voor deze mannen een impulsieve daad. Zij worden niet gedreven door seksuele fantasieën en plannen de verkrachting niet. Het slachtoffer is een willekeurig persoon. Deze verkrachters kunnen hun slachtoffers ernstig lichamelijk letsel toebrengen, in extreme gevallen tot de dood erop volgt.
- **Wraakzuchtige verkrachters**
Deze verkrachters zijn minder impulsief dan de woedeverkrachters. Vrouwen zijn het object van hun boosheid en wraak is het voornaamste motief voor de verkrachting. De slachtoffers moeten boeten voor wat de verkrachter is aangedaan. Slachtoffers worden vernederd en kunnen ernstig verwond raken. Van seksueel afwijkende fantasieën lijkt geen sprake; de verkrachting is een manier om de boosheid richting vrouwen te uiten.
- **Seksualiserende verkrachters**
Dit type wordt constant beheerst door seksuele fantasieën en pornografie, waarbij ze excessief masturberen. Ook laten zij ander seksueel afwijkend gedrag zien, zoals voyeurisme, exhibitionisme of fetisjisme. Deze groep voelt een sterke drang om te verkrachten en plant het delict zorgvuldig. Sommigen hebben daarnaast sadistische trekken. Het geweld is bij hen geërotiseerd: geweld en seks lopen door elkaar heen en versterken elkaar. Geweld kan dan gericht zijn op de erogene zones van het lichaam en bizarre, ritualistische vormen aannemen. Andere seksualiserende verkrachters zijn juist niet gewelddadig. Zij hebben behoefte aan zelfbevestiging, proberen contact te leggen met een slachtoffer en zullen eerder vluchten dan geweld gebruiken wanneer een slachtoffer zich verzet.

4.2 Het opsporingsteam

Na de melding van verkrachting door het slachtoffer of derden, komt de politie in actie. In deze paragraaf gaan we in op het opsporingsteam, in het bijzonder de samenstelling en eventuele bijzonderheden. In de interviews is het thema 'team' uitgebreid aan de orde gekomen. Elke zaak is uniek, en het team ook. Dat geldt ook voor de opsporing van zedendelicten waarvoor in beginsel zedenrechercheurs de aangewezen partij zijn om het op te pakken. In hoofdlijnen is er een globale indeling mogelijk in een 'regulier onderzoek door de zedenpolitie' en de TGO's. Uit het vorige hoofdstuk weten we dat moordzaken (bijna) altijd een TGO-aanpak kennen. Voor sommige verkrachtingszaken is dat dus ook het geval of wordt er een variant gebruikt die daarop lijkt.

4.2.1 Zedenteams

Bij acht van de bestudeerde zaken is de verkrachting een zaak geweest van de zedenpolitie. Zoals reeds vermeld komt na een melding van het slachtoffer of een derde eerst de uniformdienst ter plaatse. Dat is de locatie waar het slachtoffer zich op dat moment bevindt, bijvoorbeeld in haar eigen huis, bij een kennis of nog op de plaats delict. De uniformdienst schakelt meteen de zedenpolitie in die ook ter plaatse gaat en met het slachtoffer spreekt. Vanaf dat moment is het afhankelijk van de bemensing hoeveel zedenrechercheurs bij de zaak betrokken blijven. In de bestudeerde zaken gaat het meestal om een koppel, maar soms om meer. Rechercheurs van de forensische opsporing verrichten technisch onderzoek op de plaats delict en bij het slachtoffer in verband met sporen. In de zaken worden ook getuigen gehoord en een buurt- en passantenonderzoek gehouden. In die gevallen maakt de zedenpolitie gebruik van de uniformdienst. De samenstelling en organisatie van het opsporingsteam zijn ook afhankelijk van de beschikbaarheid van 'lokale kennis'. Een van de eenheden heeft een groot werkgebied en een van de verkrachtingen is gebeurd op grote afstand van de centrale zedenafdeling. Het kost het team veel tijd om op en neer te rijden naar de plaats waar het delict is gebeurd. Voor de zaak is het nuttig om goed geïnformeerd te worden over de lokale situatie. Het team heeft om die reden de betreffende wijkagent ingezet voor het onderzoek. 'Het is praktisch om contact te hebben met een agent die de omgeving en veel mensen kent', aldus een teamleider. In een andere zaak is een agent toegevoegd aan het team vanwege zijn toegang tot bepaalde etnische groepen in de stad. De directe

aansturing van het onderzoek gebeurt vanuit de zedenpolitie die, afhankelijk van de uit te voeren taken, gebruikmaakt van andere afdelingen en functionarissen binnen de politie. Het onderzoek en het team zijn over het algemeen klein en overzichtelijk. De opsporingshandelingen (zie verderop) hebben eerder een opeenvolgend dan een parallel karakter. Dat is anders bij de zaken die binnen een TGO-structuur zijn opgepakt.

De organisatie binnen de districtsrecherche is misschien iets minder goed geregeld dan binnen een TGO. Binnen een TGO is alles prio 1, binnen een district moet men de afweging maken tussen wat belangrijk is en wat niet, bijvoorbeeld hoe lang moet je een onderzoek aanhouden? Soms duurt het maanden voordat je uitslag hebt van een ander team. (bron: interview)

4.2.2 TGO-structuur

In zeven verkrachtingszaken is sprake van een TGO of een structuur die daarmee te vergelijken is. Er zijn grofweg twee varianten in het onderzoek naar voren gekomen. De eerste variant is dat vanaf het moment dat de verkrachting bekend wordt (of zeer kort erna) een TGO van start gaat. Een voorbeeld is de brute verkrachting van een jonge vrouw. Het slachtoffer heeft direct na het delict de melding gedaan.

Er is vrijwel meteen besloten om een TGO op te zetten omdat er op dat moment heel veel moest gebeuren. Het was bijna een heterdaadje. Dat kon een koppel zedenrechercheurs niet alleen voor elkaar krijgen. In korte tijd moest er veel informatie worden verzameld. Het had kortom te maken met slagkracht. Daarbij kwam dat er een onbekende en misschien gevaarlijke dader op straat liep. (bron: interview)

Het besluit om een TGO te starten is in handen van het managementteam, bestaande uit het OM, het hoofd van de recherche en de districtsleiding. Zij worden geïnformeerd door de teamchef. Een dergelijk besluit kan en moet snel worden gemaakt. De noodzaak van het genereren van voldoende slagkracht in de eerste uren en dagen na het delict, blijkt uit de zaak van de ontvoering en latere verkrachting van een meisje.

Ongeveer 40 minuten na de 112-melding is de fiets van het ontvoerde meisje gevonden, met onder andere haar agenda. De melding krijgt dan een hoog waarheidsgehalte. Vanaf dat moment worden de eerste dingen in gang gezet: er gaat een helikopter in de lucht, er worden voorwaarschuwingen gedaan naar het Observatieteam en Arrestatieteam; voor als er iets gebeurt, dan kan er inzet volgen, veiligstellen van vluchtige gegevens, buurtonderzoek, scenario's bedenken, hypothesen vormen, scenario's en hypothesen afstrepen, enzovoort. Totdat er een paar scenario's overblijven. (bron: interview)

In een ander onderzoek spelen de ernst van het delict en de kans op herhaling, een rol bij de oprichting van een TGO, maar zeker ook het feit dat SBS6 er die avond aandacht aan besteedt. Er kan daardoor namelijk maatschappelijke onrust ontstaan. Tussen de regels door valt in de interviews ook op dat het 'groots opzetten' ook te maken heeft met de ervaring dat afschalen gemakkelijker gaat dan opschalen. Anders gezegd: het is beter om in het begin ruim in de middelen en mensen te zitten en vervolgens af te bouwen dan andersom. Dat neemt niet weg dat deze route ook kan worden gevolgd: van een reguliere zedenonderzoek naar een TGO of een werkstructuur die daarop lijkt.

Dit laatste is de tweede variant waarin de zaak in eerste instantie wordt opgepakt door de zedenpolitie en later opgetuigd tot een TGO. In een van de seriezaken komt dit duidelijk naar voren. Na de tweede verkrachtingszaak, die volgens analyses van de politie vermoedelijk is gepleegd door dezelfde verdachte, wordt het een TGO-aangelegenheid. Dit onderzoek wordt niet als een volwaardig TGO aangemerkt, maar er wordt wel volgens de TGO-structuur en handelwijze gewerkt. De reden hiervoor is dat het samenstellen van een TGO veel beslag legt op de beschikbare researchcapaciteit. Rechercheurs die TGO-gelabeld zijn en in een TGO meewerken, kunnen voor een langere periode geen andere onderzoeken draaien. Het werken in een TGO betekent immers dat alle aandacht uitgaat naar die ene zaak. In de interviews zijn verschillende benamingen voor deze werkwijze gebruikt, zoals 'TGO-light' en 'Quick respons team'. Het verschil met een volwaardig TGO is de capaciteit, die beperkter is in de light versies, maar in feite wordt via een omweg toch voor voldoende slagkracht gezorgd. Overigens wordt het onderzoek in de seriezaak een volwaardig TGO als de dader een derde zedendelict pleegt.

Naast allerlei legitieme afwegingen (zoals onbekende dader, ernst van het feit, maatschappelijke onrust) speelt ook het element van willekeur een rol. De ervaring van rechercheurs, coördinatoren en teamleiders is dat sommige zaken met

een TGO worden aangepakt die ook goed door de zedenpolitie kunnen worden afgehandeld. Een andere ervaring is dat het werken binnen een TGO-structuur voor de zaak geen meerwaarde heeft gehad. Andere ernstige verkrachtingszaken, die in theorie voldoen aan de TGO-criteria, worden afgehandeld door de zedenpolitie. Het is dus niet vanzelfsprekend dat ernstige verkrachtingszaken in een TGO-aanpak worden gegoten. Het hangt bijvoorbeeld ook samen met de vraag of er op dat moment meer TGO's draaien en of er nog uren beschikbaar zijn.

De start van het onderzoek, de samenstelling van het opsporingsteam en de ervaring van de teamleden zijn volgens respondenten belangrijk voor een goed verloop van het opsporingsonderzoek. Steeds meer eenheden werken mede om die reden met vaste TGO-teams. Naast dat de teams niet afhankelijk meer zijn van de beschikbaarheid van personeel uit de eenheid of het district, is het grote voordeel dat de teamleden goed op elkaar raken ingespeeld, waardoor tijd- en informatieverlies tot een minimum kunnen worden beperkt. 'Iedereen weet wat zijn/haar taak is; ik hoef niets te zeggen bij de start van een TGO', aldus een teamleider. Ook het werken met vaste TGO-teams is geen recept voor een probleemloos opsporingsonderzoek. Het kan in een bepaalde eenheid dermate druk zijn met TGO-zaken, dat er eenvoudigweg op korte termijn geen ruimte is om er een verkrachtingszaak bij te nemen. In dit specifieke geval moet een teamleider eerst zijn 'eigen' moordzaak afhandelen, voordat hij de verkrachtingszaak kan overnemen. In de tussentijd heeft een minder ervaren teamleider de zaak opgepakt, met een samenraapsel van mensen die op dat moment beschikbaar zijn. Het heeft de TGO-leider de nodige tijd en energie gekost zich de zaak eigen te maken en onderzoekslijnen (opnieuw) uit te zetten. Omdat er geen dossiervormer beschikbaar is, moet de teamleider dat zelf doen. 'Het was roeien met de riemen die we hadden. Achteraf was het beter geweest om direct bij aanvang van de zaak erbij betrokken te zijn geweest', aldus de betreffende teamleider. In een andere zaak heeft het tekort aan menskracht in een team tot gevolg dat de werklast over minder personen wordt verdeeld, waardoor ze het eigenlijk te druk hebben. Het gevaar bestaat dat er zaken over het hoofd worden gezien of te laat worden opgemerkt.

Het opsporingsteam en -onderzoek valt onder de verantwoordelijkheid van het OM. Het OM, in de persoon van de officier van justitie, bepaalt samen met de politieleiding of er een TGO moet worden gestart. In de interviews is in overwegend positieve termen gesproken over de inhoudelijke betrokkenheid van de officier bij de betreffende verkrachtingszaken. Ze vinden dat de officier inhoudelijk meer betrokken is bij de zaak en de opsporing dan voorheen. Een goede officier is iemand die zich 'vastbijt' in een zaak. Een van de teamleiders

heeft de ervaring dat de officier het requisitoir laat lezen voor inhoudelijke feedback. Het team is als geen ander op de hoogte van alle ins en outs van een zaak. De officier wil daarvan gebruikmaken. Wat volgens de teamleiders bijdraagt aan een effectieve samenwerking is dat er vaste officieren zijn die bovendien ervaring hebben met verkrachtingszaken. De positieve grondtoon waar het de samenwerking betreft, neemt niet weg dat er tussen het team en de officier op zijn tijd stevige discussies worden gevoerd en men het hartgrondig met elkaar oneens is. Uit een voorbeeld blijkt dat het meningsverschil terug te voeren is op de belangen van het team en het OM, die weliswaar gelijk zouden moeten lopen, maar door het tijdsperspectief anders kunnen worden benaderd. De politie wil zo spoedig mogelijk de zaak oplossen, de officier houdt onder meer rekening met de hoogte van de straf.

Er was een discussie met het OM of we de beelden wel mochten tonen in verband met het schenden van de privacy van de verdachte die op beeld zichtbaar was. De hoofdofficier van justitie was erop tegen. Een argument naast de privacy was ook dat de verdachte bij veroordeling door de rechter een mildere straf zou krijgen omdat hij op beeld getoond is. De actualiteit van de situatie rondom het tonen van beelden van de 'kopschoppers' in Eindhoven speelde op dat moment hierbij een belangrijke rol. Soms lijkt het wel of je een zaak niet mag oplossen omdat je zo wordt tegengewerkt. In overleg is toen besloten om eerst intern binnen de politieorganisatie de beelden te delen in de hoop dat de verdachte herkend zou worden. We hebben de beelden ook nogmaals op de briefing getoond. Toen dit niets opleverde heeft de politie uiteindelijk toch de beelden publiekelijk uitgezonden. Dat was echter inmiddels twee maanden na het misdrijf. Jammer, want daarmee zijn we kostbare tijd verloren. (bron: interview)

4.2.3 Zeden binnen TGO

De zedenpolitie is een van de specialismen binnen een TGO of een light versie daarvan. Aan het team worden vanwege het zedenaspect van het delict twee of drie zedenrechercheurs toegevoegd. Niet alleen vanwege hun expertise, maar ook omdat de inzet van zedengecertificeerde rechercheurs verplicht is, bijvoorbeeld bij het horen van het slachtoffer. Bij voorkeur zijn dat ook de zedenrechercheurs die de eerste contacten met het slachtoffer en eventuele getuigen hebben

gehad. Dit wordt bewust gedaan om zo min mogelijk informatieverlies te veroorzaken. Ook voor het slachtoffer is het prettig om ‘dezelfde gezichten’ te zien. De samenwerking tussen zedenpolitie en reguliere recherche – of beter de integratie van het specialisme zeden binnen een TGO – is niet altijd vanzelfsprekend.⁸ Beide ‘recherchetakken’ zijn twee werelden die tamelijk los en autonoom van elkaar opereren. Dat is historisch wellicht verklaarbaar, maar in de praktijk onwenselijk. De teamleiders en zedenrechercheurs geven aan dat er bij de zedenafdelingen sprake is van een overgangsfase: van het klassieke zedenrechercheurswerk (nadruk op veel verhoren) naar meer tactisch recherchewerk.

De meerwaarde van een meer tactische en technische insteek van een verkrachtingsonderzoek binnen een TGO-structuur is, naast de ‘hardere’ bewijsmiddelen als histogegevens en camerabeelden, vooral de snelheid waarmee opsporingshandelingen kunnen worden uitgevoerd. Dat wil niet zeggen dat de zedenpolitie op eigen kracht niet tot hetzelfde resultaat kan komen, maar het duurt langer, met alle mogelijke gevolgen van dien (verlies van sporen bijvoorbeeld).

In deze zaak is het TGO-werk leidend geweest. Wanneer alleen de zedentak op de zaak had gezeten, waren ze wel bij de verdachte uitgekomen maar had alles veel langer geduurd en er waren dingen niet of anders gedaan. Zo is het Forensisch Medisch Onderzoek door de zedentak gedaan, maar de camerabeelden, route en dergelijke zijn voornamelijk door het algemene team gedaan. Daar heeft een hele ploeg op gezeten. Zo moest men in beeld brengen of het slachtoffer de verdachte zou kennen. Voor de compleetheid van het onderzoek is het goed dat het een TGO is geworden. (bron: interview)

In een andere verkrachtingszaak, die door de zedenpolitie wordt opgepakt, krijgt een TGO-leider het verzoek om de zaak over te nemen. De drijvende kracht achter dit besluit is het OM dat te weinig voortgang ziet in de oplossing van de zaak. De TGO-leider heeft geen enkele zedenervaring; hij stuurt het team aan vanuit zijn ervaring in moordzaken. Bijzonder is dat het team gehandhaafd blijft. De TGO-leider brengt vooral structuur en vaart in het onderzoek.

8 In de Politie-instructie Zeden (2016) is opgenomen dat, indien er sprake is van een omvangrijke verkrachtingszaak waarvoor een TGO wordt ingesteld, de leiding van het Team Zeden deel uitmaakt van de vaste kern leidinggevend van het TGO.

Het viel me op dat het team heel erg in het reguliere proces bleef hangen: we gaan het op ons gemak allemaal zorgvuldig uitzoeken. Daar was geen tijd voor: dan maar minder zorgvuldig, vooral in het begin moet je het maximale eruit halen. Ik heb verschillende mensen verantwoordelijk gemaakt voor deelprojecten, waaronder telecommunicatie en buurtonderzoek. (bron: interview)

In de interviews is diverse malen de verhouding ‘tactische’ versus ‘zedenrecherche’ ter sprake gekomen. Teamleiders, coördinatoren en rechercheurs die gewend zijn om binnen TGO-structuren te werken aan moordzaken of andere ernstige delicten – en die veel recherche-ervaring hebben opgebouwd zijn van mening dat een ernstige verkrachtingszaak met een onbekende dader binnen een TGO moet worden opgepakt.

Het is wonderlijk dat er niet altijd een TGO geformeerd wordt op verkrachtingszaken. Er zou een onderscheid moeten gelden voor welke zaken direct door moeten naar een TGO. De categorie zaken waarbij een vrouw door een onbekende van haar fiets wordt getrokken, hoort daar zeker bij. (bron: interview)

Het beeld bij sommige TGO-rechercheurs over ‘zeden’ is dat zeden een sterke focus op het slachtoffer heeft en op wat hem of haar is overkomen, en dat het opsporingsmatig denken bij zedenrechercheurs te veel achterwege blijft. De vraag daargelaten of dit beeld overeenkomt met de werkelijkheid, dan wel nog actueel is, is de ervaring dat het tactische denken en handelen bij de zedenpolitie in een van de zaken tekortschoot.

Zeden heeft vooral aandacht voor het slachtoffer terwijl in een TGO de focus ligt bij het opsporen van de dader. Bij zeden is de zedencomponent zo manifest aanwezig dat je vergeet op te sporen. Als je erop gebrand bent de dader te pakken, dan zul je ook meer aandacht besteden aan het verkrijgen van een goed signalement van de dader. Doordat de focus bij zeden bij het slachtoffer ligt, worden fouten gemaakt als een verkrachtingszaak eerst bij bureau zeden binnenkomt. Zo is niet direct de plaats delict afgezet, is er geen goed sporenonderzoek gedaan en zijn spullen direct weer teruggegeven aan het slachtoffer. Daar heeft het TGO last van gehad (verlies van sporen). Zeden moet meer opsporingsminded worden; het is ook rechercheonderzoek. (bron: interview)

Een andere rechercheur uit de TGO-hoek zegt over het oppakken van een verkrachtingszaak: ‘In dat geval had het ook een moordzaak kunnen zijn. Er zijn een paar kleine verschillen in de aanpak, onder andere dat de persoon het na kan vertellen. Bij een moord waren we hetzelfde te werk gegaan als nu.’ Dat terwijl het juist die ‘kleine verschillen’ zijn waardoor anderen de rol en inbreng van de zedenrecherche als essentieel aanmerken.

Andere voorbeelden waarom het belangrijk is dat de zedekant vertegenwoordigd is in een zedengerelateerd TGO is bijvoorbeeld dat een algemeen rechercheur er niet aan zal denken om alle gesprekken op te nemen, terwijl dat bij een verkrachtingszaak verplicht is. Het gaat om verhoren met getuigen, het slachtoffer en dergelijke: kom ik daar weer aan met opnameapparatuur. Daarnaast spelen ook zaken mee als hoe vaak men een slachtoffer gaat horen; wat door de zedekant beter kan worden aanvoeld: een slachtoffer is wat anders dan een getuige, die je wel tien keer kunt horen. (bron: interview)

Zedenrechercheurs hebben specifieke vaardigheden die niet-zedenrechercheurs niet altijd hebben: het bevragen/verhoren, de elementen van het strafbare feit goed uitvragen. Zedenrechercheurs zijn vaardiger op het persoonsgerichte deel van een zaak. Zeden blijft dus een meerwaarde houden, ze kijken breder. We denken anders dan een gemiddelde rechercheur. Er moet niet alleen gekeken worden naar verhoortechnieken, maar ook naar vaststaande opsporingstechnieken waar een andere objectieve waarde aan gehecht kan worden (meer tactisch). (bron: interview)

Binnen een TGO worden doorgaans familierechercheurs ingezet. In een van de verkrachtingszaken is overwogen om dat ook te doen. Dat is uiteindelijk niet gedaan omdat de zedenrechercheurs goed contact hadden met het slachtoffer. Nóg een extra persoon zou alleen maar zorgen voor een extra schakel en onduidelijkheden of dubbelingen onderling. Vanwege aanwezigheid en expertise van de zedenrecherche kan flexibel worden omgegaan met de samenstelling van een TGO. Dat is volgens een rechercheur wel afhankelijk van de TGO-teamleider die wel ‘zedeminded’ moet zijn. Hiermee verband houdend, blijkt uit een van de bestudeerde zaken dat de zedenpolitie ook deel heeft uitgemaakt van de TGO-leiding (Vaste Kern Leidinggevend, VKL). Dat is tamelijk uniek omdat de VKL een vaste samenstelling kent waar zeden (ten tijde van ons onderzoek) geen onderdeel van is. Het voordeel is dat bij het bepalen van de grote

lijnen in een onderzoek het zedenaspect er bij voorbaat in wordt betrokken. Aangezien de reguliere recherche de Zedenaanwijzing van het College van procureurs-generaal waarmee rekening moet worden gehouden niet kent, is de kans aanwezig dat er fouten in het onderzoek worden gemaakt. Een advocaat kan hiermee zijn voordeel doen, bijvoorbeeld als de verdachte niet is gehoord door gecertificeerde zedenrechercheurs. In deze casus is er ook een leermoment van een van de zedenrechercheurs te noemen, namelijk dat het voorgaande onderstreept dat zedenrechercheurs meer kennis zouden moeten hebben van het reguliere rechercheonderzoek.

Ik heb als ondersteuningscoördinator (OC) naast het zedengebeuren, veel dingen moeten doen die niet zedenspecifiek zijn. Dit is lastig, omdat ik onvoldoende bagage heb om als OC in een TGO te fungeren. De taken van een OC hebben bijvoorbeeld betrekking op het – in no time – regelen van een tap. Met de nodige hulp ben ik er wel gekomen, alleen duurt het wat langer. (bron: interview)

In het voorbeeld hiervoor worden derhalve de functies van een zedenrechercheur en VKL-lid/ondersteuningscoördinator gecombineerd. In de praktijk komt het ook voor dat de zedenrechercheurs binnen een TGO niet zozeer vanwege hun specialisme en expertise worden ingezet, maar fungeren als een ‘gewoon’ teamlid dat bijvoorbeeld ook kentekens moet natrekken. Een tussenoplossing die in de praktijk weleens gevonden wordt, is dat het hoofd van zeden als ‘linking pin’ op de hoogte wordt gehouden van de ontwikkelingen in de zaak.

Team Zeden anno 2016

Het onderzoek in verkrachtingszaken vergt specifieke deskundigheid, zorgvuldigheid en neutraliteit. De coördinatie van een zedenonderzoek is voorbehouden aan het Team Zeden. Indien sprake is van een omvangrijke verkrachtingszaak waarvoor een Team Grootschalig Optreden (TGO) wordt ingesteld, maakt de leiding van het Team Zeden deel uit van de vaste kern leidinggevend van het TGO. In iedere Regionale Eenheid is een Team Zeden ingericht. Het Team Zeden is tenminste tijdens kantooruren bereikbaar via de Frontoffice Zeden. Bovendien is het Team Zeden permanent bereikbaar en zo nodig altijd direct inzetbaar. Het Team Zeden heeft zowel voor bereikbaarheid als directe inzetbaarheid altijd tenminste één persoon gecertificeerd.

4.3 Hypothesen en scenario's

In deze paragraaf behandelen we een belangrijk onderwerp in de opsporing van ernstige delicten, namelijk het werken met hypothesen en scenario's. De Schiedammer parkmoord heeft, zoals eerder gesteld, een belangrijke impuls gegeven om aan het zogenoemde 'tunneldenken' een einde te maken. Er moet – samengevat – meer in alternatieve scenario's worden gedacht en daarop worden gerechercheerd. Strikt genomen kan pas van een scenario worden gesproken als er eerst hypothesen zijn geformuleerd (wat is er gebeurd?). De scenario's gaan over de vraag hoe het gebeurd zou kunnen zijn. Het researcheteam moet op zoek gaan naar informatie die een scenario bevestigt of – essentieel voor waarheidsvinding – ontkracht.

Bij moordzaken zijn er, zoals gezegd, in theorie vier hypothesen denkbaar (zie §3.3). Bij verkrachtingszaken ligt dat anders, want er is geen stoffelijk overschot. In eerste aanleg is er alleen de verklaring van het slachtoffer. Er zijn twee hoofdhypothesen te formuleren: de verkrachting heeft echt plaatsgevonden (1) en (2) er is geen sprake van een strafbaar feit. In het laatste geval heeft het 'slachtoffer' een onjuiste melding of aangifte gedaan van een misdrijf, of er is wel seksueel contact geweest maar dat was (aanvankelijk) op vrijwillige basis en werd later door het slachtoffer als verkrachting aangemerkt.⁹ Bij de hypothesen dat er sprake is van een verkrachting kan die door een bekende of onbekende van het slachtoffer zijn gepleegd. Bij vermoedens van een serie verkrachtungen zijn bovendien extra hypothesen mogelijk, namelijk of het om een of meerdere daders gaat.

Hypothesen samengevat:

- 1 Er is sprake van een strafbaar feit c.q. een verkrachting:
 - a Delict is gepleegd door onbekende pleger(s).
 - b Delict is gepleegd door bekende van het slachtoffer.
- 2 Er is geen sprake van een strafbaar feit c.q. een verkrachting:
 - a Het delict is verzonnen door het slachtoffer.
 - b Er is sprake van vrijwillig seksueel contact dat het slachtoffer achteraf als een verkrachting aanmerkt.

Voor het team dat de verkrachtingszaak onderzoekt is de hypothese 1a het uitgangspunt: er is een slachtoffer dat verkracht is door een onbekende dader. Een algemene bevinding uit de interviews is dat de alternatieve hypothesen in meer

⁹ In de praktijk komen ook mengvormen voor, namelijk aangiften die deels niet en deels wel kloppen.

of mindere mate naar voren komen in de opsporing van de verkrachtingszaken. In sommige zaken is dat heel expliciet benoemd en onderzocht, in andere zaken spelen die alternatieve hypothesen op de achtergrond een rol. Een reden is dat de verklaring van het slachtoffer vaak erg overtuigend is, hoewel dat niet in alle gevallen zo is. Een andere reden is dat het team snel moet handelen en er wel van móét uitgaan dat de verkrachting heeft plaatsgevonden. Rechercheurs zetten om die reden dan ook spoedprocedures in werking, bijvoorbeeld om te tappen of om uitslagen van forensisch onderzoek te krijgen; zo snel mogelijk moet de eventuele onzekerheid over het delict en de verklaring van het slachtoffer worden geëlimineerd. Het lastige aan verkrachtingszaken is dat er bij de start van het onderzoek vaak alleen een verklaring van het slachtoffer is. Het vormen van hypothesen en de daarbij behorende scenario's is geen eenmalige activiteit van het team en is ook niet statisch. Nieuwe informatie kan een bepaalde hypothese ontkrachten of juist een nieuwe hypothese genereren. De praktijk is dat dat laatste weinig voorkomt.

Een van de zaken waar de hypothese 1a (slachtoffer is verkracht door een onbekende dader) van begin af aan leidend is geweest, betreft de verkrachting van een jonge vrouw in een park. Het slachtoffer wordt gevonden door haar vriend die meteen de politie belt. Het slachtoffer is zichtbaar mishandeld. Om haar polsen zaten de resten van tape en naast haar lag het mes waarmee de verkrachter haar heeft bedreigd. Het slachtoffer maakt een volstrekt ontreddende indruk. Voor het team is het duidelijk dat het delict heeft plaatsvonden. Op de achtergrond speelt echter ook de hypothese mee dat de vriend er iets mee te maken kan hebben. En ook de voormalige collega met wie het slachtoffer daarvoor wat heeft gedronken en later heeft gezoend, doemt op als een van de 'interessante' personen.

Over het incident zelf waren geen vragen, het was vooral de vraag of de vriend er geen rol in had. In de zaak is men dan ook met een 'open mind' te werk gegaan. Uit de verklaring van de vriendin bleek namelijk dat de relatie op springen stond. Het was mogelijk dat de vriend zich gedroeg als ridder op het witte paard, maar dat hij wel degelijk wat met de zaak te maken had. De vriend is daarom onder de tap gegaan, maar al snel bleek dat hij er niets mee te maken had en viel het scenario af. Hetzelfde geldt voor de collega waar het slachtoffer mee had gezoend. Zo werd al heel snel duidelijk dat de collega de trein pakte en de andere kant op ging, er was ook geen contact tussen hem en de vriend. Zo worden bepaalde lijnen uitgerechercheerd. Niemand werd specifiek op de vriend

gezet, het is altijd bij de rechercheurs in het achterhoofd gebleven om informatie over hem bij te houden. Op een gegeven moment kon hij als potentiële verdachte worden afgestreept en werd hij een getuige. (bron: interview)

Voor het team zijn verwondingen van het slachtoffer, die ze zelf niet kan aanbrengen, een belangrijk signaal dat het delict is gebeurd. Dat geldt ook voor de achtergrond van het slachtoffer. In een andere zaak gaat het om een 44-jarige vrouw, met een goede baan, geen psychiatrisch verleden of anderszins problemen. Ze werkt meteen mee aan het forensisch-medisch onderzoek. Deze vrouw wordt ook in de politiesystemen ‘gecheckt’ om na te gaan of ze staat geregistreerd voor het een of ander. Dat blijkt niet zo te zijn. ‘We hebben geen moment getwijfeld, we zijn ervan uitgegaan dat ze de waarheid heeft verteld’, aldus een rechercheur. Dat is echter anders in een zaak waarin de wijze van presenteren van het slachtoffer vragen oproept over het waarheidsgehalte van haar verklaring dat ze tijdens het hardlopen is gegrepen door een onbekende man en vervolgens verkracht.

Een scenario waar rekening mee gehouden werd, was dat het slachtoffer een valse aangifte deed om aandacht te vragen. Dit kwam niet alleen doordat er niets op de plaats delict gevonden werd, maar ook door de manier waarop ze zich gedroeg. Zo deelde ze het verhaal met Jan en alleman, zocht zelf de media op en deelde haar verhaal op Facebook. Daarnaast werd gevraagd of haar in het verleden vaker een dergelijk feit is overkomen. Ze zei van niet, terwijl bleek dat ze enkele jaren eerder aangerand was op straat. Toen een rechercheur enkele dagen later met haar de ronde die zij op de bewuste ochtend maakte nogmaals aflegde, kwam zij op naaldhakken en in een kort rokje de deur uit. Mede vanwege deze gedragingen van haar werd er ook rekening mee gehouden dat zij vrijwillige seks in de bosjes had gehad. (bron: interview)

Het team heeft de telefoon van het slachtoffer onderzocht op aanwijzingen of ze wellicht een afspraakje had met een bekende en of de dader misschien uit haar kennissenkring zou kunnen komen. Het vragen om de telefoon van het slachtoffer vindt de rechercheur ‘heel lastig en dubbel’, want het slachtoffer heeft aangegeven iets ergs te hebben meegemaakt. Ondanks dat het kan overkomen als ‘wantrouwen’, is het naar de mening van de rechercheur goed om te doen, omdat het veel relevante informatie kan opleveren. In de loop van het

onderzoek wordt er DNA gevonden van een dader die ook een andere verkrachting heeft gepleegd. De modus operandi komt overeen in beide zaken. Hypothese 1a staat dan vast. De zaak is overigens niet opgelost.

DNA

In het DNA (Deoxyribo Nucleic Acid) zitten alle erfelijke eigenschappen van mensen en dieren. DNA is over het algemeen uniek. Daders kunnen sporen achterlaten die DNA-materiaal bevatten, zoals haren, bloed en sperma. DNA-materiaal kan ook zitten op de kleding van het slachtoffer of op een achtergelaten stuk gereedschap van de dader. Forensisch rechercheurs verzamelen dergelijke sporen. Onder meer het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) maakt DNA-profielen en vergelijkt die met de profielen in de landelijke databank waar de DNA-profielen van veroordeelden voor misdrijven zijn opgeslagen. Hierdoor kan een verdachte in beeld komen.

De hypothese van de valse aangifte heeft in een aantal bestudeerde verkrachtingszaken gespeeld. De vraag of het een valse aangifte is, is allereerst van belang voor het al dan niet optuigen van een TGO. Het is in de woorden van een teamleider 'zonde van de capaciteit en energie om er een TGO van te maken' als het een valse aangifte is. In de bestudeerde zaken heeft die twijfel aan de juistheid er echter niet toe geleid dat er bijvoorbeeld geen TGO is opgericht. De valse-aangiftethypothese heeft als het ware op de achtergrond 'meegedraaid' in het opsporingsonderzoek, naast het scenario dat het wel is gebeurd zoals het slachtoffer heeft verteld en er een verdachte moet worden opgespoord. Het team verzamelt tijdens het onderzoek feiten en aanwijzingen waardoor het valseaangiftescenario steeds minder waarschijnlijk wordt en eigenlijk zonder veel discussie letterlijk van het bord verdwijnt.

Doordat vluchtige gegevens en de gegevens van FO snel bij elkaar gebracht konden worden, werd in een vroeg stadium beslist welke middelen er ingezet konden worden. Door de hoge prioriteit was er veel mogelijk (buurtonderzoek, OpsporingVerzocht, observatieteam). Daarnaast kwamen er steeds meer resultaten terug. Het leek er steeds meer op dat het incident onder dwang had plaatsgevonden: zo kwamen er spullen van het NFI terug met bloed van het meisje op de hamer (meisje kan het

niet zelf gedaan hebben), er moest een dader zijn. Een verdachte in beeld brengen werd gebaseerd op getuigen die dezelfde auto hebben gezien en getuigenissen uit de werkring van de verdachte. (bron: interview)

De resultaten die tezamen het plaatje steeds meer inkleuren komen uit de diverse deelprojecten. In vrijwel elke zaak zet de teamleiding deelprojecten uit bij de rechercheurs of andere politiefunctionarissen. De deelprojecten kunnen gaan over het zoeken naar een bepaalde woning die voldoet aan de beschrijving van het slachtoffer, waar de tape vandaan komt, hoe het zit met de nachtdiensten van de verdachte, enzovoort. Het doel van die deelprojecten is het zoeken naar unieke kenmerken die passen (of juist niet) binnen de totale context van de verklaring van het slachtoffer en andere deelprojecten. Het in beeld brengen van een verdachte is in researchetaal het ‘opplussen’ of ‘afstrepen’ van scenario’s die wijzen in de richting van verdachten.

De lijst met potentiële verdachten bestond uit talloze combinaties van namen, kentekens, bekende zedendelinquenten, enzovoort. Daarachter werd genoteerd wat die personen in het dagelijks leven deden. Hoe meer ‘plusjes’ bijvoorbeeld een woning kreeg, hoe hoger het op de lijst kwam te staan. Er waren op een gegeven moment heel veel woningen en mensen met (bijvoorbeeld) vier plusjes, maar er was er één met wel tien plusjes. Het ‘plussen’ liep gewoon door op basis van de informatie die binnenkwam. Nergens kwamen zo veel plusjes als bij een woning in X. Er stond een gele auto, de omgeving van het huis klopte met de verklaring van het slachtoffer, enzovoort. (bron: interview)

De geïnterviewden geven aan dat er regelmatig rekening wordt gehouden met de hypothese dat het verhaal van het slachtoffer niet klopt. De ene keer explicieter en met meer discussie gepaard gaand dan de andere keer. Ook als het een evidente verkrachting is, kan of mag op voorhand een ander scenario nooit worden uitgesloten. Alternatieve scenario’s worden ook onderzocht met het doel om de advocatuur later geen munitie in handen te geven door twijfel te zaaien over het scenario waarin de verdachte het heeft gedaan. Door alternatieve scenario’s te onderzoeken moet blijken dat de verdachte het bankpasje van het slachtoffer niet op een andere manier in zijn bezit heeft gekregen dan door het af te pakken van het slachtoffer. Men ziet hierin een trend: het opsporingsonderzoek en de verslaglegging daarvan in het dossier worden steeds meer bepaald vanuit de gedachte dat andere scenario’s niet kunnen gelden omdat er

geen bewijs voor is. Ook die ontcrachte scenario's krijgen hun plaats in het dossier. Het verwijt dat het team een tunnelvisie heeft gehad, moet worden voorkomen.

Ondanks dat het een rechttoe rechtaan onderzoek was, en vrijwel alles lukte (zo werd er zelfs bloed van de dader op het laken gevonden), was het wel een heel groot onderzoek. Er is veel op ingestoken, dat komt doordat het een van de weinige zaken was waarbij – behalve dat er al een verdachte in beeld was – alle mogelijke uitvluchten van de verdachte zijn dichtgetimmerd. Het is vooral gedaan omdat de verdachte niet wilde praten tijdens verhoren. Voor het geval de verdachte op de zitting toch zou gaan praten zijn alle mogelijke uitvluchten uitgerechercheerd. (bron: interview)

Een en ander wil niet zeggen dat dit thans dagelijkse praktijk is. In een van de zaken wijst het verzamelde feitenmateriaal (camerabeelden, DNA, vingerafdrukken) zeer sterk in de richting van een verdachte. Op die persoon heeft het team zich volledig geconcentreerd. Een teamlid zegt: 'Het had misschien wel gemoeten om ook andere scenario's te bedenken, maar die indruk was er helemaal niet. Het was echt heel duidelijk een klein tunneltje.'

Het begrip 'tunnelvisie' is sinds de Schiedammer parkmoord beladen geraakt. In de recherchepraktijk wordt de term vooral gebruikt om in te zoomen op een persoon die het naar alle waarschijnlijkheid heeft gedaan. Dat is een bewuste keuze die mede in het licht van de alternatieve hypothesen en scenario's wordt genomen. In een van de zaken is een DNA-hit gevonden. Het team richt zich vervolgens op die betreffende persoon, maar laat onderwijl een deelproject naar een opvanghuis in de buurt en bekende zedendelinquenten gewoon doorlopen. Een van de teamleiders zou het een slechte zaak vinden als er niet bewust wordt 'getunneld' als er sterke aanwijzingen zijn voor een concrete verdachte. Dat tunnelen houdt bijvoorbeeld in dat er een OT op die persoon wordt gezet teneinde zijn dagelijkse routine goed te leren kennen en om te voorkomen dat hij in herhaling valt.

In het onderzoek zijn BOB-middelen ingezet (onder andere taps) om alternatieve scenario's uit te sluiten. Nadat de verdachte in beeld kwam zijn ook op die persoon BOB-middelen ingezet. Dat is het moment waarop je bewust de tunnel in gaat: die man is het; hij lijkt het meeste op de compositietekening. Je kunt goed uitleggen waarom je gaat tunnelen (er

loopt een verkrachter rond die ook nog iemand had willen vermoorden). Je kunt niet uitleggen waarom je het niet zou doen. (bron: interview)

4.3.1 Tegenspraak en discussie

Het organiseren van tegenspraak is een van de middelen om tunnelvisie te voorkomen. Politie mensen van binnen of buiten het team kijken en denken kritisch mee met het lopende opsporingsonderzoek. Dat organiseert de teamleider bijvoorbeeld door een tijdlijn op te laten stellen en de gaten daarin ter discussie te stellen, waardoor alternatieve scenario's aan het licht komen, of door teamleden bewust een niet voor de hand liggend scenario uit te laten werken.

In een enkele zaak is er tegenspraak georganiseerd in de vorm van een koppel ervaren rechercheurs uit de eigen eenheid.

In deze zaak heb ik bewust de focus gelegd op het scenario 'geen misdrijf', om tegengeluid te krijgen. Dan word je ertoe gedwongen om heel kritisch naar je informatie te kijken. Ik vind tegenspraak belangrijk. Door mijn gevulde rugzakje vorm ik al heel snel een beeld. En als niemand mij tegensprekt, dan wordt dat beeld leidend. (bron: interview)

In de zaken is vooral te horen en te lezen dat de tegenspraak vaak in de vorm van informele teamgesprekken, brainstormsessies en discussies op de werkvloer voorkomt. 'Tegenspraak is altijd nuttig maar elk teamlid zou uit zichzelf die rol ook op zich moeten nemen', aldus een rechercheur.

In een van de onderzoeken worden brainstormsessies gehouden met alle teamleden die van alles naar voren kunnen brengen. Een voorwaarde is dat er een informele sfeer heerst, anders durven sommigen hun mening niet naar voren te brengen. De ervaring is dat de waardevolle inzichten ontstaan tijdens informele momenten, bijvoorbeeld tijdens de koffie, na de briefing of voor het bord waarop alle informatie over de zaak in kwestie hangt. Het ongedwongen karakter van dergelijke momenten maakt dat teamleden ook tegengeluiden kunnen laten horen. Het helpt als de teamleden en teamleider op één kamer werken. Dit versterkt het teamgevoel en heeft uiteindelijk ook effect op de oplossingspercentages, volgens een van de geïnterviewde teamleiders.

Deel informatie en werk op één kamer. Het oplossen van zaken heeft te maken met de manier van werken: opstellen van hypothesen, toetsen, afwijzen. Dat gebeurt de hele dag door, iedereen praat de hele dag met elkaar. Brainstormsessies kunnen niet gepland worden, dat ontstaat spontaan. Een teamleider moet er dan ook bij zijn. Tijdens een brainstormsessie kan er tegenspraak of ondersteuning voor een idee komen, waardoor nieuwe hypothesen opgesteld kunnen worden. De kracht van bij elkaar zitten is het suggereren, praten, beslissingen nemen en durven nemen, teruggaan en nieuwe beslissingen nemen. Daar worden zaken mee opgelost. Een teamleider moet op hetzelfde kennisniveau zitten als het onderzoek en moet alle details kennen. (bron: interview)

In een van de zaken heeft de vraag of het een valse aangifte is geleid tot veel interne discussie en uiteindelijk tot tweespalt in het team. Het discussiëren heeft in dit geval eerder een contraproductief effect dan dat het onderzoek er verder mee wordt geholpen. Het strijdpunt is de vraag of een slachtoffer zich zo veel details kan herinneren van de omgeving (aantal bochten en drempels in de weg, aantal traptreden, enzovoort) en dader als ze geblinddoekt is en een zeer traumatische situatie meemaakt.

In het team zaten ‘believers’ en ‘non-believers’ als het gaat om de geloofwaardigheid van de aangifte. Dit liep als een rode draad door het onderzoek. De analist en gedragskundige dachten dat het een valse aangifte betrof en een aantal teamleden volgde hen daarin. Anderen wilden aan waarheidsvinding doen en naar de feiten kijken. Op een gegeven moment ontstond er een stemmingmakerij en veel onderlinge discussie. Rechercheurs gingen de straat op zonder dat collega’s wisten waar ze waren en wat ze deden. Het team is er uiteindelijk van uitgegaan dat de aangifte juist was. Het is goed dat er verschillende meningen zijn binnen een team, maar men moet ook professioneel omgaan met die mening. (bron: interview)

4.4 De opsporing

In deze paragraaf komen verschillende opsporingsmiddelen en -technieken aan de orde die de teams inzetten om bij een verdachte te komen. Achtereenvolgens zijn dat:

- onderzoek op de plaats delict;
- het horen en verhoren van slachtoffers, getuigen en verdachten;
- doorzoeking;
- buurt- en passantenonderzoek;
- het veiligstellen en onderzoeken van vluchtige gegevens;
- slimme technieken die daarbij kunnen worden toegepast;
- het gebruikmaken van gesloten bronnen;
- media en compositietekeningen;
- de toepassing van BOB-middelen;
- bijzondere inzet.

4.4.1 Onderzoek op de plaats delict

Na een ernstig delict als een verkrachting door een onbekende wordt zo uitvoerig mogelijk forensisch onderzoek verricht op de plaats delict door rechercheurs die daarvoor opgeleid zijn. Ze zoeken naar sporen die te maken hebben met het delict en die kunnen leiden naar een verdachte. De plaats delict is bij een verkrachting vaak complex. Eventuele sporen kunnen op en in het slachtoffer zitten (sperma) maar ook op de locatie van de verkrachting kunnen sporen te vinden zijn. Denk bijvoorbeeld aan voetsporen of sigarettenpeukjes die van de dader zijn. In de bestudeerde verkrachtingszaken is het slachtoffer na de verkrachting naar huis gegaan. In dat geval zijn er twee pd's die moeten worden onderzocht.

Locatie

De uniformdienst die als eerste met het slachtoffer spreekt, probeert de locatie waar de verkrachting zich heeft afgespeeld helder te krijgen. In verschillende zaken gaat de uniformdienst ook met het slachtoffer naar die locatie en moet het slachtoffer de plaats delict aanwijzen. Het is cruciaal dat dit zorgvuldig en, met het oog op het vinden van sporen, zo snel mogelijk gebeurt. Dat is meestal het moment waarop de zedenpolitie wordt ingeschakeld.

Blauw is eerst ter plaatse gegaan; zij ontvangen als eerste de melding vanuit de meldkamer. Ze hebben het slachtoffer opgevangen, en zijn met haar naar de plaats delict gegaan. Ze hebben de plaats delict niet betreden, afgezet met linten en foto's gemaakt. Op deze manier konden ze de

zederechercheurs goed voeden met informatie. Het slachtoffer wordt naar het bureau gebracht, waar gesprekken plaatsvinden, terwijl FO de plaats delict nader onderzoekt. Blauw heeft in deze zaak goed gehandeld. (bron: interview)

Het blijkt soms lastig voor het slachtoffer om de precieze locatie van het delict aan te wijzen. Dat kan verschillende redenen hebben. Bijvoorbeeld wanneer het delict 's nachts gebeurt en het in het donker lastig is om oriëntatiepunten te zien. Daarbij komt dat de verkrachting voor de slachtoffers een plotselinge en traumatische gebeurtenis is, waardoor het slachtoffer niet bezig is met haar omgeving. Dat bemoeilijkt de opsporing omdat het team het dan moet doen met een 'ongeveer hier'-locatie, die onderzocht moet worden. In andere gevallen is de locatie wel duidelijk aanwijsbaar, bijvoorbeeld een bankje in het park of het huis van het slachtoffer. De verklaring van het slachtoffer, haar verhaal over wat en vooral hóé het is gebeurd, vormt het uitgangspunt voor de forensische opsporing. Waar moet naar welke sporen worden gezocht?

De mate waarin er op de locatie sporen zijn te vinden, varieert per zaak. In enkele gevallen wordt er niets aangetroffen. Als het slachtoffer pas na enige tijd de melding doet, kunnen eventuele sporen verdwenen zijn (bijvoorbeeld door weersinvloeden). Het niet precies kunnen aanwijzen van de plaats delict kan ook een reden zijn waarom de forensische opsporing geen sporen vindt. In een van de zaken is het slachtoffer in een bosschage verkracht door een man op een scooter. Na lang zoeken op de plaats delict, die tamelijk groot wordt afgezet, vindt een van de rechercheurs een druppel op een blad die lijkt op bloed. Dat kan overeenkomen met het verhaal van het slachtoffer dat spreekt over een verwonding aan de hand van de verkrachter.

De surveillanten hadden de bomen al gemarkeerd waar de plaats delict lag, mogelijk dan, want de exacte plaats was niet te vinden. Ook blaadjes met een substantie die leek op bloed waren veiliggesteld voor onderzoek. Later is in het lab bevestigd dat het geen bloed was. Dezelfde dag kwam een collega op de plaats delict die TGO-ervaring heeft. Dit helpt, want die rechercheur heeft eraan gedacht om grondmonsters in beslag te nemen om die eventueel te kunnen vergelijken met sporen op de scooter. Dat zijn geen standaarddingen; niet iedereen denkt daaraan. (bron: interview)

Het al dan niet vinden van (veel) sporen heeft ook te maken met hoe goed de verkrachter zich heeft voorbereid en of hij is gestoord tijdens het delict. Een voorbeeld van een zaak waarin veel sporen zijn gevonden betreft de overval op en verkrachting van een bejaarde vrouw. De dader heeft overal in het huis vingerafdrukken achtergelaten en een sok laten liggen. Het dactyloscopisch onderzoek (vingerafdrukken) wijst al snel in de richting van een bekend persoon, die, naar later blijkt, aan alcohol verslaafd is en psychische problemen heeft. ‘Hij is uitermate slordig te werk gegaan’, aldus een onderzoeker. Een andere dader wordt tijdens de verkrachting gestoord door een bekende van het slachtoffer die naar haar op zoek is. In paniek vlucht de dader en laat het mes en de tape op de plaats delict liggen.

Op de plaats delict werden meerdere sporen en stukken van overtuiging, onder andere een bril en een onderbroek van de aangeefster, aangetroffen. Van de locatie werden foto's gemaakt. (bron: dossier)

De sporen worden veiliggesteld en er worden monsters genomen. Met behulp van indicatief onderzoek kunnen de forensisch onderzoekers snel bepalen of het materiaal betreft waar eventueel DNA uit af te leiden is (bloed, sperma, haren, celmateriaal). Die monsters worden naar het NFI gestuurd voor nader onderzoek. Als er DNA is aangetroffen wordt het profiel nagetrokken in de DNA-databank. Bij vingerafdrukken wordt het systeem HAVANK gebruikt om te zien of het team van doen heeft met een bekend persoon.

In verschillende verkrachtingszaken heeft die systeemanalyse geen enkel resultaat. Dat wil zeggen dat er wel DNA of vingerafdrukken zijn aangetroffen van de dader, maar dat die nog niet geregistreerd staan omdat hij nog niet eerder voor een strafbaar feit is opgepakt waarvoor DNA moet worden afgestaan. Het team moet dan zoeken naar alternatieve manieren om de dader in beeld te krijgen. In het onderzoek zijn daarvan twee voorbeelden genoemd, namelijk verwantschapsonderzoek en heimelijke DNA-afname. In een van de seriezaken heeft het team bij de slachtoffers DNA-materiaal aangetroffen dat wijst op een dader die niet bekend is in de DNA-databank. Het onderzoeksteam heeft alle mogelijke sporen uitgelopen, zonder resultaat. Ze vragen aan de officier om de procedure in gang te zetten om een verwantschapsonderzoek uit te voeren door het NFI, met resultaat.

Het onderzoek wijst uit dat er een mogelijke verwantschap is tussen een in de databank opgenomen persoon en de onbekende verdachte. De mannen zouden volgens het NFI (half)broers, ooms of neven van elkaar kunnen zijn. Hierop volgde een onderzoek naar de persoon die in de databank is opgenomen en die verwant is met de onbekende verdachte uit de verkrachtingszaken. Hieruit komt naar voren dat er broers zijn van wie er twee inmiddels waren overleden. De derde broer bleek de verdachte van de zedenmisdrijven te zijn. Vervolgens wordt in BlueView de status van de nu met naam bekende verdachte bekeken. Hij bleek eerder aangehouden te zijn vanwege diefstal van een handtas. De eigenaresse van deze tas verklaarde dat voordat haar handtas gestolen was zij eerst door vermoedelijk dezelfde dader in haar billen is geknepen terwijl zij haar fiets van het slot haalde. (bron: meerdere dossiers)

Een van de verkrachtingen heeft plaatsgevonden in een klein dorp. Er is bij het slachtoffer DNA aangetroffen van een onbekende dader. Het rechercheteam heeft een verdachte op het oog. Het team discussieert of ze deze persoon zouden oproepen om DNA-materiaal af te staan door middel van afname van wang-slijm, een geringe inspanning voor de persoon in kwestie. De overweging om dat uiteindelijk niet te doen is dat deze persoon 'voor het leven wordt gebrandmerkt, want iedereen weet het binnen no-time', aldus de teamleider. Het team is in dit geval voorstander van heimelijke DNA-afname, want niemand, ook de persoon in kwestie, komt dit te weten. Er zijn allerlei mogelijkheden om heimelijk DNA-materiaal te verkrijgen. Uiteindelijk is dat niet gebeurd, omdat deze methode nog weinig is toegepast en het team en de officier geen risico willen lopen dat de zaak daardoor voor de rechter strandt. De verdachte (van wie het DNA inderdaad afkomstig is) wordt in een later stadium van het onderzoek alsnog aangehouden nadat het team voldoende ander bewijs heeft verzameld.

Slachtoffer

De forensisch rechercheurs verrichten onderzoek op de locatie van de verkrachting maar ook bij het slachtoffer zelf. De dader heeft mogelijk allerlei sporen achtergelaten, bijvoorbeeld sperma en haren op de kleding. Het slachtoffer kan zich ook hebben verweerd door de verkrachter te krabben waardoor er huidresten onder haar nagels zitten. Rechercheurs van de forensische opsporing ver-

richten onderzoek aan bijvoorbeeld de kleding van het slachtoffer. Het forensisch-medisch onderzoek vindt plaats in een ziekenhuis, door een arts met een zogenoemde zedenkit. De zedenkit is bedoeld om sporen van de dader veilig te stellen, en de politie geeft deze aan de arts. Op tekeningen kan de arts aangeven waar eventuele verwondingen zitten.¹⁰

Het slachtoffer wordt door een forensisch GGD-arts onderzocht. Hierbij is het lichaam van de vrouw op meerdere plekken bemonsterd. De arts heeft tevens letsel rondom haar kruis geconstateerd. (bron: dossier)

Het verhaal van het slachtoffer over hoe het delict is gebeurd en wat de dader heeft gedaan, is primair leidend voor het forensisch(-medisch) onderzoek. Een van de slachtoffers vertelt dat de dader heeft gerookt op de plaats delict en dat zij vaginaal verkracht is waarbij de dader is klaargekomen. Forensisch onderzoekers vinden sigarettenpeukjes op de aangewezen plek en bemonsteren die voor het NFI. In het medisch onderzoek wordt sperma aangetroffen in de vagina. Onderzoek wijst uit dat het om dezelfde man gaat. Een ander slachtoffer gaat direct na de verkrachting douchen en trekt een badjas aan. De badjas wordt onderzocht op eventuele sporen, zonder resultaat overigens.

De slachtoffers kunnen zich door de gebeurtenis soms niet alle details goed herinneren. Een van de slachtoffers is enige tijd buiten bewustzijn geweest en een ander was onder invloed van alcohol. Een van de slachtoffers vertelt in eerste instantie dat de dader haar niet heeft verkracht, alleen geslagen en aangerand. Er zijn geen bemonsteringen van de vagina, anus of mond afgenomen. Een paar dagen later twijfelt ze echter, ook omdat de dader haar slip heeft stukgetrokken, maar er volgt geen nieuw onderzoek. Als na een paar maanden de verdachte wordt aangehouden zegt hij het slachtoffer wel te hebben gepenetreerd.

De wellicht natuurlijke neiging van de slachtoffers is om de plaats waar de verkrachting is gebeurd zo snel mogelijk te verlaten. Dat gebeurt in de meeste zaken. De slachtoffers gaan naar huis en trekken hun kleding uit en doen die in de wasmachine, gaan zich douchen of poetsen hun tanden. Vanuit het perspectief van het forensisch onderzoek zijn dit onwenselijke gedragingen. Sporen kunnen daardoor immers verdwijnen. Van het slachtoffer dat de tanden heeft gepoetst wordt dan alsnog de tandenborstel onderzocht, in dit geval met resultaat want er zijn sporen van de dader gevonden. In andere gevallen zijn er geen

10 Het forensisch-medisch onderzoek bij kinderen is thans geregeld in de Politie-instructie Zeden (2016), die hier verder onbesproken blijft.

sporen meer te vinden. In een van de zaken blijft het slachtoffer na de verkrachting op de plaats delict zitten. Onderzoeksmatig een ideale situatie, ethisch gezien wat discutabeler.

Het meisje – hoe overstuur ze ook was – heeft in het park gewacht op de politie. Het was meteen duidelijk dat ze mishandeld was. FO is naar het park gekomen en heeft daar sporen veiliggesteld. Het meisje bleef daarvoor op de plaats delict. Ze wilde meewerken omdat ze wilde dat de dader gepakt werd. Dat is ethisch gezien nog wel een discussie geweest: hoe kun je dat doen? Voor het opsporingsonderzoek was het briljant, menselijk gezien was het pittig. Meisje zonder broek, in de regen. We hadden er ook niet echt een joepie-gevoel bij. Het meisje is heel goed begeleid door een casemanager. Ze wilde ook echt dat de dader gepakt werd. (bron: interview)

Opsporingsonderzoek naar onbekende daders van verkrachting verloopt op een andere manier dan wanneer het een bekende van het slachtoffer is. De zedenpolitie concentreert zich bij een bekende verdachte op deze persoon en gaat na in hoeverre hij het delict daadwerkelijk heeft gepleegd. Dit kunnen lastige zaken zijn om te bewijzen want vaak staat de verklaring van het slachtoffer tegenover die van de verdachte en is er geen aanvullend bewijs. Er moet bewezen worden dat er een strafbaar feit is gepleegd en dat de verdachte dat heeft gedaan. Bij een onbekende dader wordt de scope veel breder gelegd in de hoop dat het team op de juiste dader uitkomt. Het team moet met andere woorden eerst op zoek gaan naar de verdachte. Als er een DNA-hit is, lijkt het een 'gemakkelijke zaak, maar dan moet er alsnog aangetoond worden dat het een verkrachting was. Als de verdachte zegt dat het vrijwillig is gebeurd, dan heb je als team een probleem', aldus een rechercheur, 'ook al zijn er veel sporen.' Als er sprake is van letsel, is het voor het team eenvoudiger om de zaak tegen de verdachte rond te krijgen. Dezelfde rechercheur zegt: 'Letsel is wat dat betreft heel fijn, dat is bewijs. Dan kun je bijna niet aan de vrijwilligheid twijfelen. Als er met woorden een bedreiging is geuit, wordt het lastiger.'

Naar aanleiding van de aangetroffen sporen kan een nieuwe lijn in het opsporingsonderzoek ontstaan.

In de slip van een slachtoffer wordt een miniem druppeltje bloed ontdekt, ter grootte van speldenpunt. Dat is onderzocht en bleek mannelijk bloed te zijn. De man staat niet geregistreerd in de DNA-databank. De

recherche zoekt uit of het mogelijk is dat er een andere man dat spoor kan hebben achtergelaten, maar het slachtoffer woont in een huis met andere meiden en haar laatste seksuele contact is van weken daarvoor en de slip is sindsdien verschillende keren gewassen. Het bloed moet dus van de verkrachter zijn. Het slachtoffer spreekt over een negroïde man. Het team vraagt aan het NFI of ze de sporen kunnen gebruiken om iets over de etnische achtergrond te weten te komen. Dat is mogelijk. Het blijkt een bevestiging van het verhaal van het slachtoffer: de voorouders van de donor van het bloeddruppeltje leefden in het westen van Afrika. De officier heeft de autoriteiten van onder andere Curaçao, Sint Maarten en Aruba middels een internationaal rechtshulpverzoek gevraagd het DNA-profiel van de onbekende verdachte te vergelijken met de DNA-profielen in de databanken van deze landen. Zonder resultaat. De dader is later tegen de lamp gelopen voor een ander delict. Uit DNA-onderzoek blijkt dat het om dezelfde man gaat die ook de verkrachting heeft gepleegd. (bron: dossier)

In negen van de vijftien zaken is er een DNA-match waardoor er zicht ontstaat op een concrete verdachte. Het belang hiervan voor het team is om verschillende redenen groot. In de eerste plaats neemt dat eventuele twijfel weg of de melding of aangifte van het slachtoffer wel deugt. Ten tweede hoeven allerlei alternatieve hypothesen en scenario's minder aandacht te krijgen en kan het team zich volledig concentreren op de opsporing van de verdachte. Het team kan worden afgeschaald.

In eerste instantie twijfelde ik aan het waarheidsgehalte van de verklaring van het slachtoffer. Alles werd bekeken, camerabeelden en kassabonnetjes, enzovoort, maar de verkrachting kan daar moeilijk in worden geplaatst. Op de uitslag van het sporenonderzoek moet nog worden gewacht. Nadat er een hit uit is gekomen, komt de focus van het onderzoek op de verdachte te liggen. Er wordt niet meer getwijfeld aan de aangifte. (bron: interview)

In een van de zaken gaat het team ervan uit dat een voormalige zedendelinquent die in de buurt van het delict woont het delict heeft gepleegd. Hij voldeet ook enigszins aan het signalement. De DNA-uitslag wijst echter op een ander persoon. Het team richt zich vervolgens op de 'nieuwe' verdachte. Een DNA-hit kan zoals hiervoor gezegd afzonderlijke delicten tot een serie maken

waardoor het team zich moet gaan richten op een seriedader in plaats van afzonderlijke plegers. En tot slot gaat een ontkennende verdachte over tot een volledige bekentenis als duidelijk wordt dat er een DNA-match is.

In de eerste verhoren ontkent de verdachte, daarna slaat hij om. Dit komt doordat de DNA-uitslag op een gegeven moment binnen was: het was positief DNA. Bovendien klopte alles wat gevonden was in de woning: DNA op de borst, voetstappen in het stof, zwarte vlekken op de vloer. Het werd allemaal teruggevonden in het huis. Iedereen was gedreven in deze zaak. De verdachte had geen sporen uitgewist. (bron: interview)

Uit diverse onderzoeken komt voor het team de noodzaak naar voren van een zo spoedig mogelijke uitslag van het NFI. In bepaalde zaken duurt dat weken, in andere zaken is dat binnen een dag of enkele dagen. De officier kan gebruikmaken van zogenoemde spoedprocedures bij het NFI in zaken die hoge prioriteit hebben. Een officier kan mondeling toestemming geven voor een spoedprocedure. Binnen drie dagen moet de aanvraag geformaliseerd worden.

Na het tweede incident wordt forensisch onderzoek verricht aan het slachtoffer en op de plaats delict. Op de kleding van het slachtoffer wordt sperma aangetroffen. Het kledingstuk gaat met spoed voor DNA-onderzoek naar het NFI. Een dag later volgt de uitslag: het spoor betreft inderdaad sperma waaruit een DNA-profiel is vervaardigd. Dit profiel is opgenomen in de DNA-databank en daaruit rolt een match met een eerder spoor uit een andere verkrachtingszaak. (bron: interview)

Het aantal aanvragen dat een team bij het NFI kan doen is doorgaans gelimiteerd. Aan de voorkant moeten dus keuzes worden gemaakt welke stukken wel en welke niet worden onderzocht. Die keuzes bepalen het team en de (forensisch) officier op basis van het onderzoek en de verklaring van het slachtoffer. In de praktijk kan dat tot vertraging in het onderzoek leiden als later blijkt dat andere monsters onderzocht hadden moeten worden. Uit het forensisch-medisch onderzoek blijkt dat er geen sperma is aangetroffen in het slachtoffer. Maanden nadien wordt echter duidelijk, als er ook andere monsters worden onderzocht, dat er DNA van het slachtoffer op de penis van de verdachte zit.

Als er een verdachte in beeld is, volgt er eveneens forensisch(-medisch) onderzoek, maar dan bij de verdachte. De verdachte moet wangslijm afstaan voor DNA-onderzoek, zijn spullen worden onderzocht op sporen of er kan

bemonstering plaatsvinden in acute zaken van haar, penis en nagels. Het kan gaan om de kleding die hij aanheeft, de auto waarin hij rijdt en de spullen die hij thuis heeft. Allereerst zijn de verklaringen van het slachtoffer, bijvoorbeeld over welke kleding de dader aanheeft, belangrijk voor het team zodat ze weten waarnaar ze moeten kijken.

Op kleding van het eerste slachtoffer werd DNA aangetroffen dat overeenkomt met DNA van de verdachte. Op de bruine, leren jas van de verdachte werd DNA van het derde slachtoffer gevonden. Op een van de schoenen die hij tijdens zijn aanhouding droeg, werd DNA van het vierde slachtoffer gevonden. Op de motorhandschoenen die de verdachte tijdens zijn aanhouding bij zich had, werd DNA van het 10-jarige slachtoffer gevonden. (bron: dossier)

Verder kan het tactische onderzoek ook richting geven aan de keuze van wat er nader moet worden onderzocht. In een van de zaken waarin grondmonsters zijn genomen van de plaats delict zijn later de banden van de scooter van de verdachte bemonsterd om te achterhalen of er dezelfde grondsoort onder zit. Dat is overigens niet meer onderzocht omdat er voldoende ander bewijs tegen de verdachte is verzameld.

4.4.2 Horen en verhoren

Het researchteam besteedt veel tijd aan het horen van getuigen, het slachtoffer en later ook de verdachten.

Getuigen

In verkrachtingszaken hoort de politie een groot aantal getuigen. Dat start op het moment dat de melding van de verkrachting bij de politie binnenkomt. De mensen die het laatst contact hebben gehad met het slachtoffer worden direct gehoord. Zij kunnen bijvoorbeeld bevestigen dat de verdachte het slachtoffer is gevolgd naar het toilet of dat het slachtoffer totaal overstuurd een voorbijganger aanklampt en zegt dat ze is verkracht. De getuigenverklaringen kleuren als het ware de verklaring van het slachtoffer nader in over wat er mogelijk is gebeurd. De politie werkt met het horen van de getuigen van ‘binnen naar buiten’: zo

dicht mogelijk op de plaats delict en het slachtoffer beginnen met de mensen die mogelijk wat gezien of gehoord hebben. Daarna wordt in de bredere omgeving gezocht naar getuigen die wat kunnen vertellen over de achtergronden van het slachtoffer, bijvoorbeeld ouders, vriendinnen en burens, zodat het team zich een beeld kan vormen van de persoon van het slachtoffer en indirect daarmee ook een indicatie kan krijgen van de geloofwaardigheid van haar verklaring. Getuigen zijn ook de winkeliers die het slachtoffer kort voor de verkrachting hebben geholpen. Op basis van haar verklaring en de beschikbare camerabeelden wordt de looproute van het slachtoffer zo volledig mogelijk in kaart gebracht. Winkelpersoneel wordt gehoord over of zij het slachtoffer hebben geholpen en of zij wellicht opvallende personen hebben waargenomen (de politie vermoedt dat de verkrachter het slachtoffer is gevolgd). De getuigenverklaringen worden samen met de overige informatie uit het onderzoek gecombineerd tot een verhaal dat steun biedt aan een of meer scenario's dan wel scenario's ontkracht. Getuigen die zich melden na mediaberichten kunnen de politie veel werk bezorgen als blijkt dat het loos alarm is.

Naar aanleiding van het tonen van een compositietekening in de media meldden verschillende getuigen zich. Na deze personen gesproken te hebben bleken zij niet over voor het onderzoek relevante informatie te beschikken. (bron: dossier)

En niet altijd leveren veelbelovende getuigen die informatie waarop het team hoopt. In een van de onopgeloste zaken staat een fietser op camerabeelden bij de plaats delict. Na enige tijd meldt de getuige zich omdat hij zichzelf herkent op de beelden die op televisie zijn getoond. Hij fietst er iedere dag maar kan zich geen verdachte personen herinneren, ook het slachtoffer niet. Een week ervoor heeft hij wel een persoon zien staan, maar de politie kan hier niets mee.

Als er een verdachte in beeld is hoort het team ook getuigen in de kring van de verdachte. Een afweging die het daarbij maakt is in welk stadium het de getuigen hoort. Als er nog weinig bewijs is tegen een verdachte kan het horen van zijn naaste omgeving de verdachte alarmeren met alle gevolgen van dien. De omgeving van de verdachte wordt meestal pas gehoord als de verdachte is gearresteerd. De bedoeling van de getuigenverhoren is enerzijds om een goed beeld te kunnen vormen van de persoon en zijn achtergronden (en eventuele motieven). Anderzijds kan de getuigen worden gevraagd naar de bezigheden van de verdachte voor en na de verkrachting. Een van de verkrachters vertelt tegen zijn broer dat hij zijn hand heeft bezeerd tijdens een valpartij. De broer

weet nog hoe laat dat ongeveer was. Het team heeft hiermee een extra aangrijpingspunt om de verdachte nader te horen.

Getuigen die geen relatie of band hebben met de verdachte maar hem wel kennen, kunnen voor het team een relatief veilige en bruikbare informatiebron zijn. Vlak bij de plaats delict in een van de zaken treft de politie een tent aan. Twee personen op de locatie van de tent verklaren aan de verbalisanten dat een jongen daar enkele dagen eerder de tent heeft opgezet. Zijn spullen liggen er nog in. De jongen wordt omschreven als 23 jaar oud, getint, goed Nederlands sprekend en wat moeilijk lopend. Het slachtoffer heeft een vergelijkbaar signalement gegeven. De forensisch rechercheurs nemen spullen in de tent in beslag en nemen vingerafdrukken af maar er is geen match in HAVANK.

Slachtoffers

De slachtoffers worden na het gesprek met de uniformdienst gehoord door zedenrechercheurs die hen zo gedetailleerd mogelijk bevragen over de aanloop tot het delict, de verkrachting en wat er daarna is gebeurd. De verstrekte informatie door het slachtoffer vormt op dat moment de enige tactische aanwijzing waarmee het team verder kan. Andere bronnen, zoals forensische onderzoeken en getuigenverhoren, volgen daarna. Het komt voor dat in de loop van het onderzoek het slachtoffer nogmaals wordt gehoord, bijvoorbeeld om duidelijkheid te verkrijgen over bepaalde vondsten of andere ontwikkelingen. In een van de zaken wordt het slachtoffer nader gehoord over de spullen die zij bij de dader heeft gezien. De politie heeft inmiddels die spullen gevonden en wil een extra check van het slachtoffer. Het opnieuw horen van het slachtoffer of haar confronteren met een foto van de verdachte kan leiden tot discussie binnen het team en tussen het team en de officier. De belangen van het welzijn van het slachtoffer aan de ene kant en de mogelijke oplossing van de zaak aan de andere kant worden gewogen.

Het opnieuw horen van het slachtoffer is een tricky punt. Vanuit de VKL is besloten het slachtoffer te horen, ook al is dat een extra belasting voor haar. Zij gaf aan dat ze een tijdje van de wereld is geweest, doordat ze een enorme dreun tegen haar hoofd heeft gehad. Ze had niet in de gaten dat ze verkracht was, maar er was wel inwendig DNA gevonden. Om het ‘gat in de film’ op te kunnen vullen, moet ze nog een keer worden gehoord. In dat verhoor geeft ze aan dat ze voelde dat hij in haar kwam. Er is dis-

cussie geweest om de foto van de verdachte aan het slachtoffer te laten zien. Omdat het slachtoffer heeft gezegd dat ze de verdachte nooit meer wilde zien, is dit in eerste instantie niet gebeurd. De officier wilde dit wel, maar ik ben de discussie aangegaan met de officier. Het ging er volgens de officier om of het slachtoffer en de verdachte elkaar zouden kennen, omdat ze mogelijk overburen waren. Uiteindelijk is één foto van de verdachte toch getoond, maar ze kenden elkaar niet. (bron: interview)

De slachtoffers geven een signalement van de dader en zijn eventuele vervoermiddel. Over de waarde van dergelijke omschrijvingen door het slachtoffer wordt wisselend gedacht. Sommige geïnterviewden vinden een signalement een bruikbaar middel om op zoek te gaan naar de verdachte, andere hebben de ervaring dat het weinig oplevert of juist veel ruis geeft. De ervaring is ook dat omschrijvingen door slachtoffers die elkaar op het eerste gezicht lijken uit te sluiten of in elk geval niet bevestigen, bij nader onderzoek toch correct kunnen zijn.

De slachtoffers van de aanranding en de verkrachting gaven allebei een signalement van de verdachte en een beschrijving van de scooter. De scooters kwamen niet overeen. Dit komt doordat hij twee verschillende scooters gebruikte. Ook had een slachtoffer het over een kalend hoofd van de verdachte, de ander over kleine blonde stekeltjes. Achteraf blijkt dat verdachte beide heeft gehad: kaal en daarvoor stekeltjes. (bron: interview).

De opgegeven signalementen resulteren in een aantal zaken in een compositietekening ('compo'). Een compo die als 'algemeen' wordt gekwalificeerd is alleen voor politie-interne diensten bedoeld en niet voor verdere verspreiding in de media. Dat zou een hoop loze meldingen teweegbrengen. De politie kan dan ongehinderd uitkijken naar de verdachte. Een compo is ook gebruikt ter verificatie van het verhaal van het slachtoffer.

Omdat het slachtoffer verklaarde dat ze de dader niet duidelijk heeft gezien (ze moest continu haar gezicht afwenden), is besloten geen compo te maken. Ook vanwege het nog lopende scenario dat het vrijwillig was geweest, werd er rekening mee gehouden dat ze dan zomaar een omschrijving zou verzinnen. Of ze omschrijft degene die de compo maakt, wat ook wel vaker voorkomt. Later is alsnog een compo gemaakt,

omdat er een DNA-match was en ze dus wisten wie het was. Het was meer ter verificatie. (bron: interview)

Verdachten

In één zaak heeft de verdachte zichzelf gemeld en het delict bekend, maar dat is een uitzondering. Het verhoren van de verdachten is voor de rechercheurs vaak een hele opgave want de meeste verdachten ontkennen of beroepen zich op hun zwijgrecht. Het advies van hun advocaat is hiervan een oorzaak, maar ook het feit dat het om een zedendelict gaat en de verdachte zich daarvoor schaamt. Ook als de verdachte wordt geconfronteerd met bewijs, bijvoorbeeld aange troffen spullen, een DNA-hit of verklaringen van getuigen en het slachtoffer, kunnen zij blijven ontkennen of zwijgen. In bepaalde zaken doet het verhoor-koppel vele pogingen om met de verdachte in gesprek te komen over het delict.

De verdachte wordt meerdere keren verhoord. In de eerste verhoren ont-kent hij dat hij de vrouw kent of dat hij ook maar iets weet van waar het over gaat:

20-08-2013 (1e verhoor): eerder in contact geweest met de politie vanwege diefstallen van auto's en motoren.

21-08-2013 (2e + 3e verhoor)

22-08-2013 (4e + 5e verhoor)

27-08-2013 (6e + 7e verhoor) 'Ik heb met helemaal niemand tegen de wil in seks gehad, alleen maar tegen een vergoeding.'

28-08-2013 (8e verhoor): ontkent iemand te hebben verkracht en durft verder niets te zeggen.

12-09-2013 (9e verhoor): verklaart seks te hebben gehad met het slachtoffer maar zegt dat dit vrijwillig tegen betaling van €10 gebeurde. (bron: dossier)

Het aspect van de vrijwilligheid is een van de lastige zaken in het verhoor van de verdachten. Aangetroffen sporen kunnen immers ook het gevolg zijn van vrijwillige seks. De verhoorders moeten de verdachte kunnen koppelen aan de plaats delict en verklaringen van de verdachte onderzoeken om mogelijke andere scenario's of verdachten uit te sluiten. Sommige verdachten praten zichzelf klem zonder het in de gaten te hebben. In een van de zaken ontkent de verdachte dat hij het slachtoffer heeft verkracht. Het slachtoffer weet zich niet meer

precies te herinneren waar de verkrachting heeft plaatsgevonden. De verdachte noemt echter in zijn verklaring juist wel de exacte locatie en zegt dat hij per ongeluk tegen het meisje is aangebotsd. Daarmee heeft het verhoorkoppel hem op de plaats delict en is het andere bewijs voldoende sterk om zijn verzonnen verhaal van de botsing te weerleggen.

4.4.3 Doorzoeking

De forensisch rechercheurs verrichten altijd doorzoeking als de verdachte is gearresteerd. De verdachte kan thuis (of in de auto of garage) spullen hebben liggen die te maken hebben met het misdrijf en die dus kunnen bijdragen aan de bewijsvoering. Het aantreffen van de eerder genoemde rape kit is hiervan het duidelijkste voorbeeld.

Hij kan fysieke relaties niet in stand houden. Hij leeft in een droom, dit past er helemaal in. In z'n meterkast had hij een tas klaarliggen met touw, tape, hamer, enzovoort – alles wat hij nodig had voor een ontvoering. Het is geen ingeving, hij is er klaar voor. (bron: interview)

Ook zaken die niet direct in verband kunnen worden gebracht met het delict maar wel het beeld rond de verdachte verder inkleuren, zijn interessant.

Tijdens de huiszoeking zijn verschillende goederen in beslag genomen. Schrijfblok: op een van de blaadjes stonden opvallende woorden geschreven zoals condoom (doorgestreept), rubber, papier, hockeystick, slaapzak, pen, telefoon, steen (doorgestreept), parfum, geld, handschoenen, telefoonboeken. (bron: dossier)

De aanwezige computers worden ook onderzocht op internethistorie, chatgeschiedenissen en ander 'verdacht' materiaal. Bij een van de verdachten worden op de twee laptops geen bijzonderheden aangetroffen in het internetverleden, wel veel foto's van meisjes. En ook veel pornografische afbeeldingen (waaronder twee afbeeldingen van kinderporno) en videofragmenten. Tevens wordt een compositietekening gevonden die is uitgebracht door het onderzoeksteam.

4.4.4 Buurt- en passantenonderzoek

Het uitvoeren van een buurtonderzoek na een verkrachting (of een ander ernstig feit) is een standaardonderdeel van het rechercheonderzoek. Het buurtonderzoek gebeurt zo snel mogelijk: dat vergroot de kans dat getuigen zich wat kunnen herinneren. De agenten die het buurtonderzoek doen, vaak is dat de uniformdienst, krijgen een vooraf opgestelde vragenlijst mee. De vragen die ze moeten stellen zijn, als het goed is, afgeleid uit de diverse hypothesen en scenario's die het team kort na het delict kan formuleren. De kwaliteit van de antwoorden is mede afhankelijk van degene die de vragen stelt aan de burgers.

Het buurtonderzoek is niet een kwestie van 'afvinken', het is een leidraad. Er zijn mensen die met een hele stapel papier terugkomen van het buurtonderzoek, maar er zijn ook mensen die met tien papiertjes terugkomen die aan beide kanten zijn ondergekliederd. Dat laatste is het beste.
(bron: interview)

Het buurtonderzoek dient meerdere doelen. Een van de doelen is het zoeken naar getuigen die mogelijk iets hebben gezien rond het tijdstip van het delict dat van belang kan zijn. In een van de verkrachtingszaken spreekt het slachtoffer van een groene bestelauto waar de dader mee is weggereden. In het buurtonderzoek wordt omwonenden gevraagd of zij de afgelopen tijd een groene bestelauto hebben gezien rond de plaats delict. In dit geval is er een buurtgenoot die melding maakt van een soortgelijke auto die een week ervoor raar geparkeerd stond onder een boom. Een ander zegt dat een groene Ford vreemde draai-bewegingen op de weg heeft gemaakt. Het is een van de puzzelstukjes in het onderzoek, want later blijkt dat de verdachte in een groene bestelauto rijdt en de week ervoor op die locatie is geweest, vermoedelijk om de omgeving te verkennen. Dat laatst ontkent de verdachte overigens.

Een ander doel is om een beter beeld te krijgen van het slachtoffer. Het team hoort het slachtoffer en de naaste omgeving, maar dat is een eenzijdig en subjectief verhaal. Uit het buurtonderzoek komt eenzelfde beeld naar voren als het team heeft vernomen van de ouders van het slachtoffer: het meisje staat bekend als verlegen en erg serieus bezig met haar school.

Als het meisje altijd verkeerde vriendjes zou hebben, vaak in elkaar wordt geslagen en 'het sletje van de week' is, geeft dat aanleiding om bepaalde scenario's af te wimpelen of juist nader uit te zoeken. (bron: interview)

Een buurtonderzoek levert in vrijwel geen van de bestudeerde zaken eenduidige aanwijzingen op richting een verdachte. Het is een van de opsporingshandelingen die in het geheel van het onderzoek moet worden geplaatst. De noodzaak om een buurtonderzoek uit te voeren wordt ook ingegeven door de omgeving, bijvoorbeeld een delict dat zich heeft afgespeeld in de nabije omgeving van een flat. Het slachtoffer heeft geschreeuwd en er is kans dat buurtbewoners dat hebben gehoord. Het team ‘moet dan een buurtonderzoek doen’. Impliciet is het doel van het buurtonderzoek ook om latere vragen van de advocaat te kunnen pareren.

In zaken waar geen buurtonderzoek wordt verricht – en er is geschreeuw geweest in betreffende woning – kan de advocaat zeggen: ‘Ja, maar de burens hebben geen geschreeuw gehoord.’ Als de burens het wel hebben gehoord, kun je dat ontcrachten. In dit geval was er een getuige die stemmen heeft gehoord die zei: ‘Ik dacht dat ik een ruzie hoorde.’ Voor de rest heeft het niets opgeleverd. (bron: interview)

Een uitzondering is een zaak waarin het team besluit om flyers uit te delen. De flyeractie is vooral uitgezet omdat het een klein dorp betreft en men hoopt op informatie over de dader. Het levert een getuige op die zich anoniem meldt en het team op het spoor zet van de verdachte.

Het team kan naast een buurtonderzoek ook een passantenonderzoek uitvoeren om getuigen te vinden die bijvoorbeeld een week eerder ook rond het tijdstip van het delict in de buurt zijn geweest. In de helft van de zaken worden een of meer passantenonderzoeken gehouden. In een van de zaken wordt dat gedaan omdat de verkrachting op een verlaten industrieterrein heeft plaatsgevonden. Van buurtonderzoek valt dan weinig te verwachten. Met passantenonderzoek wil het team bereiken dat getuigen zich melden die ten tijde van het delict op die plaats aanwezig zijn geweest of anderszins opvallende personen hebben opgemerkt. Passantenonderzoeken zijn tijdrovend. Afhankelijk van de zaak kunnen er 100 politieagenten aan meewerken. Naast het zoeken naar mogelijke getuigen kan de politie ook alle nummerplaten van de auto’s, brommers en scooters noteren die op dat moment voorbijrijden. De gedachte is dat mensen, dus ook verdachten, vaste patronen in hun dagelijkse leven hebben, zoals op vaste dagen of tijden naar het werk gaan. Over het algemeen is de ervaring dat dat weinig oplevert. In zaken met onbekende verdachten kan het soms waardevol zijn om een passantenonderzoek uit te voeren, zoals blijkt uit een van de bestudeerde zaken.

Het passantenonderzoek heeft er mede toe geleid dat de verdachte zich heeft gemeld: hij was op de plek toen het passantenonderzoek plaatsvond. Hij heeft zich toen omgedraaid. De politie had het gevoel dat er iets niet deugde. Een dag erna loopt hij er wel tegen aan en zijn gegevens worden genoteerd. Bij zijn vader is later ook nog aangebeld met als smoes een nog te betalen bekeuring. De verdachte voelde zich erg opgejaagd. Hij heeft zich uiteindelijk zelf gemeld bij de politie. (bron: dossier)

In een ander onderzoek heeft het passantenonderzoek direct tot de aanhouding van de verdachte geleid.

Naar aanleiding van de vierde melding stelden diverse politie-eenheden een onderzoek in de omgeving in. Op verschillende posten werden mensen gecontroleerd. Een van de verbalisanten heeft een bromfietser staande gehouden. De bestuurder reed zonder helm en voldeed gedeeltelijk aan de signaleringen. Na de staandehouding werd vastgesteld dat hij een bivakmuts en handschoenen bij zich had. Gezien de combinatie van het signalement van een getint uiterlijk en geknepen ogen, de plaats en het tijdstip van aantreffen, het met zich vervoeren van een bivakmuts, het feit dat verdachte met een valse kentekenplaat reed en zijn onsamenhangende verklaring, werd verdachte aangehouden als verdachte van de vier incidenten. Bij de insluitingsfouillering werd de kleding van verdachte inbeslaggenomen. Tevens werden bij de verdachte een mobiel, zwarte handschoenen en een verrekijker aangetroffen. Deze goederen zijn ook in beslag genomen. (bron: dossier)

Het betrekken van de uniformdienst heeft als voordeel dat er slagkracht beschikbaar is. De uniformdienst kan zich betrokken voelen bij het onderzoek en als extra ogen en oren fungeren. Uit een van de onderzoeken worden ook de nadelen duidelijk. Het signalement van de verkrachter en zijn vervoermiddel worden breed verspreid binnen de uniformdienst die het passantenonderzoek uitvoert. Dat levert niets op, maar kort daarop zien surveillerende agenten de betreffende persoon rijden. Zij houden hem in het kader van een verkeerscontrole aan en vragen om zijn papieren. De verdachte is hierdoor gealarmeerd en verwijderd – zo blijkt later – alle informatie op zijn telefoon en computer.

Een minder expliciete vorm van passantenonderzoek is het surveilleren in burger rondom de plaats delict. Personen die aan het signalement voldoen, worden staande gehouden en hun gegevens genoteerd. Een persoon die zich

vreemd gedraagt en een leeg blikje Red Bull weggooit, valt op. De surveillerende agenten rapen het blikje op met het oog op mogelijk vergelijkend DNA-onderzoek en noteren zijn naam. Hij blijkt later niets met de verkrachting te maken te hebben.

4.4.5 Vluchtige gegevens

Onder vluchtige gegevens wordt die informatie verstaan die een korte bewaar-duur heeft en dus snel door het team moet worden veiliggesteld. Voorbeelden zijn camerabeelden en zendmastgegevens.

Zendmast- en telefoongegevens

Zendmastgegevens zijn de gegevens van de telecomprovider waarop te zien is op welk moment een telefoon een bepaalde zendmast heeft ‘aangestraald’. Telefoons ‘stralen’ bij bellen, sms’en en internetten een zendmast (in de buurt) aan. De politie kan bij de telecomprovider deze zendmastgegevens opvragen om te zien of een telefoon op een bepaald tijdstip in die buurt was. Ook kan de politie nagaan met welke nummers (personen) gebeld is of welke personen hebben gebeld. De politie kan een inbeslaggenomen telefoon uitlezen, dat wil zeggen dat sms- en WhatsApp-berichten, contactpersonen en afbeeldingen boven water kunnen worden gehaald.

In een zaak is het team erachter gekomen dat eenzelfde 06-nummer (prepaid) opduikt op de plaats delict en even daarvoor in de trein heeft aangestraald. Het team vermoedt dat de dader het slachtoffer heeft achtervolgd en heeft toegeslagen op een verlaten terrein.

Een analyse van de historische mastgegevens wees uit dat eenzelfde 06-nummer zowel bij het station als bij de plaats delict voorkwam. De tijdstippen van het gebruik van dit nummer passen in het scenario dat de onbekende verdachte het slachtoffer vanaf het station is gevolgd tot aan de plaats delict en na het misdrijf zich terug heeft verplaatst richting het station. (bron dossier)

In een andere zaak zijn de zendmastgegevens uit voorzorg opgevraagd en om later het verwijt van ‘tunnelvisie’ te voorkomen. Een analyse van de gegevens is niet gebeurd omdat de verdachte al in een vroegtijdig stadium is aangehouden op basis van een DNA-hit. Dat geldt overigens ook voor het uitkijken van camerabeelden. Dat wordt in een aantal zaken achterwege gelaten omdat er snel een verdachte in beeld is die met andere bewijsmiddelen op de plaats delict geplaatst kan worden.

De ervaring is ook dat de informatie van de zendmasten niet altijd betrouwbaar is omdat het zoekgebied groter is dan eerder gedacht. Zo kon bijvoorbeeld de telefoon van het slachtoffer in een zaak niet worden gelokaliseerd op de plaats delict.

In het onderzoek zijn het met name camerabeelden die de teams veilig proberen te stellen. De opsporingsteams maken veel werk van het zoeken van camera's op en rond de plaats delict en de loop- of fietsroutes van de slachtoffers en verdachten, en het vervolgens veiligstellen van de gegevens. De camera's zijn soms zichtbaar vanaf de straat, soms niet. De politie kan scanners gebruiken om die niet-zichtbare camera's te vinden. De verklaring van het slachtoffer is leidend voor de locaties waar de camerabeelden worden opgevraagd. Tijd is hierbij een cruciale factor. Camerabeelden worden regelmatig overschreven met nieuwe beelden. De beelden worden onder meer gebruikt om meer zicht te krijgen op de eventuele relatie tussen dader en slachtoffer en de geloofwaardigheid van de verklaring van het slachtoffer.

In het begin hebben we ons geconcentreerd op de jongens die met haar meegelopen zijn want op het moment dat die jongens zeggen: ‘die griet was dronken en we hebben haar thuis afgezet en voor de rest niets aan de hand’, dan heb je een ander verhaal dan dat zij vertelt. Dus voor ons was het prio, om de geloofwaardigheid van aangeefster duidelijk te krijgen, dat we die jongens te spreken zouden krijgen om dat verhaal te bevestigen of ontkrachten. Dat verhaal zou ook richting verdachte kunnen wijzen omdat ook blijkt dat een van die twee jongens de verdachte met z'n voornaam aanspreekt. (bron: interview)

De verkrachting die in het toilet van een uitgaansgelegenheid wordt gepleegd is duidelijk door een onbekende gepleegd, want dader en slachtoffer zijn op beelden van het café te zien en zitten die avond een paar tafels van elkaar vandaan zonder blijk van herkenning. Het slachtoffer dat beweert gewinkeld te hebben, wordt door middel van de camerabeelden van winkels ‘gevolgd’ om haar ver-

haal te verifiëren en ook om te onderzoeken of de verdachte haar misschien is gevolgd. Camerabeelden worden ook gebruikt om het exacte tijdstip van het delict te bepalen.

Uit de camerabeelden blijkt dat het slachtoffer en de verdachte om 22.17 uur samen het tunneltje inrijden. Om 22.21 uur (5 minuten later) fietst de verdachte opnieuw het tunneltje in tegengestelde richting in. De verkrachting heeft dan tussen genoemde tijdstippen plaatsgevonden. (bron: dossier)

Een potentieel probleem waar het team zich van bewust moet zijn, is dat de tijden op de camera door instellingsfouten kunnen afwijken van de werkelijke tijd. Eventuele tijdlijnen kunnen daardoor niet meer kloppen.

Bij het uitlezen van de camerabeelden bleken de digitale tijden niet altijd te kloppen. Als er aangenomen wordt dat de tijd op de beelden klopt, kan dit funest zijn voor het opstellen van een juiste tijdlijn. In onze eenheid is het daarom geprotocolleerd om de tijdstippen van de opgevraagde camerabeelden altijd te herberekenen. In het pv moet daarnaast vermeld worden dat data en tijden niet kloppen. Het wordt regelmatig nog verzuimd dit te controleren terwijl het cruciaal is voor de tijdlijn. (bron: interview)

Beelden kunnen worden gebruikt om vast te stellen hoe de verdachte is gelopen of heeft gefietst, zowel voor het delict als erna. Als het slachtoffer denkt of weet dat de dader haar is gevolgd, is dat eenvoudiger dan wanneer de politie op zoek moet naar een verdachte die in de buurt was en voldoet aan het signalement. Dat vergt veel uitkijktijd.

Na het tweede incident worden er camerabeelden opgevraagd van het centrale toezicht van de politie. Het betrof beelden van 45 camera's. Op de beelden is een persoon te zien die voldoet aan het signalement: donker gekleurde man, mogelijk Antilliaans, tussen de 25-40 jaar, normaal postuur, kalend of zeer kort geknipt haar, geheel donker gekleed, donkere broek, met een glimmend donkerkleurig jack. (bron: dossier)

Uit het vorige citaat blijkt de verdachte (redelijk) goed in beeld te komen. En de verkrachter die met de gestolen pinpas van het slachtoffer duidelijk op

beeld staat van de bank waar hij pint, is voor het team ook een meevaller. De ervaring is echter dat camerabeelden vaak van slechte kwaliteit zijn. Het team moet het dan doen met de slechte beelden en beargumenteren waarom het bijvoorbeeld de scooter van verdachte is die op de beelden te zien is of zou moeten zijn. Ook al zijn beelden soms schimmig, toch kunnen ze het team extra informatie opleveren.

Het meisje is herkenbaar met nette jas en blond haar. De beelden hebben voor de rest een schim opgeleverd. Zij liep daar en we zagen zeg maar een schim van de verdachte met iemand achter op de fiets. Dat was nieuw want getuigen hadden hem alleen zien wegfietsen. We zien dat ze haar aanspreken. (bron: interview)

De lokale kennis van het slachtoffer is van belang voor het team om te kunnen bepalen welke route zij heeft gelopen en welke camera's interessant zijn. In het onderzoek zit ook een aantal slachtoffers dat niet bekend is met de plaats waar ze zijn, bijvoorbeeld omdat ze daar op vakantie zijn. In dat geval heeft het team ervoor gekozen om de volgende ochtend met het slachtoffer in de auto de route te rijden die ze heeft gefietst.

Tijdens de arrestatie van de verdachte of later bij de huiszoeking wordt de telefoon in beslag genomen voor technisch onderzoek. Het onderzoek richt zich onder meer op de bel- en berichtengeschiedenis van de verdachte. Heeft hij bijvoorbeeld contact gehad met het slachtoffer? Belangrijk aspect van het onderzoek is of de telefoon van de verdachte op het moment van de verkrachting in de buurt is geweest. Uit de vluchtige gegevens zou dat nummer eruit moeten komen. Dat wil nog niet zeggen dat de verdachte er ook is geweest, maar het is een vraag waar de verdachte een goed antwoord op moet hebben.

Toen de verdachte was opgepakt, is zijn telefoon uitgelezen. Daaruit kon de politie ook zien bij welke masten hij was geweest. Daaruit bleek dat hij op het betreffende tijdstip op de plaats van de verkrachting was. De verdachte woonde niet ver van de plaats delict. Als hij thuis had gezeten had hij hoogstwaarschijnlijk dezelfde paal kunnen aanstralen. Hij had in ieder geval niet kunnen zeggen dat hij niet in de buurt was. Althans, zijn telefoon was in de buurt. (bron: interview)

Ook de telefoons van de slachtoffers worden in een aantal zaken onderworpen aan een technisch onderzoek. Meestal gebeurt dat in het begin van het onderzoek, bijvoorbeeld om de valseverklaringhypothese uit te sluiten.

We hebben de telefoon van het slachtoffer uitgelezen omdat we twijfelden aan de juistheid van haar aangifte. Op die manier probeerden we te weten te komen of het slachtoffer een afspraakje had met een bekende of iets dergelijks, in plaats van dat ze door een willekeurig persoon verkracht zou zijn. Daarnaast werd gekeken of, indien er inderdaad sprake was van een juiste aangifte, er aanwijzingen waren of de dader uit haar eigen kennissenkring kwam. Een lastig punt was om het slachtoffer haar telefoon te vragen. Het blijft dubbel, want je vraagt het aan een slachtoffer dat net iets heftigs heeft meegemaakt. Je hebt het gevoel dat je het slachtoffer extra straft. Toch vinden we dat het meer regel dan uitzondering zou moeten zijn, omdat het wel relevante informatie kan opleveren. Er is niet specifiek over naar het slachtoffer gecommuniceerd waarom wij haar telefoon wilden uitlezen. (bron: interview)

Als de verkrachter de telefoon van het slachtoffer meeneemt kan de politie de locatie bepalen. Op deze manier is een van de verkrachters gearresteerd omdat de telefoon van het slachtoffer in zijn auto lag. Zijn wat ongeloofwaardige verklaring is dat de ‘telefoon er ineens lag’.

4.4.6 Slimme techniek

De telefoon van een verdachte kan een handig middel zijn om de verdachte op te sporen. In een aantal zaken is wel het 06-nummer bekend van de verdachte, maar de verdachte zelf is spoorloos verdwenen. De politie stuurt dan een zogenoemde stille sms naar het betreffende nummer. De verdachte ziet niet dat hij een sms krijgt. Op die manier kan bepaald worden bij welke zendmast de telefoon aanstraalt, waardoor er een plaatsindicatie is. Vervolgens kan er nog een driehoeksmeting gedaan worden om te kijken wat de exacte locatie is. In een van de zaken is dat gelukt, door middel van gelijktijdige inzet van een OT, in een andere zaak om een simpele reden niet.

Via de sportclub waar de verdachte vaak kwam, is zijn nummer achterhaald. Er is een stille sms naar de telefoon gestuurd. Omdat de verdachte de dag na de verkrachting voor 5 à 6 dagen naar het buitenland is vertrokken en de telefoon uit de lucht was, kwam de sms niet aan. De verdachte kon uiteindelijk toch op Schiphol worden opgepakt, omdat ze wisten wanneer hij daar aankwam (via tap op moeders telefoon). (bron: interview)

Als er wel een verdachte is, maar geen bekend 06-nummer dan heeft het team de mogelijkheid om de IMSI-catcher te gebruiken. Dankzij dit apparaat kunnen opsporingsdiensten het telefoonnummer achterhalen van mobiele telefoons met prepaid kaarten. Het OT volgt de verdachte en vangt een code op waarmee het naar de telefoonmaatschappijen kan gaan om het erbij behorende nummer te achterhalen. Als dat bekend is, kan het team verder met het opvragen van histogegevens en tappen, zoals in een van de zaken is gebeurd.

4.4.7 Gesloten bronnen

Onder gesloten bronnen verstaan we primair informatie die de politie heeft geregistreerd in haar systemen. Het rechteam kan verschillende bronnen raadplegen om zich een beeld te vormen van de plaats delict, het slachtoffer en de vermoedelijke dader. In een van de seriezaken heeft het team na het tweede zedendelict een overzicht uit de Basisvoorziening Handhaving (BVH) laten maken van alle incidenten in dat gebied. Het blijkt dan dat er al lange tijd mensen worden lastiggevallen (niet per se seksueel) waarbij ze een omschrijving geven van de verdachte die overeenkomsten heeft met degene die de zedenfeiten heeft gepleegd. Voor het team zijn dat waardevolle inzichten omdat de zedenmisdrijven passen binnen een breder patroon van grensoverschrijdend gedrag door dezelfde verdachte.

In de meeste zaken raadpleegt het team het Herkenningsdienstsysteem (HKS). Hierin staan de gegevens van bekende verdachten waaronder hun criminaliteitshistorie. HKS wordt op verschillende manieren gebruikt. Het team kan een overzicht maken van alle bekende zedendelinquenten die rond de plaats delict wonen. De ervaring is dat de meeste verkrachters dicht bij huis opereren. In een van de zaken wordt op basis van HKS ingezoomd op een verdachte die in de buurt woont van de verkrachting. Het team richt het onderzoek op hem maar moet na een week het roer omgooien als uit het DNA-onderzoek blijkt dat hij het niet heeft gedaan.

Als uit de verklaring van het slachtoffer blijkt dat de verkrachter op de fiets is, geeft dat extra aanleiding om HKS door te spitten. Een andere manier is om op basis van het signalement kenmerken van de verkrachter te zoeken, maar de ervaring is dat het wel moet gaan om specifieke uiterlijke kenmerken.

Het slachtoffer schat de verdachte op 30/35 jaar. Ook de getuigen schatten deze leeftijd. In feite is de verdachte 44 jaar, het kan dat hij er heel jong uitzag. Wat zeggen signalementen? Signalementen zijn altijd lastig. Toch zijn de specifieke kenmerken van waarde, bijvoorbeeld een tattoo. De ervaring in andere zaken is dat signalementen vaak verschillend zijn. Zo kunnen verschillende getuigen andere signalementen hebben van dezelfde verdachte. Het is heel suggestief. Het begint al met jezelf. Hoe groot ben jezelf? Wat is je referentiekader? Vrouwen zijn qua detail vaak beter in signalementen, ze noemen vaker specifieke kenmerken. Je moet altijd doorvragen, hoe weet je dat het twee uur was? Zet tevens de antwoorden en het doorvragen in de verklaringen. Dat zou soms nog wel beter kunnen. Een leeftijdsschatting is soms wel een range om een verdachte in de systemen op te zoeken. (bron: interview)

In geen van de zaken is later gebleken dat het opvragen van HKS- en BVH-gegevens een rol heeft gespeeld bij de uiteindelijke aanhouding van de verdachte. Datzelfde geldt ook voor een ander politiesysteem, ViCLAS, dat specifiek is bedoeld om gegevens over verkrachters te registreren.

ViCLAS

De Nederlandse politie maakt sinds 1997 gebruik van het Violent Crime Linkage Analysis System, kortweg ViCLAS. ViCLAS is internationaal de meest gebruikte databank om vergelijkende zaakanalyses uit te voeren. In het systeem worden gedetailleerde gegevens van opgeloste en onopgeloste verkrachtingszaken vastgelegd. Daarnaast worden in ViCLAS bizarre moorden en moorden met een zedencomponent geregistreerd. Naast de standaardgegevens van een zaak worden met name gegevens vastgelegd over gedrag en modus operandi. De Landelijke Eenheid van de Nederlandse politie is verantwoordelijk voor het beheer van ViCLAS en ziet toe op de volledigheid en eenduidigheid van de informatie die wordt ingevoerd. De regionale politie-eenheden moeten deze informatie aanleveren. Op basis van ViCLAS-data kan de Landelijke Eenheid vergelijkende

zaakanalyses uitvoeren om te bepalen of verschillende delicten kunnen worden toegeschreven aan dezelfde dader.¹¹

De rekercheteams laten in veel gevallen ViCLAS raadplegen, meestal zonder resultaat. In verschillende zaken heeft het raadplegen van ViCLAS wel een of meer personen opgeleverd die een vergelijkbare modus operandi hebben als de dader van de verkrachting die het team dan onderzoekt of die op andere kenmerken overeenkomsten vertoont. Het team onderzoekt dat, maar dat levert geen verdachte op.

Uit ViCLAS en andere systemen kwamen zes personen naar voren die betrokken zouden kunnen zijn bij het gepleegde feit. Het betrof voornamelijk allochtone mannen van tussen de 18 en 29 jaar, woonachtig in de regio. Nader onderzoek naar deze personen leverde geen aanvullende informatie op die verband houdt met de verkrachting. (bron: interview)

De ViCLAS-analyse levert in een zaak informatie op waarmee het team niet zo veel kan. Er wordt informatie aangeleverd over drie aanrandingen die negen jaar voor de verkrachting hebben gespeeld. In een andere zaak heeft het team van de nood echter een deugd gemaakt. Uit ViCLAS komt op basis van de modus operandi en het signalement van de verkrachter een zaak naar voren die acht jaar voor de verkrachting is gepleegd. Het leeftijdsverschil tussen het slachtoffer in de oude en nieuwe zaak is twintig jaar. Ondanks deze evidente verschillen heeft het team de oude zaak ter informatie voor de rechter in het dossier toegevoegd, in de hoop dat de rechter dit op een of andere manier laat meewegen. Overigens heeft het team daar later geen concrete aanwijzingen voor gevonden.

De oude zaak is bij de huidige zaak gevoegd. De overeenkomsten en verschillen tussen de zaken zijn beschreven, dat moet ook, anders gaat de advocaat erop zitten. De zaak is erbij gevoegd omdat er tijdens de verhoren over is gesproken met de verdachte, ook al heeft de verdachte er niets over verklaard. Het is ook toegevoegd om het beeld te schetsen dat het een uitzonderlijk delict is. (bron: interview)

¹¹ Geciteerd uit Van Wijk & Van Leiden (2013), p. 116.

Sommige verkrachters zijn bij de politie nog niet bekend met eerdere zeden-antecedenten en vallen om die reden buiten beeld in de systeemanalyse. Een bijkomend punt is dat de combinatie fors geweld en zedendelicten weinig voorkomt en dat ViCLAS alleen de verkrachtingen registreert. De geïnterviewden sluiten niet uit dat sommige verkrachtingen als geweldsincident zijn weggeschreven. Die komen dan niet in ViCLAS terecht. Het zoeken op geweldsincidenten in BVH en HKS is echter onbegonnen werk vanwege de omvang.

In een zaak is er voor zover bekend in het geheel geen informatie uit ViCLAS geraadpleegd. De reden is dat de TGO-teamleider daaraan niet heeft gedacht.

ViCLAS is niet geraadpleegd. Als ik het nu opnieuw zou kunnen doen, zou ik dat wel gedaan hebben. De verdachte was dan waarschijnlijk al eerder in beeld gekomen. Er is ook geen HKS- of BVH-analyse gemaakt. Een verklaring hiervoor is dat ik erg van de structuur hou. Normaal gesproken in TGO's neemt de informatiecoördinator dit soort zaken op zich. Aangezien ik in deze zaak geen infocoördinator had, heb ik er ook helemaal niet aan gedacht. Ik draaide op de automatische piloot. (bron: interview)

Het moment waarop het team ViCLAS bij het onderzoek betrekt en de snelheid waarmee uit ViCLAS informatie komt, lijken van invloed op de gepercipieerde meerwaarde van ViCLAS voor de researcheteams. Een van de teamleiders omschrijft het dilemma dat ViCLAS geen gelijke pas houdt met de ontwikkelingen in de zaak en doet de suggestie om gedragsanalytische inzichten te koppelen aan de ViCLAS-analyses.

In je eigen onderzoek heb je al heel snel allerlei gegevens, je hebt een plaatje van je verdachte. Wanneer ViCLAS zich op die feiten gaat concentreren, is het eigen onderzoek al veel verder. Het analyseproduct van ViCLAS komt achter het onderzoek aan. ViCLAS zou dichterbij moeten gaan zitten als een zaak speelt; ze moeten zich beter inlezen en betere producten aanleveren, bijvoorbeeld een bepaalde profilering: dit komt qua modus operandi overeen, dit komt qua dader overeen... Die kan het niet zijn, want die zit vast... Er moet binnen een straal van zoveel kilometer worden gezocht... Op die manier zouden personen aangereikt kunnen worden. (bron: interview)

Naast het raadplegen van verschillende politieregistratiesystemen maken de rechteerteams ook gebruik van andere informatiebronnen, zoals de Basisregistratie Personen (BRP). Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat 'de verdachte volgens de BRP zonder vaste woon- of verblijfplaats in Nederland is. Niet uit te sluiten is dat de verdachte, wanneer hij op vrije voeten wordt gesteld, zal vertrekken/vluchten naar het buitenland en uit het zicht verdwijnt (...)'. Ook de Dienst Wegverkeer (RDW) is geraadpleegd. In een van de verkrachtingszaken kan het slachtoffer de kleur en het vermoedelijke merk noemen van de scooter waarop de verkrachter rijdt. Het team vraagt bij de RDW gegevens op van alle scooters in een straal van x kilometer van de plaats delict. Die straal is bepaald door het berekenen van de vermoedelijke actieradius van de scooter. Die lijst met gegevens wordt gecoppeld aan de HKS-informatie.

Op die manier proberen we potentiële verdachten in beeld te krijgen. Op basis van die lijst kwamen we ook in een loods uit, waar een soortgelijk brommertje werd gevonden maar dat was een andere kleur. Ook is nog een geweldpleger die vanuit die HKS-analyse in beeld kwam gevraagd om DNA af te staan, in de veronderstelling dat het bloed op de arm van het slachtoffer van de dader was. Maar dat bleek van het slachtoffer zelf te zijn. (bron: interview)

4.4.8 Media en compositietekeningen

Media-aandacht is een vast gegeven in de verkrachtingszaken. Plaatselijke, regionale en regelmatig ook de landelijke media berichten over de verkrachting van een vrouw door een onbekende dader. De berichten kunnen getuigen opleveren die bij de politie melden dat ze 'wat hebben gezien' of kennis dragen van het misdrijf.

Naar aanleiding van het AT5-nieuws meldt zich een vrouw als getuige bij de zedenpolitie. Ze verklaart dat zij op de ochtend van de verkrachting en op de ochtend daarvoor een man heeft zien lopen die voldoet aan het in de media opgegeven signalement. (bron: dossier)

In vrijwel alle zaken hebben de teams in overleg met de officier zelf ook actief de media gezocht. De mediacontacten hebben dan een duidelijk opsporingsdoel, bijvoorbeeld om getuigen op te roepen zich te melden.

Verschillende getuigen melden zich naar aanleiding van de mediaberichten. Na deze personen gesproken te hebben, bleken zij niet over relevante informatie te beschikken die van belang is voor het onderzoek.

(bron: interview)

Wanneer en op welke wijze de media worden ingeschakeld, is regelmatig onderwerp van discussie binnen het team en tussen het team en de officier. De officier wil in de seriezaak in eerste instantie geen pers omdat er nog steeds een scenario is dat het een verzonnen verhaal betreft. Na het tweede en derde delict gaat het maatschappelijk belang zwaar wegen (er loopt vermoedelijk een seriepleger rond) en zoekt het team de media op. In dit geval is aan eventuele getuigen gevraagd om zich te melden. In minimaal vier zaken heeft het team ook een compositietekening van de verdachte in de media getoond, onder andere in het landelijke programma *Opsporing Verzocht* en de regionale varianten daarvan. Andere media hebben dat weer overgenomen in hun berichtgeving over de verkrachting.

Het al dan niet tonen van een compositietekening op de tv heeft binnen het team de nodige voeten in de aarde. Een belangrijke vraag is in welk stadium van het onderzoek de compositietekening wordt getoond. Een overweging om het niet te snel te doen, is dat de dader weet dat de politie naar hem op zoek is en tegenmaatregelen kan treffen (vluchten, sporen wissen, enzovoort).

Het kan tegen je gaan werken als je te snel of te veel in de media brengt. We hebben in deze zaak de compo alleen intern binnen de politie-eenheid verspreid. Op die manier wordt de regie gehouden en het voordeel is dat alle dienders 'heimelijk' naar de verdachte kunnen uitkijken. Door de compo alleen intern te verspreiden vergroten we het vangnet zonder de dader te verjagen. Wanneer de compo in de media zou worden gebracht en op die manier onder de burgers verspreid, loop je het risico op opgejaagd wild. De verdachte zelf kan zich ook herkennen of geïnformeerd worden waardoor de kans ook nog bestaat dat hij niet meer vindbaar is voor de politie. (bron: interview)

Een punt waar het team ook rekening mee houdt, is de 'betrouwbaarheid en accuraatheid' van de compositietekening. De verklaringen van het slachtoffer zijn leidend maar die kunnen te algemeen zijn. Het team kan besluiten om de compositietekening later in het onderzoek naar buiten te brengen als er meer informatie is over de dader of om meer informatie te generen waarmee ze verder kunnen Rechercheren.

Als je zo'n (algemene) compo in de media gaat gooien, worden we gek van de meldingen. Mensen die achter mannen aan gaan lopen die denken dat het hem is. Dat wordt een compleet gekkenhuis. Lastig aspect is dat er ook een fase zit tussen het aantreffen van een spoor en de uitslag van dat spoor. In het meest ongunstige geval duurt het veertien dagen, voordat je de media dan opzoekt. De ene projectleider is bovendien terughoudender in het gebruik van de media dan de andere. In de tussentijd moeten er afwegingen gemaakt worden: wat ga ik wel doen en wat niet? (bron: interview)

De ervaring is dat het tonen van een compositietekening in de media veel reacties oplevert. In een van de zaken wordt de verdachte ook herkend. Tot slot worden media ingezet om reacties uit het (criminele) milieu te genereren. De politie heeft een verdachte op het oog, die ook al onder de tap staat (zie §4.4.9). Door middel van de uitzending probeert het team extra informatie te krijgen over de verdachte, wat ook lukt. Een compo die als 'algemeen' wordt gekwalificeerd, is alleen voor politie-interne diensten bedoeld en niet voor verdere verspreiding in de media. Dat zou een hoop loze meldingen teweegbrengen. De politie kan dan ongehinderd uitkijken naar de verdachte. Eén compo is ook gebruikt ter verificatie van het verhaal van het slachtoffer.

4.4.9 BOB-middelen

In de bestudeerde verkrachtingszaken zijn de volgende BOB-middelen toegepast: telefoontaps, stelselmatige observatie, het gebruik van informatie en OVC. Een verschil in de opsporing tussen moord- en verkrachtingszaken is de inzet van BOB-middelen. Algemeen kan worden gesteld dat de zedenpolitie minder ervaring heeft met de inzet van BOB-middelen dan de reguliere recherche. Dat heeft, zoals eerder al naar voren gebracht, te maken met de historie van de zedenpolitie en de aard van de zaken. In de meeste gevallen heeft de zedenrecherche al een verdachte en moet worden aangetoond dat hij het delict heeft gepleegd. De nadruk ligt dan op verhoren en forensisch onderzoek. In sommige voormalige regio's werkte de zedenpolitie in bepaalde zaken samen met de districtsrecherche en in ons onderzoek is te zien dat er vaak een TGO(-achtige) structuur op een verkrachtingszaak wordt gezet, waardoor er meer kennis ontstaat over de BOB-middelen en wat die kunnen opleveren. In de woorden van een rechercheur: 'Het is het onbekende dat het lastig maakt, terwijl de resulta-

ten heel mooi zijn.’ In de bestudeerde onderzoeken komen verschillende BOB-middelen aan de orde. Het tappen van telefoons komt het meest voor, namelijk in tien zaken. In één zaak is de naaste familie van het slachtoffer onder de tap gezet omdat een van de scenario’s is dat de familie het delict in scène heeft gezet vanwege financiële problemen. Ook dit scenario kan al snel worden geschrapt.

Tappen

Uit de dossiers en interviews komen verschillende redenen naar voren om de telefoon van personen voor een bepaalde periode te tappen. De overwegingen van het team en de officier om in het begin van het onderzoek personen ‘onder de tap’ te zetten, zijn direct terug te voeren op de hypothesen en scenario’s die het team heeft opgesteld. De vraag is welke middelen dan ingezet kunnen worden om een hypothese te bevestigen of juist te ontkrachten. In een van de zaken is een scenario dat de vriend en collega van het slachtoffer te maken kunnen hebben met de verkrachting. Het blijkt al snel dat zij geen verdachten zijn; het team kan zich op de andere scenario’s richten. Een andere reden om personen al snel in het onderzoek te tappen, in dit geval de verdachte, is dat de verdachte in de optiek van het team gevaarlijk is en nieuwe slachtoffers kan maken. Door middel van de tap kunnen ze zijn doen en laten in de gaten houden en onderwijl werken aan het verzamelen van verder bewijs. In dit geval belt de verdachte erg weinig. Op een bepaald moment in het onderzoek heeft het team genoeg bewijs om tot aanhouding over te gaan, maar weten ze niet waar de verdachte zich bevindt. Toevallig belt op dat moment de verdachte met een vriend en zegt in het gesprek dat hij op weg is naar een locatie om zijn post op te halen. Het team wacht hem daar op en houdt hem aan.

De verkrachter in een andere zaak is na zijn delict gevlucht. Het team heeft geen idee waarheen. Ze willen zijn telefoon tappen maar zijn vader geeft een verkeerd nummer aan de politie. Het team besluit de vader onder de tap te zetten. Ze laten een van de uniformmedewerkers naar hem toegaan met de mededeling dat er nog een boete openstaat voor zijn zoon. De vader belt meteen zijn zoon en het team weet dan dat hij een dag erop op Schiphol zou landen. De succesverhalen over het tappen laten onverlet dat het een arbeidsintensieve aangelegenheid is, die in sommige gevallen ook niets kan opleveren.

Het telecomverkeer behorende bij het mobiele nummer werd gedurende twee dagen opgenomen en uitgeluisterd. De gebruiker bleek XX te zijn. Deze persoon wordt gehoord. In een tapgesprek vertelt hij tegen een onbekende vrouw dat hij zou weten wie de dader is maar dat de politie hem hiernaar niet gevraagd heeft. In een nieuw verhoor wordt hij nader gehoord en geeft dan aan dat hij de naam YY had gehoord. Uit nader onderzoek en verhoor blijken beide personen geen directe betrokkenheid te hebben bij het gepleegde feit. (bron: dossier)

Stelselmatige observatie

In zeven verkrachtingszaken heeft het OT een aandeel in het opsporingsonderzoek. Net als bij het BOB-middel van de tap liggen aan de inzet van een OT ook diverse motieven en overwegingen ten grondslag. Een OT wordt in deze zaken altijd ingezet op een (mogelijke) verdachte. Zo neemt het OT heimelijk een foto van de mogelijke verdachte zodat het team kan verifiëren of hij voldoet aan het signalement. Een ander team volgt de verdachte om zijn specifieke haardracht, zoals omschreven door het slachtoffer, te controleren. Een OT wordt doorgaans ingezet in onderzoeken naar zware criminaliteit. In de verkrachtingszaken heeft het team de inzet vooraf moeten claimen, omdat er anders geen capaciteit is. Een uitzondering is een zaak waarin het OT op dat moment weinig te doen heeft en het team meehelpt om op zoek te gaan naar een bepaalde woning. De zaak heeft veel aandacht, ook binnen het korps en iedereen is erop gebrand om de dader te pakken. De omschrijving van de omgeving en het type huis door het slachtoffer heeft geresulteerd in een lange lijst (allemaal handwerk door het team) met woningen in een aantal dorpen waar de verkrachting mogelijk heeft plaatsgevonden. Het OT gaat de lijst af en bij het derde huis hebben ze beet. Ter bevestiging kijken ze heimelijk in de achterbak van de auto om te controleren of er materiaal in ligt zoals omschreven door het slachtoffer. Dat blijkt zo te zijn. Vanaf dat moment observeren ze de bewoners van het huis, onder wie de verdachte, om zijn doen en laten te volgen en te voorkomen dat hij in herhaling valt.

Het OT wordt in een andere zaak ingezet om de verblijfplaats van de verdachte te achterhalen.

We wilden weten waar hij woonde. We hadden verschillende adressen, we wilden zijn kleren, fiets en mes. We moesten zicht krijgen op de

meest waarschijnlijke plaats waar hij zijn spullen bewaarde. Ook zijn opvallende jas. We zijn hem gaan observeren. De camera wordt echter gezet op het adres van de vriendin van de verdachte. Uit het systeem is gekomen dat hij daar woonde, uit een melding of verklaring om een totaal onschuldige zaak, volgens mij het verlies van een portemonnee of zo. (bron: interview)

We wilden het stapje voor stapje doen. We wilden eerst weten waar hij verbleef voordat we een zoeking zouden gaan doen. We wilden zekerheid dat we goed zaten, als we fout zaten dan zouden mogelijk op een andere plek dingen weggemaakt worden. Je hebt op dat moment nog niet zo veel, alleen een verklaring en camerabeelden en wat aanwijzingen, dus we moeten voorzichtig handelen. (bron: interview)

Als het team een verdachte in beeld heeft, wordt hij door een OT stelselmatig geobserveerd om zo veel mogelijk bewijs tegen hem te verzamelen. Ze komen veel te weten over de verdachte: wat doet hij overdag, met wie gaat hij om, hoe laat gaat hij naar bed? Een van de slachtoffers vertelt dat de verkrachter een erg sterke (vieze) lichaamsgeur heeft. Een lid van het OT gaat naast de betreffende verdachte zitten in de wachtkamer van de huisarts en constateert eveneens een penetrante lichaamsgeur. Het aanwijzen van een verkeerde persoon die het OT vervolgens observeert komt ook voor. Het blijkt een persoon die erg veel op de verdachte lijkt. Het team komt daar na een paar dagen achter.

Informant en OVC

Tamelijk uniek in verkrachtingszaken is de inzet van een informant. Na de serie zedenmisdrijven geeft de officier toestemming voor stelselmatige inwinning van informatie. Dat gebeurt door een si-informant.

Stelselmatige inwinning van informatie ('de si-informant')

Het stelselmatig inwinnen van informatie is een (bijzondere) opsporingsbevoegdheid op grond van het Wetboek van Strafvordering die wordt ingezet in het kader van een strafrechtelijk onderzoek tegen een verdachte of een criminele groepering. Met de toepassing van een opsporingsbevoegdheid wordt de fase van de strafrechtelijke bewijsgaring

betreden. Stelselmatige informatie-inwinning is het door middel van het inwinnen van informatie verkrijgen van een min of meer volledig beeld van bepaalde aspecten van het privéleven van de verdachte (artikelen 126j en 126qa Wetboek van Strafvordering). Dit kan zowel plaatsvinden door een opsporingsambtenaar als door een burger (artikel 126j en artikel 126v Wetboek van Strafvordering).¹²

De si'er heeft contact gelegd met de verdachte met als doel om informatie in te winnen over diens mogelijke betrokkenheid bij de serie gewelddadige aanrandingen en verkrachtelingen. Deze contacten vinden plaats in het arrestantencomplex van het politiebureau waar de verdachte op dat moment verblijft wegens een overval. Tijdens dit contact ontkent de verdachte zijn betrokkenheid bij de reeks incidenten, waaronder de overval. Tijdens het derde gesprek geeft de si'er aan dat hij heeft gehoord dat de verdachte degene is die die aanrandingen zou hebben gepleegd. De verdachte zegt daar niets van te weten. Gedurende het gesprek vraagt de si'er of de verdachte niet bang was dat hij ergens vingerafdrukken heeft achtergelaten. De verdachte zegt dat dat niet kan omdat hij altijd handschoenen draagt. Tijdens een volgend gesprek wordt de verdachte gevraagd wat hij zou doen wanneer er in de zogenoemde 'wijvenzaken' DNA van hem gevonden zou worden. De verdachte geeft hierop te kennen dat hij dan 'de lul' is en dat hij dan alles zou moeten vertellen. Op de vraag of hij zich nog iets kon herinneren van de aanrandingen van 'die wijven', schudt de verdachte zijn hoofd en zei dat die wijven 'een grote blur' zijn. De si'er maakt de opmerking dat 'je toch geen "wijven" aanrandt met handschoenen aan', waarop de verdachte zei: 'Nee natuurlijk niet, dan voel je toch niets.' Een rechercheur zegt over de inzet van een si-informant: 'Er is in het huis van bewaring geprobeerd om informatie te ontlokken maar dit is niet gelukt. Op zedendelicten kun je eigenlijk niet heel goed een infiltrant zetten omdat de daders daar eigenlijk niet graag over praten.' Tegen dezelfde verdachte van de serie zedenmisdrijven heeft de officier een bevel van opnemen van vertrouwelijke communicatie afgegeven (OVC). Dit heeft niets opgeleverd omdat de verdachte door zijn oma en zijn advocaat erop is gewezen dat de politie mag afluisteren en dat hij dus niet over de zaak mag praten.

12 Ministerie van Veiligheid & Justitie. Verzoek om brief met uitleg over het verschil tussen een informant en een infiltrant.

8 oktober 2014.

4.4.10 Bijzondere inzet

Een politiehelikopter heeft de omgeving rond de plaats delict afgezocht op zoek naar de brommer van de verdachte die hij mogelijk gedumpt zou hebben. Er worden luchtfoto's gemaakt. Op basis van die luchtfoto's en het verhaal van het slachtoffer is een gedragskundige gevraagd of de woonplaats van de verdachte kan worden bepaald, zonder resultaat. Ook de inzet van een 'lokvrouw' in een van de seriezaken levert niets op. In twee zaken heeft het team speurhonden ingezet. In een geval heeft de speurhond de exacte locatie gevonden waar de verkrachting is gebeurd. Op een van de plaatsen delict worden meerdere sporen en stukken van overtuiging, onder andere een bril en een onderbroek van de aangeefster, aangetroffen. Van de locatie worden foto's gemaakt. In de andere zaak levert de inzet van de speurhond niets op, volgens de rechercheur omdat er te veel tijd verstreken is tussen de verkrachting en de inzet van de hond ('het verwaait'). Nieuw is de inzet van een zogenoemde zedenhond.

Pilot zedenhonden

Eind 2015 is een pilot gestart met zogenoemde zedenhonden. Het idee om op een andere manier naar sporen te zoeken, is afkomstig van een FO-rechercheur die merkte dat hij moeilijk buiten met forensisch licht (lampen) naar spermasporen kan zoeken. In Noorwegen werkt de politie al langere tijd met honden die getraind zijn op het vinden van spermasporen. De politie heeft een bezoek aan Oslo gebracht om de ervaringen op te tekenen. De honden kunnen sporen vinden waar geen andere hond op is afgericht en die niet met het menselijk oog te detecteren zijn. Het is tijdens de verleende assistenties gebleken dat de sporen die de honden vinden sporen zijn die mensen niet waarnemen. Hieraan zit ook een keerzijde: de sporen die nu door de Nederlandse zedenhonden worden gedetecteerd zijn dermate minuscuul dat het NFI er geen DNA uit kan destilleren. In feite zijn de honden 'te goed'. Om tot een succes te komen bij het NFI zou het beter zijn dat ze melden bij een hoeveelheid materiaal waar ook DNA uit af te leiden valt. 'Hiervoor zoeken we nog naar betere afstemming want het gaat er tenslotte om dat we DNA vaststellen dat naar de dader kan leiden.' In principe kunnen zedenhonden hun waarde hebben voor inzet in alle verkrachtingszaken, zowel buiten als ook binnen omdat spermasporen moeilijk te vinden zijn. Het werken met de zedenhonden

kan FO veel tijd besparen. Zo is er dankzij de inzet van een zedenhond in meerdere zaken het scenario dat er een zedenmisdrijf zou zijn gepleegd uitgesloten. ‘Als de hond het niet kan vinden, hoeft FO zich ook niet in te spannen om te gaan zoeken.’ In totaal zijn er vijf zedenhonden in Nederland waarvan er nog drie in opleiding zijn. (bron: interview)

4.5 Resultaten en lessen

Tot slot van dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van de vijftien verkrachtingsonderzoeken met een onbekende dader alsmede de ‘kantelmomenten’ in de onderzoeken ofwel de succesfactoren en de lessen.

4.5.1 Resultaten

Een maat voor resultaat is de mate waarin de politie een zaak opheldert ofwel tot de aanhouding van de verdachte komt en het dossier naar het OM stuurt die de vervolging kan inzetten. De researcheteams hielden dertien van de vijftien zaken op. In acht van de opgehelderde zaken is ook bekend dat de verdachte is veroordeeld. De straffen lopen voor zover bekend uiteen van twintig maanden gevangenisstraf tot vijf jaar en tbs. Twee verkrachtingszaken heeft de politie niet kunnen oplossen. In beide gevallen wordt het slachtoffer verkracht in een verlaten omgeving (park en industrieterrein). Het dossier eindigt met de zinsnede: ‘De onderzoeken, verhoren en media-aandacht hebben geen concrete informatie opgeleverd die zou kunnen leiden tot de dader van de verkrachting.’ Eén zaak is later geëindigd in vrijspraak omdat de onvrijwilligheid onvoldoende was aangetoond.

Een jonge vrouw is aan het feesten en moet plassen. Ze loopt naar buiten op zoek naar een geschikte plek. Daar komt zij verdachte tegen. Ze moest hem aftrekken en hij probeerde haar vervolgens te verkrachten. Dat lukt niet maar hij is wel klaargekomen. De verdachte gaat ervandoor met haar tas. De verdachte zegt dat ze beiden aan het zoenen waren en dat van het een het ander kwam. Ze stoppen snel met de geslachtsgemeenschap omdat ze geen condoom bij zich hebben. Hij heeft haar daarna gevingerd en zij hem vrijwillig afgetrokken. De politie ziet haar huilend op straat lopen en maakt een pv van bevindingen. Er volgt vrijspraak. (bron: dossier)

4.5.2 Succesfactoren

Hoe de recherche de dertien zaken oplost is heel divers. Met oplossen wordt hier bedoeld op de aanhouding van de uiteindelijke verdachte. Er is uiteraard zelden sprake van een enkele oorzaak waardoor de zaak wordt opgelost. Niettemin kunnen wel situaties en factoren worden genoemd waardoor de rest van het onderzoek voor het team duidelijk naar een verdachte leidt (kantelmoment in het onderzoek).

In vijf zaken leidt een DNA- of vingerafdrukkenhit tot de identiteit van de verdachte omdat deze reeds in de databanken staat geregistreerd voor een eerder gepleegd strafbaar feit. Door middel van spoedprocedures bij het NFI komt het team al vrij snel in het onderzoek bij de verdachte uit, in één zaak een dag na het delict al. De verdachten zijn, anders gezegd, slordig omgegaan met hun sporen ('hij heeft flink met z'n DNA lopen smijten').

De verdachte wordt meermaals verhoord. Hem wordt de uitslag van het NFI voorgehouden: de kans dat het DNA-profiel van een willekeurig gekozen persoon matcht met dit DNA-profiel was bij alle drie plaatsen waar sporenmateriaal is aangetroffen, kleiner dan een op de een miljard. De verdachte reageert: 'Oké, theoretisch zouden dat er 6 kunnen zijn omdat er 6 miljard mensen op de wereld zijn. Het is dus geen 100 procent, het was 89 of 99 procent.' (bron: dossier)

Een van deze 'DNA-zaken' komt overigens pas op het eind van het onderzoek tot een definitieve oplossing, namelijk door middel van DNA-verwantschaps-onderzoek.

In drie verkrachtingszaken heeft het slachtoffer zelf een onmisbare rol in de uiteindelijke aanhouding van de verdachte gespeeld. Een slachtoffer ziet de verkrachter een paar dagen na de verkrachting fietsen en waarschuwt de politie. Een ander slachtoffer ziet de verkrachter drie dagen na het delict rijden en achtervolgt hem op de fiets naar zijn huis. Ze roept de politie erbij. Het laatste slachtoffer weet zich dermate veel details van de dader en de omgeving te herinneren, dat die bruikbare aanwijzingen vormen voor het team dat daarop kan Rechercheren. Die herinneringen blijken voor 100 procent te kloppen.

Getuigen hebben in twee zaken een belangrijk aandeel in de identificatie van de verdachte. Eén getuige kan de verdachte aanwijzen in een uitgaansgelegenheid. Bij de andere zaak speelt ook het slachtoffer nog een rol. Zij rijdt met de politie naar haar huis en ziet een getuige lopen die de dader de nacht ervoor

heeft gezien en gesproken. De getuige wordt gehoord en per ongeluk ligt er een foto van een bekende crimineel op het bureau van de betreffende rechercheur. De getuige ziet die foto en zegt: 'Dat is hem.' Hiervan is een apart proces-verbaal gemaakt en in het dossier gevoegd.

Het redelijk duidelijke signalement en de oplettendheid en doortastendheid van de uniformdienst die hem herkent en staande houdt, hebben uiteindelijk tot de aanhouding van een verdachte geleid.

Technisch onderzoek gecombineerd met de achteloosheid van de verkrachter leiden tot zijn identificatie en aanhouding. Hij steelt de telefoon van het slachtoffer, verkoopt die in een winkel die hem om een kopie vraagt van zijn paspoort. Via het IMEI-nummer komt de politie bij de winkel en dus de verdachte uit.

Tot slot meldt één verdachte zich bij de politie als dader van de verkrachting.

De verdachte komt zichzelf aangeven bij de politie, omdat hij anders geen toekomst zou hebben, ook voor zijn 5-jarige kind. Een dag ervoor heeft hij het ook verteld aan zijn vriendin en zijn zus geappt dat hij iets ergs had gedaan. Zijn motief voor het delict was dat hij totale controle wilde hebben over iemand. Hij wilde seks met iemand die dat niet wilde. Hij had het een week ervoor ook geprobeerd, maar dat lukte naar zijn zeggen niet. Zijn DNA matchte (zedenkit, sperma, tape, mes). (bron: dossier)

In de interviews is diverse malen de term 'geluk' en 'toeval' gevallen, doelend op het gegeven dat de verdachten in verschillende zaken ogenschijnlijk gemakkelijk in beeld komen bij het team. Een eerste reactie van de teamleiders en rechercheurs is dat het 'geluk wordt afgedwongen'. Daarmee doelen ze onder meer op het effect van alle ingezette onderzoekslijnen.

We hebben de verdachte niet in de schoot geworpen kregen. Het was een gevolg van verschillende onderzoeksacties die we ondernomen hebben: passantenonderzoek, onderzoek op signalementen, onderzoek in de omgeving, andere rechercheurs die in de straat van de verdachte moesten zijn. De verdachte voelde zich zo onder druk gezet dat hij in paniek is geraakt. Het is geen geluksfactor, je dwingt het af. Als je je best niet had gedaan, had hij alleen de rechercheurs in zijn straat gehad maar was hij niet in paniek geraakt. We zijn ervan overtuigd dat we hem uiteindelijk wel gepakt zouden hebben, als hij zich niet had aangegeven. Het had nog wel een maandje kunnen duren, want de verdachte zat niet in de DNA-databank. (bron: interview)

De meeste geïnterviewden hebben wat moeite met de uitdrukking ‘geluk hebben’ in een onderzoek, alsof het ze overkomt en ze er eigenlijk maar weinig invloed op hebben. Het team werkt hard aan de zaak en maakt gebruik van de mogelijkheden die zich op dat moment voordoen. Dat vergt alertheid, ervaring en creativiteit. In een zaak die zich in het weekend afspeelt in een uitgaansgebied is het horecateam van de politie actief. Het slachtoffer heeft snel de melding gedaan en er is een redelijk goed signalement. Alle medewerkers van de horecadienst worden ingezet om de voorbijgangers te controleren rond de plaats delict en hun gegevens te noteren. De bezetting in het researchteam is daarvoor op dat moment onvoldoende. Een wijkagent die op enig moment in het bureau is voor een vergadering hoort de naam die de getuigen hebben genoemd als zijnde van de verdachte. Het is een buitenlandse naam, fonetisch uitgesproken, maar de wijkagent herkent die en geeft de gegevens van de mogelijke verdachte aan het team. Er zijn meer voorbeelden te noemen waaruit blijkt dat het geluk kan worden ‘afgedwongen’, zoals een van de teamleiders het uitdrukt. Het heeft er ook mee te maken dat het team kritisch is en blijft, ook al lijkt het plaatje wel duidelijk.

Op de arm van het slachtoffer was bloed aangetroffen. Men was ervan overtuigd dat dit van de dader was want het slachtoffer had geen verwondingen. Bij nader onderzoek bleek het bloed toch van het slachtoffer te zijn. Je moet jezelf niet te snel rijk rekenen. (bron: interview)

4.5.3 Lessen

Aan de teamleiders en rechercheurs is gevraagd welke andere lessen, behalve kritisch blijven, zij uit hun onderzoek trekken die voor ander, toekomstig onderzoek van waarde kunnen zijn. Een aantal van die lessen komt overeen met de lessen die op basis van de moordonderzoeken zijn vastgesteld.

Teams

Vaak noemen rechercheurs zaken die betrekking hebben op het team. De samenstelling en het functioneren daarvan is bepalend voor de kwaliteit.

Gebruik de juiste kwaliteit op de juiste plek. Sommige mensen zijn gespecialiseerd in bepaalde zaken. Jonge collega's kunnen veel toevoegen, maar je hebt ook ervaring nodig. Bij het samenstellen van teams, bijvoorbeeld een TGO, heb je een mix nodig: ervaring en mensen die net komen kijken. (bron: interview)

Het werken met vaste teams wordt als een groot voordeel gezien omdat iedereen op elkaar is ingespeeld en er geen tijdverlies is met het organiseren van werk. Dit geldt vooral voor de TGO's; bij de zedenteams is dit nog niet het geval. Tegenspraak moet het team scherp houden en voorkomen dat door de automatische piloot zaken over het hoofd worden gezien. Bij het gebruik van tegenspraak in een team hebben verschillende geïnterviewden kritische noten geplaatst. Of het is niet georganiseerd of tegenspraak wordt intern georganiseerd. Dat laatste heeft weinig meerwaarde, vindt men; iemand van 'buiten' zou die rol van tegenspreker beter kunnen vervullen. Het enthousiasme en de gedrevenheid van het team zijn eveneens belangrijk voor het onderzoek. De teamleider heeft hierin een essentiële rol, maar ook een goede verslaglegging van de briefing wordt genoemd als een middel om teamleden te informeren en bij de zaak te blijven betrekken. In de hectiek schiet verslaglegging er nog weleens bij in.

Samenwerking

Een andere les is dat het betrekken van de basispolitiezorg ('blauw') bij het onderzoek van meerwaarde kan zijn mits 'blauw' weet wat het moet en niet moet doen. Dat vergt sturing vanuit de teamleiding en een goed gedoseerde informatieverstrekking. Het begint met het eerste contact met het slachtoffer en een juiste behandeling van de plaats delict tot meewerken aan het passantenonderzoek. De ervaring is dat 'blauw' soms te enthousiast is en eigenstandig onderzoeksactiviteiten uitvoert, wat niet in het belang is van het hoofdonderzoek, bijvoorbeeld een verdachte willen aanhouden terwijl er nog onvoldoende bewijs is. Gepleit wordt om in de opleiding daar meer aandacht voor te vragen waardoor de samenwerking tussen zedenrecherche en 'blauw' beter verloopt.

Op de academie wordt nu geleerd dat als er seks in het spel is, je moet wegblijven, niets vragen, zedenrecherche bellen. Op die manier wordt er een afstand gecreëerd en spastisch gereageerd. Als het maar in een amb-

telijk verslag wordt vastgelegd en niet door middel van een mutatie.
(bron: interview)

Het nut van het betrekken van een wijkagent bij het onderzoek staat vast, onder meer om de lokale kennis in het team te verkrijgen. De locatie van een TGO is centraal waardoor de specifieke, lokale kennis niet optimaal is. Wijkagenten kunnen, zoals eerder gezegd, een belangrijke rol vervullen.

Snelheid, kwaliteit en afstemming

Over het opsporingsonderzoek zelf is iedereen het eens: dat moet zo snel mogelijk na het delict worden opgezet en uitgevoerd. Desnoods worden andere onderzoeken naar minder heftige zaken stilgelegd zodat er voldoende expertise en capaciteit kunnen worden vrijgemaakt. In de eerste uren en dagen moet er veel informatie worden verzameld en sporen veiliggesteld. Dit is beter mogelijk binnen een TGO-structuur dan wanneer een zedenafdeling met beperkte bemensing dit moet organiseren. Uit dit onderzoek komt naar voren dat verkrachting door een onbekende dader een zaak moet zijn waarin zedenrechercheurs nauw samenwerken met de ‘reguliere’ (lees tactische) recherche. Niet alleen vanwege de capaciteit, maar ook vanwege de expertise en de gestructureerde aanpak heeft een TGO-structuur grote voordelen.

Een boodschap die uit de verkrachtingszaken naar voren komt, is dat zedenrechercheurs tactischer moeten denken en werken; ‘een zedenmisdrijf met een onbekende dader is gewoon een misdrijf, net als een overval’, aldus een teamleider. Ook de zedenpolitie realiseert zich de noodzaak daarvan. Binnen de zedenpolitie is thans de ontwikkeling gaande om meer aandacht te hebben voor de tactische kant van het rechercheonderzoek, onder andere voor de inzet van BOB-middelen. Tegelijkertijd moet binnen de TGO’s de expertise van de zedenpolitie ook worden benut, bijvoorbeeld op het gebied van verhoortechnieken. En dat kan beter volgens de geïnterviewden. Vanuit zeden zit er (vrijwel) nooit een afvaardiging in de teamleiding (VKL). Zedenrechercheurs maken wel deel uit van de uitvoerenden in een TGO (VKU), maar dan worden ze ook ingezet op reguliere rechetaken, bijvoorbeeld voor het natrekken van kentekens, en wordt hun expertise niet ten volle benut. De belangrijkste les is dat zeden en reguliere recherche meer naar elkaar toe moeten groeien.

Opsporingsinformatie

Andere genoemde lessen hebben betrekking op de informatiehuishouding en de beschikbaarheid van relevante informatie bij de start van het onderzoek. Hiermee wordt bedoeld op overzichten van gebieden waar ernstige misdrijven, in casu zedendelicten, zijn gebeurd. Dat gebeurt pas achteraf, op verzoek van het team, mits er capaciteit voor is.

Er kan niet veel beroep worden gedaan op analysecapaciteit terwijl dat zeker in verkrachtingszaken heel erg van belang kan zijn. De werkwijze is nu reactief en verbanden worden, zeker op eenheidsniveau, laat staan op landelijk niveau, niet gelegd. (bron: interview)

Die criminaliteitskaarten zouden een bovendistrictelijk karakter moeten hebben, zeker als het om seriedelicten gaat. Die overzichten zouden structureel moeten worden bijgehouden. Dit kan belangrijke startinformatie zijn voor het team. In beginsel zou ViCLAS hierin kunnen en moeten voorzien. Uit de bestudeerde zaken komt naar voren dat het analyseproduct niet goed in de behoefte voorziet. Deels komt dit omdat er geen duidelijk beeld is te geven, deels ook omdat het product te laat komt voor het team. De les is hier dat de informatiehuishouding en -verstrekking goed (inhoudelijk en in tijd) moeten aansluiten op de behoeften en vragen van het team.

Dossiervorming

Tot slot geeft een aantal geïnterviewden de les mee dat de opbouw en inhoud van het dossier goed moeten zijn, met name voor de rechtbank. De laatste jaren is hierin verbetering gekomen en zijn dossiers overzichtelijker en leesbaarder samengesteld. Om de zaak sterker te maken zouden in het dossier ook de alternatieve hypothesen moeten worden beschreven en met welke informatie die zijn ontkracht, zodat er weinig ruimte over is voor twijfel. Sfeerverbalen of foto's kunnen daarbij helpen.

In een van de zaken staat de verdachte op camerabeelden met zijn fiets. De beelden zijn erg onduidelijk maar aan de fiets is te zien dat een deel wit is. Het team heeft de fiets gevonden bij de verdachte en een opname laten maken van die fiets met die zelfde camera. De gelijkenis is treffend en overtuigend genoeg voor de rechter. (bron: dossier en interview)

4.6 Resumé

Hoe de recherche te werk gaat in verkrachtingszaken met een onbekende dader komt duidelijk naar voren uit de bestudeerde dossiers en gehouden interviews. De zaak begint bij de melding van de verkrachting bij de politie. Slachtoffers kunnen zelf de melding doen maar in de praktijk blijkt dat ook anderen dat doen, bijvoorbeeld een partner of buurman. De slachtoffers zijn blanke vrouwen die op het verkeerde moment op de verkeerde plaats zijn. Ze hebben over het algemeen geen problematische achtergrond; ze studeren bijvoorbeeld, of hebben een reguliere baan. De plegers zijn vaak bekenden van de politie, maar in verband met andere delicten. De helft heeft een niet-Nederlandse achtergrond. Ze overrompelen het slachtoffer en passen daarbij instrumenteel geweld toe, hoewel er ook uitzonderingen zijn wat geweldgebruik betreft. Het hebben van seks is het primaire motief, maar in sommige zaken volgt de verkrachting op een ander strafbaar feit (inbraak, beroving). We zouden in de meeste gevallen van gelegenheidsplegers kunnen spreken. Twee daders zijn aan te merken als seriepleger.

De uniformdienst heeft vaak als eerste contact met het slachtoffer. Ze bepalen onder andere of medische hulp nodig is, vragen naar het signalement van de verkrachter en zetten indien mogelijk de plaats delict af. De uniformdienst kan als dat al niet is gebeurd de zedenpolitie inschakelen. Ze wordt soms ook ingezet voor andere opsporingshandelingen, zoals een buurtonderzoek. Het blijkt noodzakelijk om de blauwe teams goed te informeren en aan te sturen anders kan de zaak kapot worden gemaakt. Anders dan bij moordzaken worden de verkrachtingszaken ofwel opgepakt door de zedenpolitie ofwel door een TGO(-achtige) structuur waarin zedenrechercheurs werken. Het voordeel van een TGO(-achtige) structuur is dat er veel werk in korte tijd kan worden gedaan. De nadruk ligt dan vooral op de tactische kant van het researchewerk (veiligstellen vluchtige gegevens, sporenonderzoek, enzovoort). Als een zeden-team de zaak oppakt, duurt het vaak langer met als gevolg dat er gegevens of sporen worden gemist. De teams denken bij aanvang van het onderzoek aan verschillende hypothesen en scenario's hoe het gebeurd kan zijn en door wie. Een van de hypothesen waar de teams rekening mee houdt, is dat het slachtoffer – om welke reden dan ook – een onjuiste melding heeft gedaan. Dit belemmert het onderzoek echter niet, men houdt er wel rekening mee en probeert die onjuistemeldinghypothese te ontcrachten, bijvoorbeeld door bekenden van het slachtoffer te tappen.

Het onderzoek begint met het zoeken naar sporen op de plaats delict, als

het slachtoffer die kan aanwijzen. Het slachtoffer wordt zelf ook medisch onderzocht op sporen (bloed, sperma, haren van de dader). Het verhaal van het slachtoffer hoe het is gebeurd is leidend voor het team, dat daarop de (eerste) opsporingshandelingen afstemt. Het team houdt een buurt- en passantenonderzoek om getuigen te vinden die op die tijd en op die plaats iets hebben gehoord of gezien. Daarnaast zijn rechercheurs bezig met het veiligstellen van camerabeelden in de omgeving van de plaats delict. Ze hopen hiermee zicht te krijgen op de reisbewegingen van het slachtoffer en van de mogelijke dader. Het veiligstellen van telefoonmastgegevens kan later van pas komen wanneer de telefoon van de verdachte in beslag is genomen en kan worden bepaald of hij op dat moment in de buurt van de verkrachting is geweest.

De slachtoffers kunnen vaak een signalement geven van de verdachte. De politie maakt een compositietekening en gebruikt in verschillende zaken de media, waaronder *Opsporing Verzocht*, om getuigen op te roepen. Het horen van getuigen is een belangrijk onderdeel in de opsporingsonderzoeken. De teams proberen hiermee ook een beter beeld te krijgen van het slachtoffer en haar omgeving. Recherchewerk betekent ook vele uren besteden aan uitzoekklussen, bijvoorbeeld wie er allemaal een brommer van een bepaald merk hebben in een straal van twintig kilometer rond de plaats delict. Het uitpluizen van de politiesystemen op zoek naar vergelijkbare zaken en/of verdachten is een ander voorbeeld. Dergelijke klussen lopen parallel met andere 'deelprojecten' die de teamleiding heeft opgezet en waar rechercheurs aan werken. Het team kan via een spoedprocedure binnen korte tijd de uitslag van een DNA-onderzoek krijgen, waarmee ze in sommige gevallen al snel een verdachte op het oog hebben. Het verkrijgen van voldoende bewijs tegen de verdachte gebeurt onder meer door zijn telefoon te tappen en hem te laten observeren door een OT. Een OT wordt in diverse zaken ingezet om te voorkomen dat de verdachte in herhaling valt, maar ook om meer te weten te komen over zijn dagelijkse doen en laten. Tamelijk uniek in een verkrachtingszaak is de inzet geweest van een informant.

Het oppakken van de verdachte, wat in dertien van de vijftien bestudeerde zaken is gelukt, is meestal een kwestie van het combineren van allerlei puzzelstukjes. Meer dan bij de moordzaken is het technisch bewijs (vingerafdrukken, DNA) een kantelpunt in het onderzoek. In verschillende zaken heeft het team al snel een hit en kan het zich op de verdachte concentreren. In andere zaken is er wel DNA gevonden maar is de verdachte niet bekend in de databanken. Uit het onderzoek komt ook naar voren dat andere bronnen, waaronder het slachtoffer zelf en getuigen, een belangrijk aandeel hebben in het identificeren van de verdachte. De verdachten zijn niet verklaringsbereid dus de teams moeten goed beslagen ten ijs

komen. In diverse zaken is te zien dat er veel aandacht wordt besteed aan de dossieropbouw en dat ook (ontkrachte) alternatieve hypothesen en scenario's worden beschreven om eventuele twijfel bij voorbaat weg te nemen.

Conclusies

In dit hoofdstuk volgen de conclusies die ook als samenvatting van het onderzoek kunnen worden gelezen. Als eerste staan we stil bij de opzet en uitvoering van het onderzoek in relatie tot de onderzoeksvragen en het onderzoeksdoel. Daarna wordt indachtig de gestelde onderzoeksvragen ingegaan op de verschillen tussen de moord- en verkrachtingszaken, gevolgd door de overeenkomsten. We besluiten het hoofdstuk met een korte slotbeschouwing.

5.1 Opzet en uitvoering onderzoek

Een uitputtende beschrijving geven hoe de recherche te werk gaat in moord- en verkrachtingszaken is niet het doel van dit onderzoek. De vraag is ook of dat mogelijk is: alle zaken zijn immers uniek. Dat geldt ook voor de manier waarop de recherche is georganiseerd, de aanwezigheid van kennis en ervaring, en ook de manier waarop zij het opsporingsonderzoek verricht. Ook al zijn bepaalde onderdelen van het opsporingsonderzoek gestandaardiseerd, het blijft mensenwerk. De vraag hoe de recherche werkt, kan het beste worden onderzocht door als onderzoeker daadwerkelijk met nieuwe zaken mee te lopen en aan de hand van een protocol te observeren hoe de politie te werk gaat. Dat is een tijdrovende aangelegenheid. Het bestuderen van dossiers en interviewen van teamleden is weliswaar een *second best* optie maar biedt in de praktijk genoeg informatie om een indruk te verkrijgen van wat er allemaal komt kijken bij een opsporingsonderzoek. Een voorbehoud hierbij is dat het om een kleinschalige, beschrijvende studie gaat. De bestudeerde zaken zijn niet representatief voor alle opsporingsonderzoeken naar moord- en verkrachtingszaken met een onbekende dader. Omdat vrijwel alle eenheden hebben meegewerkt hopen we een dwarsdoorsnede te hebben opgetekend van het researchewerk in Nederland.

5.2 Unieke kenmerken moord- en verkrachtingszaken

We spreken hierna over verschillen tussen moord- en verkrachtingszaken en doelen daarmee in feite op het kenmerkende van de afzonderlijke misdrijven. Bij de verschillen moet in aanmerking worden genomen dat het om een beperkt aantal bestudeerde zaken gaat.

Een belangrijk verschil betreft de samenstelling van het team bij beide typen zaken en de expertise die daarin aanwezig is. Waar de moordzaken meteen worden opgepakt door de ‘reguliere’ recherche, in casu TGO’s, zijn er verschillende verkrachtingszaken door de zedenpolitie gedaan. Door het kleinschalige karakter van deze studie is het niet mogelijk om de mate van opheldering te koppelen aan een vergelijking tussen de aanpak door de zedenpolitie en de reguliere recherche. Wel komt uit de gesprekken naar voren dat het tactische recherchewerk binnen TGO(-achtige) structuren steeds meer ingang vindt bij de zedenpolitie, die van oudsher veel nadruk heeft gelegd op het slachtoffer en de verdachte, en de verhoortechnieken. De meerwaarde van meer tactiek in zedenonderzoeken binnen een TGO-structuur zit waarschijnlijk niet zozeer in meer ophelderingen van de zaak – DNA is en blijft nummer 1 – maar meer in de snelheid waarin opsporingshandelingen kunnen worden uitgevoerd. Tijd is in dergelijke zaken kostbaar, want de eerste uren en dagen na het delict moeten zo veel mogelijk gegevens worden verzameld, zoals getuigen gehoord en vluchtige gegevens (zendmasten) worden veiliggesteld. Met meer mankracht kunnen meerdere handelingen parallel aan elkaar worden uitgevoerd.

Een voor de hand liggend onderscheidend kenmerk tussen de typen delicten is dat er bij moord geen slachtoffer is dat het kan navertellen en bij verkrachting wel. Toch zijn moordzaken niet per se moeilijker op te lossen dan verkrachtingszaken. Een van de teamleiders, die ervaring heeft in beide typen opsporingsonderzoeken, vindt moordzaken zelfs eenvoudiger, omdat ‘je terug kunt onderzoeken naar wat er gebeurd is en wat het motief is geweest; je hebt geen aangifte nodig en geen bemoeienis met het slachtoffer’. In de zedenpraktijk is dat inderdaad een punt: legt het slachtoffer wel een betrouwbare verklaring af en is het delict wel echt gebeurd? In een aantal zaken heeft het team rekening gehouden met de valseaangiftehypothese en daar ook de opsporingshandelingen op afgestemd. De vraag of het slachtoffer wel de waarheid heeft verteld, kan leiden tot tweespalt binnen het team (de believers en non-believers), zoals in een van de zaken is te zien. Bij een moord is dat geen discussiepunt, het is evident dat er een misdrijf heeft plaatsgevonden. Tegelijkertijd constateren wij dat moordzaken ook lastig kunnen zijn omdat er soms geen doodsoorzaak kan worden

vastgesteld, het slachtoffer soms lastig te identificeren is en omdat zaken die aanvankelijk als moord worden aangemerkt later een andere kwalificatie krijgen, zoals overlijden als gevolg van hartfalen en drugsgebruik.

Bij moordzaken vergt het achterhalen van het motief vaak nader onderzoek. Er moet als het ware ‘terug worden gerechercheerd’. Een van de motieven en scenario’s die in moordzaken opduiken, is dat de moord te maken heeft met de financiën van het slachtoffer, bijvoorbeeld het hebben van schulden bij dubieuze schuldeisers. Om die reden verrichten de teams financieel onderzoek in moordzaken. In verkrachtingszaken wordt dat niet of veel minder gedaan. In het verlengde van de gedachte van het team dat geld mogelijk een rol speelt bij de moord, ligt ook de mogelijke rol van een crimineel milieu bij het delict. In vergelijking met de verkrachtingszaken valt in de moordzaken het gebruik van TCI- en MMA-informatie op als bronnen die worden aangeboord in het onderzoek. Datzelfde geldt temeer voor de WOD-trajecten, die niet voorkomen in de (bestudeerde) verkrachtingszaken, hoewel in een van de verkrachtingszaken ook een informant is ingezet. Met het ontbreken van een slachtofferverklaring bij moord zijn getuigen des te belangrijker. Ook om inzicht te krijgen in het motief, dat bij verkrachting veel evidenter is dan bij moord, zijn verhalen van derden van cruciaal belang in moordzaken. Iemand wordt niet zomaar vermoord, er is vaak een reden voor. Het verwerven van veel informatie via tips en verklaringen van derden blijkt het rechte team vaak in de richting van de verdachte te helpen. Bij verkrachtingszaken (met een onbekende dader) is het lastiger om via derden de verdachte in het vizier te krijgen. In die zaken is er geen connectie tussen het slachtoffer en de dader en het motief houdt geen verband met het leven van het slachtoffer maar is persoonlijk voor de dader (psychologisch). De slachtofferverklaring en technische sporen zijn in verkrachtingszaken belangrijkere aanjagers van de opsporing.

De opsporingsteams die te maken krijgen met een moordzaak hebben meer met het buitenland van doen dan bij verkrachtingszaken het geval is. De scope van het opsporingsonderzoek is daardoor breder en maakt het onderzoek in bepaalde gevallen ook complexer. Allereerst vanwege de taalverschillen, maar ook vanwege de diverse wijzen waarop de politie en het OM in het buitenland zijn georganiseerd en functioneren. Daarnaast kan het benodigde formaliteiten de nodige voeten in de aarde hebben om de benodigde formaliteiten te regelen in het buitenland. Om die reden zijn teamleden in sommige zaken afgereisd naar het betreffende land om aldaar met de politie contact te leggen. En dat werkt. In de bestudeerde verkrachtingszaken zijn er vrijwel geen verdachten die zich in het buitenland bevinden, zijn er geen rechtshulpverzoeken gedaan, met

alle mogelijke vertragingen van dien en is er geen gebruik gemaakt van tolken, met alle valkuilen (lees vertaalproblemen) van dien.

Een ander verschil betreft de slachtoffers van moord- en verkrachtingszaken. Waar het bij de bestudeerde moordzaken gaat om verschillende slachtoffers die in of rond het criminele milieu zijn te plaatsen of anderszins een problematische achtergrond hebben, geldt dit niet of minder voor de slachtoffers van verkrachtingen. Zij hebben geen enkele connectie met een crimineel milieu, vaak integendeel: het zijn slachtoffers die over het algemeen maatschappelijk een geslaagde positie hebben (studerend, goede baan). Bij de moordzaken zien we meer mannen dan vrouwen als slachtoffer en de mannen zijn gemiddeld ook ouder. Inherent aan de delict-, slachtoffer- en daderkenmerken zijn de motieven van daders van moord van een andere orde dan die van de verkrachters. Het gaat grofweg om geld en wraak bij moord en om lust bij verkrachting. De variëteit aan motieven voor moord is veel groter dan bij verkrachting. Dat er psychologisch nog meer valt te zeggen over de motieven is evident, maar dat is voor de politie niet noodzakelijk om het opsporingsonderzoek uit te voeren.

5.3 Overeenkomsten

De voornoemde verschillen tussen moord- en verkrachtingszaken laten onverlet dat er ook veel overeenkomsten zijn te noemen. Dat zit onder meer in de werkwijze van de teams. Een gevolg van onder meer de Schiedammer parkmoord is dat de recherche tunnelvisie probeert te voorkomen. Hypothese- en scenario-denken zijn de kernwoorden in het huidige researchewerk. Mogelijk gebeurde dat voorheen ook, maar thans heel expliciet. Hypothesen en scenario's zijn de start ingrediënten van het opsporingsonderzoek en kunnen worden bijgesteld als de verzamelde sporen daartoe aanleiding geven. Dat is te zien in zowel de moord- als verkrachtingszaken. In beide typen onderzoeken wordt er (zeker bij TGO's) gewerkt met deelprojecten. De informatie hieruit wordt gebruikt voor de verschillende hypothesen en scenario's ('plusjes en minnetjes'). In een bepaald stadium van het onderzoek waarin het team er zeker van is dat ze de juiste verdachte hebben, wordt er bewust 'getunneld'. Alle aandacht gaat naar die betreffende verdachte uit. Het zou in de woorden van een teamleiders 'raar' zijn om níét te tunnelen. 'Tunnelen met een visie' wordt dat genoemd.

Over het nut van tegenspraak als middel om tunnelvisie te voorkomen wordt in beide typen onderzoeken getwijfeld, althans over de manier waarop dat nu wordt gepraktiseerd. Interne tegenspraak, dat wil zeggen: tegenspraak

door rechercheurs vanuit de eigen eenheid, werkt niet naar volle tevredenheid. Waar teams in beide typen zaken goede ervaringen mee hebben is het brainstormen op de werkvloer, bij wijze van spreken voor het whiteboard, in een ongedwongen sfeer. De wijze waarop de teamleiding het team aanstuurt (cultuur) is hierbij van belang. De afstand tussen uitvoerenden en leiding moet zo kort mogelijk zijn. Om die reden werken sommige teamleiders in dezelfde ruimte als de rechercheurs: weten wat er speelt, directe communicatie, openstaan voor ieders input en meteen actie ondernemen als dat nodig is.

In beide typen zaken komt ook het belang van kwalitatief goede teamleden naar voren of beter gezegd: een goede balans in het team van ervaring, deskundigheid en – niet in de laatste plaats – jonge mensen met frisse ideeën. De teamsamenstelling is geen vaststaand gegeven, hoewel sommige TGO's met vaste teams werken, maar afhankelijk zijn van de beschikbaarheid van mensen. Capaciteitsgebrek leidt er in sommige gevallen toe dat een team begint met een niet-optimale bezetting. Het is dan roeien met de riemen die voorhanden zijn. In een later stadium kan het team worden versterkt c.q. 'opgeplust' tot een volwaardig TGO. Dan is er wel (kostbare) tijd verloren. In beide typen zaken komt naar voren dat het voor de continuïteit en het informatiebehoud essentieel is dat de rechercheurs die als eerste ter plaatse zijn geweest bij het team blijven.

Niet alleen rechercheurs verrichten opsporingsonderzoek, ook andere onderdelen van de politie zijn daarbij vaak betrokken. In het bijzonder gaat het dan om de inzet van de uniformdienst (blauw) en de wijkagent. Door de uniformdienst in te zetten bij de start van het onderzoek wordt slagkracht gecreëerd, bijvoorbeeld bij het houden van buurt- en passantenonderzoek. In korte tijd moet er immers zo veel mogelijk informatie worden verzameld. Blauw heeft ook een rol bij het uitkijken naar de verdachte op basis van het signalement. Het onderzoek leert dat het betrekken van blauw in het opsporingsonderzoek grote voordelen kan hebben maar ook een afbreukrisico als ze de onderzoeksstrategie van het researchteam doorkruisen met eigen acties. De teamleiding moet dit goed managen. De lokale kennis van een wijkagent is vaak onontbeerlijk voor het onderzoek, omdat hij/zij de eigen 'pappenheimers' kent en een rol kan spelen bij het bedwingen van de onrust in de wijk als gevolg van het delict. In beide typen zaken komt naar voren dat recherche en blauw (inclusief wijkagent) vaker zouden moeten samenwerken.

Bij beide typen delicten valt het op dat het team niet of nauwelijks terugvalt op de daderkenmerken en -typen die in de wetenschappelijke literatuur naar voren komen. Opvallend in dit licht is ook dat een van de teamleiders het verrichten van een moordonderzoek vergelijkt met wetenschappelijk onderzoek.

Er worden hypothesen opgesteld en gezocht naar de bevestiging dan wel ontcrachting daarvan. De inzet van gedragskundigen, in het bijzonder de *profilers* die bij uitstek de verbindende schakel vormen tussen wetenschap en de opsporing van ernstige delicten, is in de bestudeerde zaken nauwelijks aan bod gekomen. Wel wordt vaak een verhoorspecialist ingezet; bij verkrachtingszaken is dit ook een vereiste. Desgevraagd geeft men in beide typen zaken aan dat de inzet van gedragskundigen aan het begin van het onderzoek weinig toevoegt. Hooguit zouden ze een gedragskundige inzetten als het onderzoek vast zou komen te zitten.

Bij zowel moord- als verkrachtingszaken wordt de plaats delict uitgebreid onderzocht op sporen en worden de vluchtige gegevens veiliggesteld. Met name het sporenonderzoek op de plaats delict is een rijke bron voor het verdere onderzoek. Het is lastig voor daders om geen sporen achter te laten. Het onderzoek laat ook zien dat technische sporen niet zaligmakend zijn, zeker in die gevallen waarin er geen match is met de DNA-databank en HAVANK, de vingerafdrukkendatabank. Andere recherchetactieken zijn nodig om de zaak tegen een verdachte rond te krijgen. Het blijkt dat het horen van getuigen een waardevolle bron is voor de politie. Getuigen en passanten kunnen informatie geven over het slachtoffer, de plaats delict, opvallende personen en in bepaalde zaken ook over de verdachte of verdachte personen. Het is een van de puzzelstukjes, evenals de inzet van BOB-middelen, zoals het tappen van verdachten en personen die mogelijk informatie over de verdachte of het delict hebben of juist een van de hypothesen kunnen ontcrachten. Uit tapgesprekken blijkt bijvoorbeeld dat de vriend van het slachtoffer geen verdachte is van het delict. Het team kan dan de beschikbare middelen op de andere scenario's richten. Ondanks de contrastrategieën van verdachten, leveren tapgesprekken nog altijd informatie op waarmee de politie verder kan. Sommige moord- en verkrachtingszaken worden echter, ondanks alle inspanningen en vaak tot frustratie van het team, niet opgelost. Maar dat is mogelijk een kwestie van tijd. Coldcaseonderzoek kan uitkomst bieden of de dader loopt alsnog tegen de lamp omdat hij een ander strafbaar feit heeft gepleegd waarvoor hij zijn DNA moet afstaan, zoals het geval was bij de Utrechtse serieverkrachter. Ten minste een derde van de cold cases wordt na hernieuwd onderzoek alsnog opgehelderd (Van Leiden & Ferwerda, 2006).

De wijze waarop de recherche heeft gewerkt in de bestudeerde moord- en verkrachtingszaken is als 'klassiek' te typeren. Er zijn met andere woorden geen spectaculaire out of the box ideeën naar voren gekomen (de speurhond die spermasporen kan detecteren verkeert nog in de pilotfase). De recherche pakt de zaken op (technisch en tactisch, die overigens goed onderling moeten worden afgestemd) en probeert met alle middelen die voorhanden zijn en die bin-

nen de wettelijke kaders vallen de verdachte aan te houden. Recherchewerk is ambachtelijk werk dat overigens creativiteit niet uitsluit. Dat vergt naast opleiding ook ervaring en gedrevenheid om de zaak op te lossen. En dan is er geen verschil in de opsporing van een moord- of verkrachtingszaak.

De media zijn niet weg te denken in de opsporing. Los van het brengen van het nieuws van de moord of de verkrachting zoekt de politie zelf de media op om het publiek bij de opsporing te betrekken. Eventuele getuigen worden opgeroepen zich te melden en regelmatig wordt ook een compositietekening van de verdachte getoond met de vraag of mensen deze persoon herkennen. De opbrengsten variëren van niets tot een getuige die de naam van een verdachte noemt. De politie zet media-aandacht ook in om druk op te voeren op de verdachten. Het type delict maakt dan geen verschil. Aandacht van de politie stellen daders niet op prijs.

Een laatste overeenkomst tussen het recherchewerk in moord- en verkrachtingszaken is dat er meer dan voorheen aandacht is voor een goed dossier. Dat wil zeggen dat het dossier ordelijk is opgebouwd en een logische structuur heeft. De eventuele alternatieve hypothesen en scenario's worden zo veel mogelijk opgenomen in het dossier om de verdediging zo min mogelijk ruimte te laten voor het zaaien van twijfel in de rechtszaak. Het is ook bedoeld voor de rechters, die 'aan de hand worden genomen' door het dossier. Een goede relatie tussen de teamleiding en de zaaksofficier is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde die zich in de praktijk uit in de mogelijkheid voor officieren om de inhoud van het requisitoir voor te leggen aan de teamleiding.

De lessen die in beide onderzoeken zijn meegegeven komen neer op het zorgen voor een goede samenstelling van het team dat zo compleet en spoedig mogelijk na het delict begint met het verzamelen van sporen en informatie, indachtig de opgestelde hypothesen en scenario's. Idealiter zijn in de teams de tactische, forensische, digitale en financiële opsporing vertegenwoordigd. Samenwerking met blauw kan – mits goed gemanaged – positief uitwerken in een onderzoek. Op papier zijn de lessen misschien een open deur, in de praktijk blijken die niet altijd ten volle te worden benut.

5.4 Slotbeschouwing

De bestudeerde dossiers en de interviews met de teamleden hebben duidelijk gemaakt dat recherchewerk in moord- en verkrachtingszaken erg dynamisch kan zijn en de nodige eisen stelt aan de politie. De Poot en collega's hebben in

2004 een uitvoerig portret beschreven van het researchewerk. Ruim tien jaar na die publicatie verschijnt deze studie. Hoewel niet vergelijkbaar qua omvang, geven beide een beeld van het werk van de recherche bij ernstige delicten. Een interessante vraag is waar de recherche over tien jaar staat. Een vraag die op verschillende manieren kan worden beantwoord. Ongetwijfeld zijn er dan – ondanks de steeds verder dalende criminaliteitscijfers – ook nog moorden en verkrachtingen die de politie moet ophelderen. De verkrachtingszaken door een onbekende pleger worden dan mogelijk meteen binnen een TGO-achtige structuur opgepakt waarbinnen de combinatie van tactische recherche en de specifieke zedenexpertise goed is uitgebalanceerd. De techniek staat niet stil. Grootschalig DNA-onderzoek zal als opsporingsinstrument steeds meer ingang vinden in de politiepraktijk. Verwantschapsonderzoek zal door de succesverhalen vermoedelijk een bredere verspreiding krijgen. Daarnaast spelen digitale en financiële kennis een steeds grotere rol binnen de opsporing. Maar de politie staat ook niet stil. Om de kwaliteit van de recherche te vergroten wordt er door de Nationale Politie geïnvesteerd in het aantrekken van hoger opgeleid personeel op de verschillende, relevante terreinen. Dit vormt een van de manieren om ophelderingspercentages te vergroten, hoewel die volgens de geïnterviewden voor ernstige zaken als moord en verkrachting tamelijk hoog liggen. In die zin levert het functioneren van deze researcheteams, met alle mitsen en maren, wellicht een blauwdruk voor hoe andersoortige delicten kunnen worden opgelost, namelijk door massa, snelheid en kwaliteit.

Literatuur

- Beek, D.J. van (1999). *De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten*. Deventer: Gouda Quint.
- Derksen, Th. (2009). *Scenariomapping en Informatiegestuurd Politiewerk*. Apeldoorn: Politieacademie, Lectoraat Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde.
- Dukers-Muijters, N.H.T.M., Somers, C., Graaf, H. de, Meijer, S. & Hoebe, C.J.P.A. (2015). Prevalence of Non-Volitional Sex Types and Associated Factors: A National Sample of Young People. *PLoS ONE*, 10(7): e0132847. doi:10.1371/journal.pone.0132847.
- Groth, N.A., Burgess, A. & Holmstrom, L. (1977). Rape, power, anger and sexuality. *American Journal of Psychiatry*, 134, p. 1239-1243.
- Hazelwood, R. & Burgess, A.W. (red.) (2001). *Practical aspects of rape investigation: A multidisciplinary approach*, 3rd ed., Boca Raton, FL: CRC Press.
- Hazelwood, R. & Warren, J. (1990). The criminal behavior of the serial rapist. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 26, p. 18-25.
- Huisman, S., Princen, M., Klerks, P. & Kop, N. (2016). *Handelen naar waarheid. Sterkte- en zwakteanalyse van de opsporing*. Amsterdam.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1990). Classifying sexual offenders: the development and corroboration of taxonomic models. In: W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (red.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press.
- Kop, N. & Wal, R. van der (2011). *Recherchetoestanden. Een onderzoek naar de manier waarop in de dagelijkse recherchepraktijk met obstakels wordt omgegaan*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Kruijer, F. (2015). Einde aan de TGO-fixatie. *Blauw*, 11(2), p. 20-23.
- Lamet, W. & Wittebrood, K. (2009). *Nooit meer dezelfde: gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR).

- Leiden, I. van & Ferwerda, H. (2006). *Cold cases – een hot issue: Toepassing en opbrengsten van hernieuwd onderzoek naar onopgeloste kapitale delicten*. Politiekunde 13. Den Haag: Elsevier Overheid.
- Liedenbaum, C.M.B., Poot, C.J. de, Straalen, E.K. van & Kouwenberg, R.F. (2015). *Focus in de opsporing. Een onderzoek naar de implementatie en uitvoering van de maatregelen uit het Programma Versterking Opsporing en Vervolgning en het Programma Permanent Professioneel tegen de achtergrond van het voorkomen van tunnelvisie*. Onderzoek en beleidsreeks WODC 314. Meppel: Boom Lemma Uitgevers.
- Poot, C. de, Bokhorst, R., Koppen, P. van & Muller, E. (2004). *Rechercheportret. Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Posthumus, F. (2005). *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer Parkmoord*. Rapportage in opdracht van het College van procureurs-generaal. Amsterdam: OM.
- Princen, M. (2015). *De gekooide recherche: Het ware verhaal achter de matige prestaties van de Nederlandse opsporing*. Amsterdam: Prometheus.
- Salet, R. & Terpstra, J.B. (2012). *Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek*. Amsterdam: Politie & Wetenschap.
- Traa, M. van e.a. (1996). *Enquête Commissie Opsporingsmethoden. Inzake opsporing*. Den Haag: BJU.
- Wijk, A van (2013). *Serieverkrachters*. In: A. van Wijk & I. van Leiden (red.), *Serieplegers. Kenmerken, achtergronden en opsporing*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers, p. 51-74.
- Wijk, A. van & Leiden, I. van (2002). *Daderprofilering. Typen moordenaars, modus operandi en rituelen*. Algemeen Politieblad, 3, p. 15-17.
- Wijk, A. van & Schoenmakers, Y. (2011). *Doorgeslagen. Een exploratief onderzoek naar geweldadige verkrachters vanuit een dader- en delictperspectief*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Wijkman, M. (2014). *Female sexual offending. Offenders, criminal careers and co-offending*. (diss). Amsterdam: Vrije Universiteit.

Documenten

Bochove, M.G. van (2010). *Eindrapportage PVO*. Landelijk beeld implementatie PVO bij de politie.

College van procureurs-generaal (2016). *Aanwijzing zeden* (2016A004).

OM (2010). Permanent Professioneel: Opgesteld door het Landelijk Team Verankering Kwaliteitsinstrumenten d.d. augustus 2010; Versie 1.8.

Politie, OM & NFI (2005). *Versterking opsporing en vervolging naar aanleiding van het evaluatierapport van de Schiedammer Parkmoord*.

Politie, OM & NFI (2006). *Bijlagen bij het eindrapport 'Versterking opsporing en vervolging'*.

Raamwerk TGO (2006). In: Openbaar Ministerie, Politie en Nederlands Forensisch Instituut, *Uitwerking van de maatregelen uit het rapport 'Versterking opsporing en vervolging'*.

Bijlagen

1 Inventarisatieformulier verkrachting

Verkrachtingszaken met de volgende criteria:

- opsporing afgerond (ingestuurd of plankzaak)
- openbare ruimte
- volwassen slachtoffer
- onbekende dader
- 2013 en 2014

Eenheid	
----------------	--

Jaar	naam onderzoek	contactpersoon	contactgegevens
	Korte beschrijving:		

Jaar	naam onderzoek	contactpersoon	contactgegevens
	Korte beschrijving:		

Jaar	naam onderzoek	contactpersoon	contactgegevens
	Korte beschrijving:		

Jaar	naam onderzoek	contactpersoon	contactgegevens
	Korte beschrijving:		

2 Analyseformat

Basisinformatie

- Eenheid
- Naam zaak
- Nummer
- Rechercheurs (respondenten)

De zaak

- Relas
- Kenmerken misdrijf
- Status van de zaak (opgehelderd/niet-opgehelderd)

Slachtoffer en verdachte(n)

- Kenmerken slachtoffers
- Kenmerken dader

De opsporing

- Teamsamenstelling en overwegingen (expertise, ervaring, specialismen)
- Inzet in tijd (looptijd)
- Werkprocessen en overwegingen (tegenspraak, briefings, samenwerking)
- Scenario's en overwegingen (gebaseerd op ervaring of theorieën)
- Recherche strategieën en overwegingen (bijzonderheden, reguliere en innovatieve strategieën)
- Opsporingshandelingen en overwegingen (bijzonderheden en chronologie)
- Opsporingsmiddelen en overwegingen (bijzonderheden en chronologie)
- Betrekken van specialismen en overwegingen
- Raadplegen van bronnen en overwegingen (bv. open bronnen, ViCLAS)
- Resultaten (verdachten, vervolging)

Ervaringen en lessen

- Effectieve strategieën (klassiek, toevalstreffers, 'lokale' gewoonten)
- Niet-effectieve strategieën
- Knelpunten bij de opsporing (juridisch, capacitair, technisch, ...)
- Succesfactoren bij de opsporing
- Lessen voor de recherchepraktijk

3 Overzicht respondenten Nationale Politie

Anoniem 1	Roel Kok
Anoniem 2	Raymond Kolsteren
Klaas Aalbers	Heidi Kooi
John van Beek	Evert Kops
Marja Beskers	Willem Kuipers
Michel Burgering	Harrie Linthorst
Henk Cazemier	Patric Moorman
Folkert van Dekken	Janneke van Noord
Erica Derksen	Wouter van Osnabrugge
Joost Derksen	Merijn Oud
Alice Evers	Dirk Roest
Diana van Galen	Ger van der Salm
Patricia Harinck	Sjoukje Smid
Johan Heus	Erik Spraakman
Sijmen Hofman	Ron Tukker
Roel Huizinga	Roel Veenstra
Albert Jansen	Helmer van der Velden
Martijn Keijzer	Edward Veldman
Leo Kerkhof	Alex Wanders
Kees Koens	

4 Afkortingen

BOB	bijzondere opsporingsbevoegdheden
BPZ	basispolitiezorg
BT	basisteam
BVH	basis voorziening handhaving
DLR	Dienst Landelijke Recherche
DR	districtsrecherche
DRR	Dienst Regionale Recherche
FO	Forensische Opsporing
LE	Landelijke Eenheid
MMA	Meld Misdaad Anoniem
OT	Observatieteam
OVC	Opnemen Vertrouwelijke Communicatie
PD	Plaats Delict
TCI	Team Criminele Inlichtingen
TGO	Team Grootschalige Opsporing
VKL	vaste kern leidinggevenden
VKU	vaste kern uitvoerenden
WOD	Werken Onder Dekmantel

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. dr. H.G. van de Bunt Hoogleraar Criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
Leden	mr. drs. C. Bangma Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Veiligheid en Justitie dr. P.P.H.M. Klerks Openbaar Ministerie, Parket Generaal prof. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht drs. J.W. Swaan EMPM Politie, Eenheid Amsterdam drs. M. van Tankeren Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieacademie Arnhemseweg 348 7334 AC Apeldoorn Postbus 834 7301 BB Apeldoorn www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/
TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke,
Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL,
Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda,
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke &
Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/
Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO
Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI,
Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstuk-
ken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke,
Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst &
S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement,
Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekb beschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te tellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogareda & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politie-functionarissen**
H. Solle, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenberg, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012
48. **Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen**
Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012
49. **Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus**
H. Ferwerda, T. van Ham, B. Bremmers, K. Tijhof & M. Grotens, Bureau Beke, Arnhem, 2013
50. **Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knooppunten, knelpunten en kansen**
H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013
51. **De operationele politiebriefing onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebriefing**
A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013
- 51a. **De operationele politiebriefing onderzocht (2). Een actie(vervolg)onderzoek om tot een effectievere politiebriefing te komen**
A. Scholtens, Crisislab, Renswoude 2015
52. **Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?**
R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013
53. **De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk**
C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013
54. **Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance**
C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013

55. **Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden**
B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSP-groep, Amsterdam, 2013
56. **Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers**
H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013
57. **Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
58. **De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk**
G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013
59. **Jeugdgroepen van toen. Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw**
H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013
60. **Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapsontwikkeling bij de politie**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
61. **Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld**
E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
62. **Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'**
P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Sommeren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013
63. **Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers**
H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivation, Tilburg University, Stichting IVMV, Leiden, 2014
64. **Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk**
A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014
65. **Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers**
B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014

66. **Tussen hulp en hype. De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken**
Y.M.M. Schoenmakers, J.V.O.R. Doekhie & J.C. Knotter, Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies, Weesp, 2014
67. **Nachtdienst bij de politie en verkeersveiligheid. Onderzoek naar ervaringen van politieagenten met verkeersonveiligheid in woon-werkverkeer na de nachtdienst**
P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2014
68. **Buit van woninginbraak. Onderzoek onder inbrekers en helers**
J. Snippe, M. Sijtsma, R. Mennes & B. Bieleman, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014
69. **Privaat blauw. Portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten**
E. Bervoets & S. Eijgenraam, LokaleZaken, Rotterdam, 2014
70. **Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld**
I. van Leiden, B. Bremmers & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2014
71. **Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam**
J. Kuppens, T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk, Bureau Beke, Arnhem, 2015
- 72a. **Vermisten op de kaart. Aard en omvang van langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2015
73. **Van intel tot operatie. De impact van veiligheidsanalisten bij de aanpak van misdaad**
M. den Hengst, M. Bruinsma, Y. Schoenmakers, W. Niepce, Bureau Bruinsma, Tilburg, 2015
74. **De bestuurlijke rapportage. Gezamenlijke inspanning in de aanpak van (georganiseerde) criminaliteit en overlast**
I. Gorissen, m.m.v. R.H. Johannink, PBLQ, Den Haag, 2015
75. **De aangifte van delicten bij de multichannelstrategie van de politie**
P. Boekhoorn & J. Tolsma, Bureau Boekhoorn/Radboud Universiteit, Nijmegen, 2016
76. **Die pakken we toch niet op? Afstemming tussen politie en Openbaar Ministerie in zaken van veelvoorkomende aangiftescriminaliteit**
R. Kouwenhoven & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016

77. **Het real-time informeren van noodhulpeenheden. Een onderzoek naar de RTI-functie om frontlijnpolitiefunctionarissen snel te voorzien van relevante informatie**
A. Scholtens, M. den Hengst & R. Waterreus, Crisislab, Renswoude/Politieacademie, Apeldoorn, 2016
78. **Hoe lang kun je 'schijt hebben'? Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord**
C.E. Hoogeveen, A.E. van Burik & B.J. de Jong, m.m.v. E.M. Klooster, Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch/VanMontfoort, Woerden, 2016
79. **Onbenutte kansen. Een onderzoek naar het gebruik van restinformatie in de opsporing**
A. van Wijk & L. Scholten, m.m.v. B. Bremmers, Bureau Beke, Arnhem, 2016
80. **Verbale leugendetectie-wizards**
G. Bogaard & E.H. Meijer, Maastricht University, 2016
81. **Mensenhandel in de prostitutie opsporen zonder aangifte? Een vervolgonderzoek om de doorzettingmacht van de politie te verduidelijken**
M. Goderie, m.m.v. Renée Kool, Goderie Onderzoek, Klarenbeek, 2016
82. **De onvindbaren. Op zoek naar voortvluchtige veroordeelden in Nederland**
Y. Schoenmakers, I. de Groot, J. van Zanten, A. van Rooyen & J. Baars, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2017
83. **Elke dump is een plaats delict. Dumping en lozing van synthetisch drugs-afval: verschijningsvormen en politieaanpak**
Y. Schoenmakers, S. Mehlbaum, M. Everartz & C. Poelarends, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2016
84. **Naar handhaafbare noodbevelen en noodverordeningen. Een analyse van het gemeentelijke noodrecht**
A.J. Wierenga, C. Post & J. Koornstra, Rijksuniversiteit Groningen, Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, 2016
85. **Vermisten op het spoor. Rechercheren naar langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, 2017
86. **De aard van het beestje. Kenmerken en achtergronden van dierenmishandelaars**
A. van Wijk & M. Hardeman, Bureau Beke, 2017